

บทบาทของพระสงฆ์ในการส่งเสริมการศึกษาของคณะสงฆ์
อำเภอสีมมตัง จังหวัดร้อยเอ็ด

พระปลัดอึ้งพงษ์ สุทธิมนโค (อ.ท.ท.)

บทบาทของพระสงฆ์ในการส่งเสริมการศึกษาของ...

อ
294.3175
ส552บ
2559

590100057197

หอสมุดกลาง มหาวิทยาลัยมหาจุฬาราชวิทยาลัย

วิทยานิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาดมหลักสูตรศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต

สาขาวิชาการบริหารการศึกษา

คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาราชวิทยาลัย

สิงหาคม 2558

(ลิขสิทธิ์เป็นของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาราชวิทยาลัย)

บทบาทของพระสงฆ์ในการส่งเสริมการศึกษาของคณะสงฆ์
อำเภอศรีสมเด็จ จังหวัดร้อยเอ็ด

พระสัญญาพงษ์ สุนิมมโล (อนุวาร)

วิทยานิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต

สาขาวิชาการบริหารการศึกษา

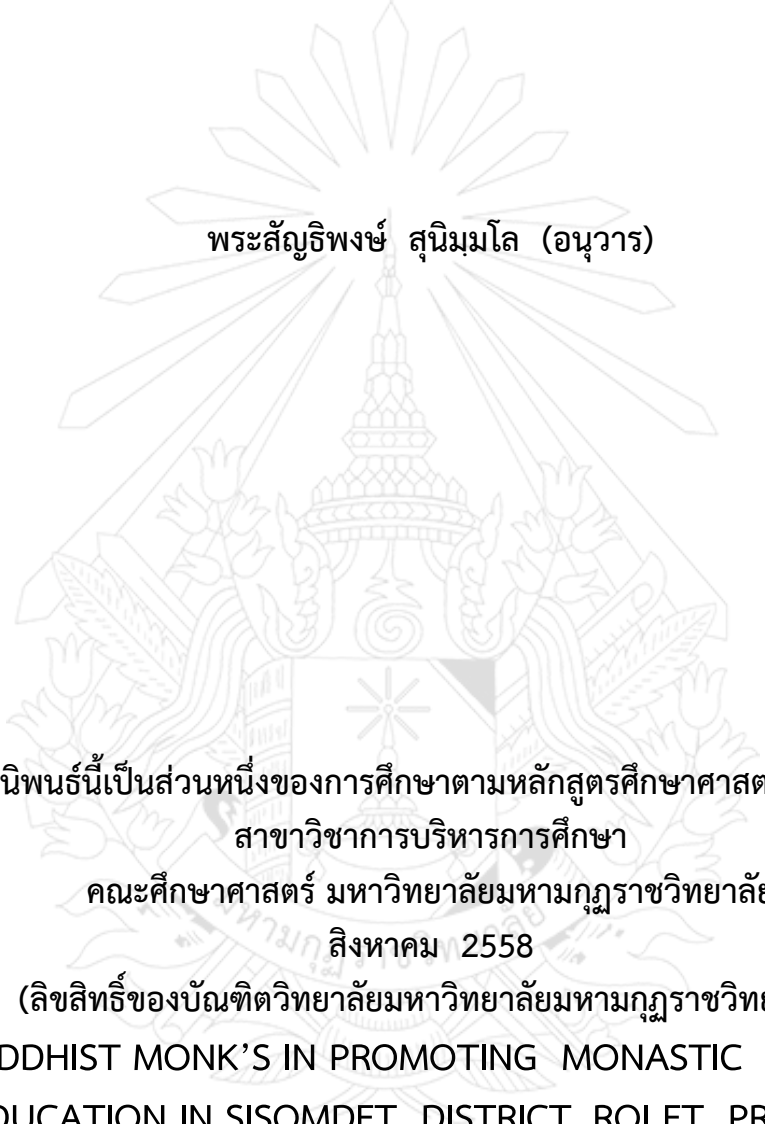
คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาสารคาม

สิงหาคม 2558

(ลิขสิทธิ์ของบัณฑิตวิทยาลัยมหาสารคาม)

บทบาทของพระสงฆ์ในการส่งเสริมการศึกษาของคณะสงฆ์

อำเภอศรีสมเด็จ จังหวัดร้อยเอ็ด

พระสถูปพงษ์ สุนิมโล (อนุวาร)

วิทยานิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต

สาขาวิชาการบริหารการศึกษา

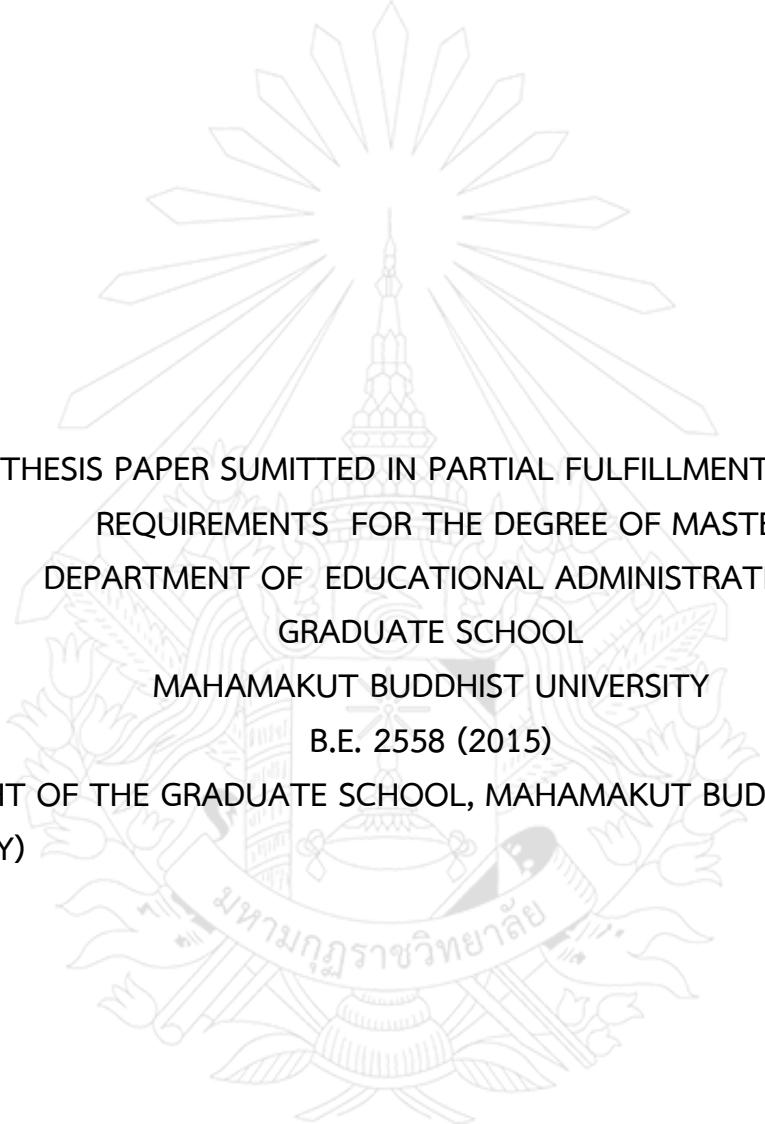
คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย

สิงหาคม 2558

(ลิขสิทธิ์ของบัณฑิตวิทยาลัยมหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย)

BUDDHIST MONK'S IN PROMOTING MONASTIC ORDER'S
EDUCATION IN SISOMDET DISTRICT, ROI ET PROVINCE

PHRA SANTHIPONG SUNIMALO (ANUWAR)

A THESIS PAPER SUBMITTED IN PARTIAL FULFILLMENT OF THE
REQUIREMENTS FOR THE DEGREE OF MASTER OF ARTS
DEPARTMENT OF EDUCATIONAL ADMINISTRATION
GRADUATE SCHOOL
MAHAMAKUT BUDDHIST UNIVERSITY
B.E. 2558 (2015)

(COPYRIGHT OF THE GRADUATE SCHOOL, MAHAMAKUT BUDDHIST
UNIVERSITY)

คณะกรรมการควบคุมวิทยานิพนธ์และคณะกรรมการสอบวิทยานิพนธ์ ได้พิจารณา
วิทยานิพนธ์ของ พระสัจจิตพงษ์ สุนิมมโล (อนุवार) ฉบับนี้แล้ว เห็นสมควรรับเป็นส่วนหนึ่งของ
การศึกษา ตามหลักสูตรศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการบริหารการศึกษา ของมหาวิทยาลัย
มหามกุฏราชวิทยาลัยได้

คณะกรรมการควบคุมวิทยานิพนธ์

.....อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์
(พระครูวิจิตรปัญญาภรณ์, ดร.)

.....อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์ร่วม
(ดร.จ้านง กมลศิลป์)

คณะกรรมการสอบวิทยานิพนธ์

..... ประธาน
(ดร.สัมฤทธิ์ แก้วสมบัติ)

..... กรรมการ
(พระครูวิจิตรปัญญาภรณ์, ดร.)

..... กรรมการ
(ดร.จ้านง กมลศิลป์)

..... กรรมการ
(ดร.สมศรี แก้วกิตติ)

..... กรรมการ
(พระครูสังฆรักษ์ไชยรัตน์ ขยรัตน์, ดร.)

คณะศึกษาศาสตร์ อนุมัติให้รับวิทยานิพนธ์ฉบับนี้ เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตร
ศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการบริหารการศึกษา ของมหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย

..... คณบดีคณะศึกษาศาสตร์
(พระปริยัติสารเวที, ดร.)

วันที่ 26 เดือน สิงหาคม พ.ศ. 2558

ประกาศคุณูปการ

วิทยานิพนธ์ฉบับนี้สำเร็จลุล่วงได้ด้วยดี เพราะได้รับความเมตตากรุณาอย่างยิ่งจาก อาจารย์ที่ปรึกษา พระครูวิจิตรปัญญาภรณ์, ดร. และอาจารย์ ดร.จันทน์ กมลศิลป์ อาจารย์ที่ปรึกษาร่วม

ขอขอบพระคุณ คณะกรรมการสอบวิทยานิพนธ์ ที่ช่วยให้แนวคิดคำแนะนำและให้คำปรึกษาแก่ผู้วิจัย จนได้เนื้อหาวิทยานิพนธ์ที่ครบสมบูรณ์ยิ่งขึ้น

ขอขอบคุณคณะพระนักศึกษาที่เป็นพลังใจมาโดยตลอด และดร.วราภรณ์ บุตรพรหม ที่กรุณาเป็นผู้เชี่ยวชาญในการตรวจแบบสอบถามพร้อมให้คำแนะนำในการปรับปรุงแก้ไขแบบสอบถามให้สมบูรณ์

ขอกราบขอบพระคุณพระสังฆาธิการ เจ้าอาวาส รองเจ้าอาวาส พระสงฆ์ ในอำเภอศรีสมเด็จ จังหวัดร้อยเอ็ด ที่ได้เอื้อเพื่อให้เก็บข้อมูลการวิจัยในอำเภอศรีสมเด็จ จังหวัดร้อยเอ็ด ขอขอบพระคุณคณาจารย์ทุกรูปทุกท่านที่ได้แนะนำสิ่งดีๆ เสมอมา

สุดท้ายนี้ คุณค่าและประโยชน์ใดๆ อันจะพึงเกิดจากวิทยานิพนธ์เล่มนี้ ผู้วิจัยขอน้อมถวายบูชาคุณพระศรีรัตนตรัย และมอบเป็นกตเวทิตาคุณ แก่บิดามารดา อุปัชฌาย์อาจารย์ และญาติโยมทุกท่านที่ถวายปัจจัย ตลอดท่านผู้มีอุปการคุณทุก ๆ ท่าน ที่มีส่วนช่วยเหลือในการทำวิทยานิพนธ์ในครั้งนี้

พระสัจฉิพงษ์ สุนิมมโล (อนุวาร)

5411205010: สาขาวิชา: การบริหารการศึกษา; ศษ.ม. (การบริหารการศึกษา)

คำสำคัญ: บทบาทของพระสงฆ์/การส่งเสริมการศึกษา

พระสัจฉิพงษ์ สุนิมมโล (อนุวาร): บทบาทของพระสงฆ์ในการส่งเสริมการศึกษาของคณะสงฆ์อำเภอศรีสมเด็จ จังหวัดร้อยเอ็ด (BUDDHIST MONK'S IN PROMOTING MONASTIC ORDER'S EDUCATION IN SISOMDET DISTRICT, ROI ET PROVINCE) คณะกรรมการควบคุมวิทยานิพนธ์: พระครูวิจิตรปัญญาภรณ์, ป.ร.ด., จำนง กมลศิลป์ ป.ร.ด., 131 หน้า, ปี พ.ศ. 2558.

การวิจัยครั้งนี้ มีวัตถุประสงค์ของการวิจัย 1) เพื่อศึกษาบทบาทของพระสงฆ์ในการส่งเสริมการศึกษาของคณะสงฆ์ อำเภอศรีสมเด็จ จังหวัดร้อยเอ็ด 2) เพื่อศึกษาข้อเสนอแนะในการส่งเสริมการศึกษาของคณะสงฆ์ อำเภอศรีสมเด็จ จังหวัดร้อยเอ็ดกลุ่มเป้าหมายได้แก่ พระสงฆ์ในอำเภอ ศรีสมเด็จ จังหวัดร้อยเอ็ด จำนวน 59 รูป ได้มาจากการเลือกแบบเจาะจง (Purposive Sampling) เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยเป็นแบบสอบถามประมาณค่า (Rating Scale) นำเครื่องมือที่ได้ตรวจสอบแล้วไปทดลองใช้ (Try Out) ได้ค่าสัมประสิทธิ์ของความเที่ยงรายข้อ และสัมประสิทธิ์ของความเที่ยงทั้งฉบับเท่ากับ 0.97 สถิติที่ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูล สถิติเชิงพรรณนา ได้แก่ ค่าร้อยละ (Percentage) ค่าเฉลี่ย (Mean) ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (Standard Deviation)

ผลการวิจัย พบว่า

1. ผลการศึกษาระดับบทบาทของพระสงฆ์ในการส่งเสริมการศึกษาของคณะสงฆ์ อำเภอศรีสมเด็จ จังหวัดร้อยเอ็ด ทั้งโดยรวมและรายด้านอยู่ในระดับปานกลาง และเมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน ด้านที่มีส่งเสริมการศึกษาค่าเฉลี่ยสูงสุดคือ การศึกษาพระปริยัติธรรมด้านวิปัสสนา ส่วนด้านที่มีค่าเฉลี่ยต่ำสุดคือ การศึกษาพระปริยัติธรรม แผนกแผนกบาลี
2. ผลการศึกษาข้อเสนอแนะจากการวิจัย บทบาทของพระสงฆ์ในการส่งเสริมการศึกษาของคณะสงฆ์อำเภอศรีสมเด็จ จังหวัดร้อยเอ็ด มีดังนี้

ควรเปิดโอกาสให้พระสังฆาธิการ พระสงฆ์ สามเณรได้มีโอกาสทางการศึกษา ทั้งทางโลก (สายสามัญ) และทางธรรมให้มากขึ้นทั้งสถาบันของรัฐและเอกชน กรมการศาสนาหรือหน่วยงานที่เกี่ยวข้องควรพัฒนาครู หรือบุคลากรสายการเรียนการสอนให้มีมาตรฐานและคุณภาพ โดยการส่งเสริมให้ศึกษาต่อวิชาชีพความเป็นครู และสนับสนุนงบประมาณอย่างเพียงพอ และการปรับเนื้อหาหลักสูตรพุทธศาสนา แผนกธรรมต่าง ๆ ให้สอนง่าย เรียนง่ายขึ้น และควรศึกษาบทบาทของพระสงฆ์กับการพัฒนาสังคมในด้านต่าง ๆ ในอำเภอ ศรีสมเด็จ จังหวัดร้อยเอ็ด

5411205010 : MAJOR : EDUCATIONAL ADMINISTRATION; M.Ed. (EDUCATIONAL ADMINISTRATION)

KEYWORDS : BUDDHIST MONK'S IN PROMOTING/ EDUCATION PHRA SANTHIPONG
SUNIMALO (ANUWAR): BUDDHIST MONK'S IN PROMOTING MONASTIC
ORDER'S EDUCATION IN SISOMDET DISTRICT, ROI ET

PROVINCE. ADVISOR COMMITTEE : PHAKHRUWICHITPANYAPORN Ph.D.,
CHAMNONG KAMONSIN, Ph.D., 131 P., B.E. 2015.

The purpose objective of this thesis research. 1) study the role of the clergy in promoting the education of the clergy. Sisomdet District, Roi Et Province 2) to examine suggestions for promoting the education of the clergy. Sisomdet District, Roi Et Province means, including targeted Buddhist monks in Sisomdet District, Roi Et Province 59 photos from purposively selected (Purposive Sampling) tool used in the study was a questionnaire about the (Rating Scale) leading tools that have been audited to trial (Try Out) has a coefficient of reliability. Full Article And a coefficient of 0.97, the noon edition of the statistical methods used to analyze data. Descriptive statistics include percentage (Percentage) Average (Mean), standard deviation (Standard Deviation) and inferential statistics compared by t test (t - test) and the Independent Samples model ANOVA (One-. way ANOVA) or F- test

The results of this research showed that:-

1. To study the role of the clergy in promoting the education of The clergy. Sisomdet District, Roi Et Province Both overall and specifically at a moderate level. When specifically considered The side with the highest average is the promo-tion of education. Meditation on Scripture Study The two groups had the lowest. Cripturestudy Pali department.

2. The results of the study suggested. The role of the clergy in Promoting the education of the clergy Si King. Sisomdet District, Roi Et Province Are as follows: Buddhist Monks should allow monks and novices have The opportunity to study both secular (general) and more fair to both public and private institutions. Religious Affairs Department or related agencies should

develop a teacher. Or teaching staff to a high standard and quality. By promoting professional education of teachers. And adequate funding And adapting course content to teach Buddhism at various fairly easy to learn easier. And should the role of the clergy o ocial evelopment in various areas in Sisomdet District, Roi Et Province

ประกาศคุณูปการ

วิทยานิพนธ์ฉบับนี้สำเร็จลุล่วงได้ด้วยดี เพราะได้รับความเมตตากรุณาอย่างยิ่งจาก อาจารย์ที่ปรึกษาหลัก พระครูวิจิตรปัญญาภรณ์, ดร. และ ดร.จ่านง กมลศิลป์ อาจารย์ที่ปรึกษาร่วม

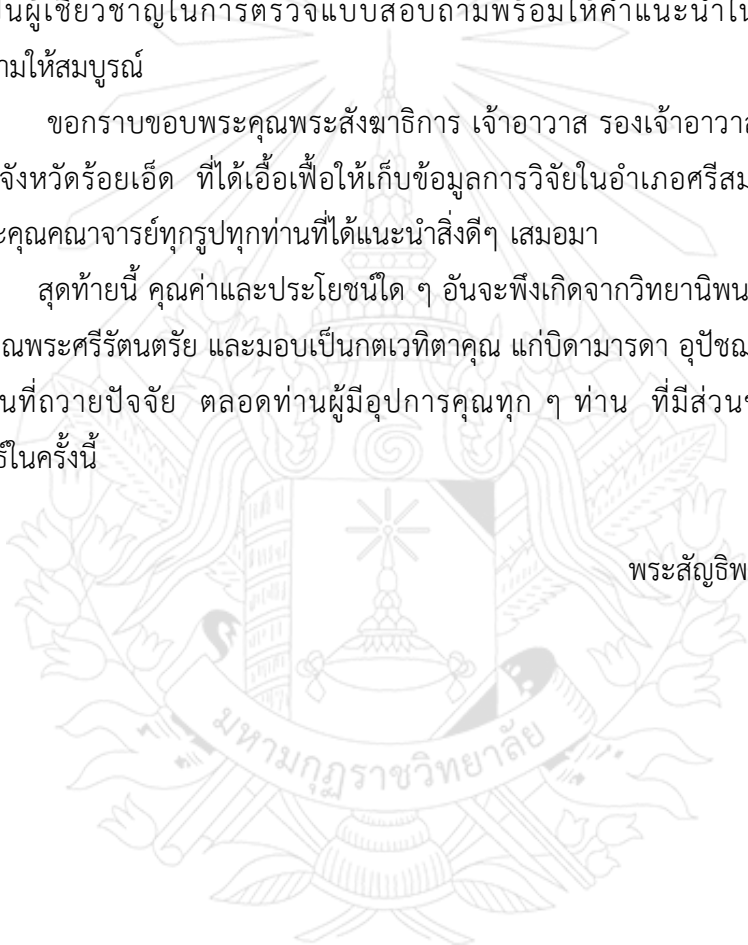
ขอขอบพระคุณ คณะกรรมการสอบวิทยานิพนธ์ ที่ช่วยให้แนวคิดคำแนะนำและให้ คำปรึกษาแก่ผู้วิจัย จนได้เนื้อหาวิทยานิพนธ์ที่ครบสมบูรณ์ยิ่งขึ้น

ขอขอบคุณคณะพระนักศึกษาที่เป็นพลังใจมาโดยตลอด และดร.วราภรณ์ บุตรพรหม ที่กรุณาเป็นผู้เชี่ยวชาญในการตรวจแบบสอบถามพร้อมให้คำแนะนำในการปรับปรุงแก้ไข แบบสอบถามให้สมบูรณ์

ขอกราบขอบพระคุณพระสังฆาธิการ เจ้าอาวาส รองเจ้าอาวาส พระสงฆ์ ในอำเภอ ศรีสมเด็จ จังหวัดร้อยเอ็ด ที่ได้เอื้ออื้อให้เก็บข้อมูลการวิจัยในอำเภอศรีสมเด็จ จังหวัดร้อยเอ็ด ขอขอบพระคุณคณาจารย์ทุกรูปทุกท่านที่ได้แนะนำสิ่งดีๆ เสมอมา

สุดท้ายนี้ คุณค่าและประโยชน์ใด ๆ อันจะพึงเกิดจากวิทยานิพนธ์เล่มนี้ ผู้วิจัยขอน้อม ถวายบูชาคุณพระศรีรัตนตรัย และมอบเป็นกตเวทิตาคุณ แก่บิดามารดา อุปัชฌาย์อาจารย์ และญาติ โยมทุกท่านที่ถวายปัจจัย ตลอดท่านผู้มีอุปการคุณทุก ๆ ท่าน ที่มีส่วนช่วยเหลือในการทำ วิทยานิพนธ์ในครั้งนี้

พระสัณฺธิพงษ์ สุณีมมโล (อนุวาร)

สารบัญ

	หน้า
บทคัดย่อภาษาไทย	ก
บทคัดย่อภาษาอังกฤษ	ค
ประกาศศุญประกอบการ	จ
สารบัญ	ฉ
สารบัญตาราง	ช
สารบัญรูปภาพ	ญ
บทที่	
1 บทนำ	1
1.1 ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา	1
1.2 วัตถุประสงค์ของการวิจัย	3
1.3 สมมติฐานของการวิจัย	3
1.4 ขอบเขตของการวิจัย	3
1.5 ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ.....	4
1.6 คำนิยามศัพท์เฉพาะที่ใช้ในการวิจัย	4
2 เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง	6
2.1 แนวคิดเกี่ยวกับทฤษฎีบทบาท	6
2.2 แนวคิดหน้าที่ของพระสงฆ์ไทย	12
2.3 แนวความคิดเกี่ยวกับเจ้าอาวาสและบทบาทของเจ้าอาวาส	19
2.4 การศึกษาทางพระพุทธศาสนาในประเทศไทย	45
2.5 สภาพพื้นที่ที่ใช้ในการวิจัย	59
2.6 งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง	64
2.7 สรุปกรอบแนวคิดที่ใช้ในการวิจัย	67
3 วิธีดำเนินการศึกษา	69
3.1 ประชากรและกลุ่มเป้าหมาย	69
3.2 เทคนิควิธีการใช้ในกลุ่มเป้าหมาย.....	69
3.3 เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย	72
3.4 การสร้างและตรวจสอบเครื่องมือ	73
3.5 การเก็บรวบรวมข้อมูล	74

3.6	การวิเคราะห์เครื่องมือ	75
3.7	สถิติที่ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูล	75
4	ผลการวิเคราะห์ข้อมูล	77
4.1	สัญลักษณ์ที่ใช้ในการนำเสนอผลการวิเคราะห์ข้อมูล	77
4.2	ลำดับขั้นตอนการนำเสนอผลการวิเคราะห์ข้อมูล	77
4.3	ผลการวิเคราะห์ข้อมูล	78
5	สรุปผลการวิจัย อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ	93
5.1	สรุปผล	93
5.2	อภิปรายผล	97
5.3	ข้อเสนอแนะ	103
5.3.1	ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย	103
5.3.2	ข้อเสนอแนะเชิงปฏิบัติ	103
5.3.3	ข้อเสนอแนะสำหรับการทำวิจัยต่อไป	103
	บรรณานุกรม	105
	ภาคผนวก	
	ภาคผนวก ก รายชื่อผู้เชี่ยวชาญตรวจสอบเครื่องมือเพื่อการวิจัย	110
	ภาคผนวก ข หนังสือขอความอนุเคราะห์ผู้เชี่ยวชาญตรวจสอบเครื่องมือเพื่อการวิจัย	112
	ภาคผนวก ค หนังสือขอความอนุเคราะห์เก็บรวบรวมข้อมูล.....	116
	ภาคผนวก ง แบบสอบถามเพื่อการวิจัย	118
	ภาคผนวก จ การวิเคราะห์ค่าตรรกะ IOC	125
	ภาคผนวก ฉ ตารางแสดงค่าความเชื่อมั่นของแบบสอบถาม	129
	ประวัติผู้วิจัย	131

สารบัญตาราง

ตารางที่		หน้า
1	แสดงจำนวนกลุ่มเป้าหมายจากการเลือกแบบเจาะจง (Purposive Sampling) ในอำเภอศรีสมเด็จ จังหวัดร้อยเอ็ด	70
2	แสดงจำนวน ร้อยละ ข้อมูลทั่วไปของผู้ตอบแบบสอบถามสถานภาพ วุฒิการศึกษา ทางโลกและวุฒิการศึกษา อายุพรชษาในการส่งเสริมการศึกษา ของคณะสงฆ์ อำเภอศรีสมเด็จ จังหวัดร้อยเอ็ด.....	78
3	ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน และระดับการส่งเสริมการศึกษาของคณะสงฆ์ อำเภอ ศรีสมเด็จ จังหวัดร้อยเอ็ด	80
4	ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน และระดับการส่งเสริมการศึกษาของคณะสงฆ์ อำเภอศรีสมเด็จ จังหวัดร้อยเอ็ด ด้านการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนก ธรรม	81
5	ค่าเฉลี่ยส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน และระดับการส่งเสริมการศึกษาของคณะสงฆ์ อำเภอศรีสมเด็จ จังหวัดร้อยเอ็ด ด้านการศึกษาพระปริยัติธรรม แผนกบาลี.....	82
6	ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน และระดับการส่งเสริมการศึกษาของคณะสงฆ์ อำเภอศรีสมเด็จ จังหวัดร้อยเอ็ด ด้านการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกสามัญ	83
7	ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน และระดับการส่งเสริมการศึกษาของคณะ สงฆ์ อำเภอศรีสมเด็จ จังหวัดร้อยเอ็ด ด้านการศึกษาพระปริยัติธรรม ด้าน วิปัสสนา	84
8	การเปรียบเทียบบทบาทของพระสงฆ์ที่มีต่อการส่งเสริมการศึกษาของคณะสงฆ์ อำเภอศรีสมเด็จ จังหวัดร้อยเอ็ด จำแนกตามสถานภาพ	85
9	การเปรียบเทียบบทบาทของพระสงฆ์ที่มีต่อการส่งเสริมการศึกษาของคณะสงฆ์ อำเภอศรีสมเด็จ จังหวัดร้อยเอ็ด จำแนกตามวุฒิการศึกษา	86
10	การเปรียบเทียบบทบาทของพระสงฆ์ที่มีต่อการส่งเสริมการศึกษาของคณะสงฆ์ อำเภอศรีสมเด็จ จังหวัดร้อยเอ็ด จำแนกตามวุฒิการศึกษา	86
11	การเปรียบเทียบบทบาทของพระสงฆ์ที่มีต่อการส่งเสริมการศึกษาของคณะสงฆ์ อำเภอศรีสมเด็จ จังหวัดร้อยเอ็ด จำแนกตามอายุพรชษา	87
12	ข้อเสนอแนะเกี่ยวกับบทบาทของพระสงฆ์ที่มีต่อการส่งเสริมการศึกษาของคณะสงฆ์ อำเภอศรีสมเด็จ จังหวัดร้อยเอ็ด ด้านการศึกษาพระปริยัติธรรม แผนกธรรม	88
13	ข้อเสนอแนะเกี่ยวกับบทบาทของพระสงฆ์ที่มีต่อการส่งเสริมการศึกษาของคณะสงฆ์ อำเภอศรีสมเด็จ จังหวัดร้อยเอ็ด การศึกษาพระปริยัติธรรม แผนก บาลี	89

14	ข้อเสนอแนะเกี่ยวกับบทบาทของพระสงฆ์ที่มีต่อการส่งเสริม การศึกษาของ คณะสงฆ์อำเภอศรีสมเด็จ จังหวัดร้อยเอ็ด ด้านการศึกษาพระปริยัติธรรม แผนกสามัญ	90
15	ข้อเสนอแนะเกี่ยวกับบทบาทของพระสงฆ์ที่มีต่อการส่งเสริมการศึกษาของ คณะสงฆ์ อำเภอศรีสมเด็จ จังหวัดร้อยเอ็ด ด้านวิปัสสนา	91

สารบัญภาพ

ภาพที่	หน้า
2.1 แสดงการศึกษาของสงฆ์	49
2.2 กรอบแนวคิดในการวิจัย	68

บทที่ 1

บทนำ

1.1 ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

นับตั้งแต่สมัยพุทธกาลเป็นต้นมา กุลบุตรผู้ที่มีศรัทธาเข้ามาบวชในพระพุทธศาสนามีกิจวัตรสำคัญ คือ คั่นถุระและวิปัสสนาธุระซึ่งเป็นการศึกษาเล่าเรียนตามคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้าที่เรียกว่า นวัคคสัตถศาสน์ (ประยูร ปยุตโต, 2538, หน้า 261) การเล่าเรียนวิธีปฏิบัติสมาธิและการฝึกอบรมจิตใจของตน จนเกิดการรู้แจ้งเห็นจริงในสภาวะธรรมทั้งปวงและมีจิตหลุดพ้นจากกิเลสเครื่องเศร้าหมองทั้งหลายเรียกว่า “วิปัสสนา” (พระบุญประทาน ญาณทีโป 2553, หน้า 1) พระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. 2505 และแก้ไขเพิ่มเติมโดยพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2535 ได้กล่าวถึงบทบาทหน้าที่ของพระสงฆ์ซึ่งดำรงตำแหน่งเจ้าอาวาสหรือพระสังฆาธิการผู้ที่ทำหน้าที่บริหารและปกครองวัดที่อยู่ใกล้ชิดพระสงฆ์หรือพระลูกวัดมากที่สุด (มาณี ไชยธีรานันต์ศิริ และคณะ, 2540, หน้า 18) บทบาทด้านการศึกษา การปกครอง การเผยแผ่พระพุทธศาสนา สาธารณูปการ การสร้างสิ่งก่อสร้างพัฒนาวัด และสาธารณสงเคราะห์ ตามนโยบายและหลักเกณฑ์ในการพัฒนาวัดให้เป็นศูนย์กลางของชุมชน กรมการศาสนาได้กำหนดการพัฒนาวัดและพระสงฆ์ที่เป็นตัวอย่างหลายรูปแบบ (มาณี ไชยธีรานันต์ศิริ, 2541, หน้า 18)

พระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. 2505 และแก้ไขเพิ่มเติมโดยพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2535 ได้กล่าวถึงบทบาทหน้าที่ของพระสงฆ์ซึ่งดำรงตำแหน่งเจ้าอาวาสหรือพระสังฆาธิการผู้ที่ทำหน้าที่บริหารและปกครองวัดที่อยู่ใกล้ชิดพระสงฆ์หรือพระลูกวัดมากที่สุด พระพุทธศาสนาหรือวัดจะเจริญรุ่งเรืองได้ก็เพราะความเลื่อมใสศรัทธาของคณะสงฆ์และประชาชนที่อยู่ใ้ในวัดและภายในชุมชนที่ให้การสนับสนุนเจ้าอาวาสหรือพระสังฆาธิการซึ่งเป็นตัวจักรสำคัญในการขับเคลื่อนความเจริญของพระพุทธศาสนาในการพัฒนาพระสงฆ์ให้เป็นตัวกลาง ของชุมชน (มนัส ภาควิมิ และคณะ, 2540, หน้า 11-13) ดังนั้น เจ้าอาวาส หรือพระสังฆาธิการจึงควรเพิ่มบทบาทยิ่งขึ้นเป็นทวีคูณมากกว่าในอดีต แต่ต้องเป็นไปอย่างสอดคล้องกับความต้องการของพระลูกวัดและประชาชน โดยมีเป้าหมายเพื่อพัฒนาจิตใจของพระสงฆ์และประชาชนให้สูงขึ้น และพัฒนาวัดให้พอเหมาะแก่การดำรงชีวิต องค์การสงฆ์ จึงได้กำหนดบทบาทของพระสังฆาธิการ ไว้ 5 ประการ ดังนี้ (มาณี ไชยธีรานันต์ศิริและคณะ, 2540, หน้า 18)

ประการแรก บทบาทด้านการศึกษา ได้แก่ การศึกษาพระพุทธศาสนาให้เกิดการเรียนรู้ทางด้านปริยัติธรรมและด้านวิปัสสนากรรมฐานอย่างแตกฉาน และยึดเป็นวัตรปฏิบัติอย่างเคร่งครัด และควบคุมทุกอิริยาบถด้วย ศีล สมาธิ ปัญญา

ประการที่สอง บทบาทด้านการปกครอง ได้แก่ การปกครองดูแลบรมสังฆมณฑลพระสงฆ์ที่อ่อนพรรษากว่า ให้เคร่งครัดในการศึกษาและปฏิบัติตามวินัยพระสงฆ์ โดยพระสงฆ์ผู้ทำหน้าที่ปกครองต้องปฏิบัติเป็นแบบอย่าง

ประการที่สาม บทบาทด้านการเผยแผ่พระพุทธศาสนา ได้แก่ การประกาศพระพุทธศาสนา คือคำสอนของพระพุทธเจ้าแก่คนทั่วไป โดยไม่เลือกชั้นวรรณะทุกโอกาส

ประการที่สี่ บทบาทด้านสาธารณูปการ ได้แก่ การสร้างสิ่งก่อสร้างและพัฒนาวัดเพื่อสืบทอดพระพุทธศาสนา โดยมุ่งประโยชน์ให้คนทั่วไปได้ศึกษาพระพุทธศาสนา

ประการที่ห้า บทบาทด้านสาธารณสุขสงเคราะห์ ได้แก่ การให้การช่วยเหลือเกื้อกูลแก่คนทั่วไปทั้งด้านจิตใจ โดยให้คำปรึกษาหารือ และด้านวัตถุ โดยให้วัตถุสิ่งของตามความพร้อมและกำลังความสามารถที่จะช่วยได้แก่ชุมชน

อำเภอศรีสมเด็จ เป็นอำเภอหนึ่งในจังหวัดร้อยเอ็ด มีความเป็นมาเพราะเนื่องจากว่าชื่ออำเภอนั้นได้รับการตั้งชื่อตามท่านหลวงปู่ศรี มหาวิโร ซึ่งเป็นผู้ก่อตั้งวัดถึงแม้ว่าวัดประชาคมวนาราม (ป่ากุง) จะมีสถานที่สำคัญเป็นที่จำพรรษา แต่ในจากข้อมูลความเป็นจริง พบว่า มีพระสงฆ์ที่หน้าที่สืบทอดศาสนา และเป็นผู้เผยแผ่พุทธศาสนา เป็นศูนย์รวมของจิตใจและการพัฒนานั้นมีพระสงฆ์มีจำนวน 156 รูป มีจำนวนวัด 59 วัด และเมื่อสำรวจข้อมูลเชิงลึกเป็นรายวัดจะพบว่า บางวัดมีพระสงฆ์เพียง 1 -2 รูป และจำนวนวัดที่พระสงฆ์มีจำนวนมาก ประมาณ 3-5 รูป ซึ่งจากข้อมูลตัวเลขดังกล่าว บ่งบอกถึงศักยภาพบทบาทของเจ้าอาวาสในการดูแลปกครองพระลูกวัดในการส่งเสริมตลอดจนสร้างแรงจูงใจในการการถือครองอยู่ในเพศบรรพชิต และชีวิตความเป็นอยู่ตามอัตภาพที่พึงมี เพื่อสืบทอดพุทธศาสนาให้เจริญรุ่งเรืองสืบไป และสิ่งสำคัญที่สุดประชาชนในชุมชนเกิดความศรัทธาต่อเจ้าอาวาส หรือวัด ในชุมชน ด้วยการน้อมนำบุตรหลานเข้ามาบวชเณรหรืออุปสมบทเพื่อศึกษาธรรมะ กลุ่มเกลาจิตใจ เป็นรากฐานและต้นทุนทางสังคมที่จะสร้างให้ชุมชนและสังคมไทยมีความเข้มแข็ง มีภูมิคุ้มกันต่อกระแสความผันผวนของสังคมโลก

ดังนั้น ในฐานะผู้วิจัย พระสงฆ์ในเขตอำเภอศรีสมเด็จ ศึกษาหลักธรรมคำสอนขององค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้ามีความสนใจในการศึกษาบทบาทของพระสงฆ์ในการส่งเสริมการศึกษาของพระสงฆ์ คือ ด้านคันถธุระและด้านวิปัสสนาธุระ ตามบทบาทหน้าที่ในตำแหน่งอย่างไร และมีปัญหาในการส่งเสริมการศึกษาของพระสงฆ์ อะไรบ้าง เพื่อเป็นสารสนเทศประกอบในการวางแผนพัฒนาส่งเสริมการศึกษาของคณะสงฆ์ในอำเภอศรีสมเด็จ จังหวัดร้อยเอ็ด ต่อไป

1.2 วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1.2.1 เพื่อศึกษาบทบาทของพระสงฆ์ในการส่งเสริมการศึกษาของคณะสงฆ์ อำเภอศรีสมเด็จ จังหวัดร้อยเอ็ด

1.2.2 เพื่อศึกษาข้อเสนอแนะในการส่งเสริมการศึกษาของคณะสงฆ์ อำเภอศรีสมเด็จ จังหวัดร้อยเอ็ด

1.3 สมมติฐานของการวิจัย

1.3.1 บทบาทของพระสงฆ์ในการส่งเสริมการศึกษาของคณะสงฆ์ อำเภอศรีสมเด็จ จังหวัดร้อยเอ็ด มีการปฏิบัติอยู่ในระดับมาก

1.4 ขอบเขตของการวิจัย

การศึกษาวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยได้มุ่งศึกษาเนื้อหาที่ครอบคลุมแหล่งข้อมูลและประเด็นหลักดังต่อไปนี้

1.4.1 กลุ่มเป้าหมาย

กลุ่มเป้าหมายในการวิจัย ได้แก่เจ้าคณะอำเภอ เจ้าคณะตำบล และเจ้าอาวาสในอำเภอศรีสมเด็จ จังหวัดร้อยเอ็ด จำนวน 59 รูป

1.4.2 ขอบเขตเนื้อหา

บทบาทของ พระสงฆ์ในการส่งเสริมการศึกษาของคณะสงฆ์ อำเภอศรีสมเด็จ จังหวัดร้อยเอ็ด โดยศึกษาจากพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. 2505 และแก้ไขเพิ่มเติม โดยพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2535 ประกอบด้วย ด้านการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกธรรม ด้านการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลี ด้านการศึกษาพระปริยัติธรรมพระปริยัติธรรมแผนกสามัญ และด้านการศึกษาพระปริยัติธรรมวิปัสสนา

ตัวแปรที่ใช้ในการวิจัย มีดังนี้

1. ตัวแปรต้น ได้แก่

- (1) สถานภาพ
- (2) วุฒิการศึกษาทางโลก
- (3) วุฒิการศึกษาทางธรรม
- (4) อายุพรรษา

2. ตัวแปรตาม ได้แก่ บทบาทในการส่งเสริมการศึกษาของคณะสงฆ์ 4 ด้าน

ด้านที่ 1 การศึกษาพระปริยัติธรรม แผนกธรรม

ด้านที่ 2 การศึกษาพระปริยัติธรรม แผนกบาลี

ด้านที่ 3 การศึกษาพระปริยัติธรรม แผนกสามัญ

ด้านที่ 4 การศึกษาวิปัสสนา

1.4.3 ขอบเขตพื้นที่

กำหนดเขตพื้นที่ในการศึกษาไว้เฉพาะคณะสงฆ์ในเขตการปกครอง อำเภอศรีสมเด็จ จังหวัดร้อยเอ็ด

1.4.4 ระยะเวลาในการศึกษา ปี พ.ศ. 2556 – 2557

1.5 ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

1.5.1 ทำให้ทราบบทบาทของพระสงฆ์ต่อการส่งเสริมการศึกษาของคณะสงฆ์ อำเภอศรีสมเด็จ จังหวัดร้อยเอ็ด

1.5.2 ทำให้ทราบข้อเสนอแนะ และแนวทางปฏิบัติที่เหมาะสมสำหรับนำมาปรับใช้ในการพัฒนาการศึกษาของคณะสงฆ์ในอำเภอศรีสมเด็จ จังหวัดร้อยเอ็ด

1.5.3 ทำให้สามารถนำผลที่ได้จากการวิจัยเป็นแนวทางปฏิบัติที่เหมาะสมสำหรับนำมาปรับใช้ในการพัฒนาการศึกษาของคณะสงฆ์ในอำเภอศรีสมเด็จ จังหวัดร้อยเอ็ด

1.6 คำนิยามศัพท์เฉพาะที่ใช้ในการวิจัย

การศึกษาวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยได้สรุปคำนิยามศัพท์เฉพาะที่ใช้ในการวิจัย จากหัวข้อเรื่อง โดยเชื่อมโยงกับวัตถุประสงค์ของการวิจัย มุ่งศึกษาเนื้อหาที่ครอบคลุมแหล่งข้อมูลและประเด็นหลักดังต่อไปนี้

1. **บทบาทพระสงฆ์** หมายถึง การกระทำบทบาท หน้าที่ในการส่งเสริมการศึกษา 4 ด้าน

2. **พระสงฆ์** หมายถึง พระสังฆาธิการในเขตปกครองคณะสงฆ์ในอำเภอศรีสมเด็จ จังหวัดร้อยเอ็ด

3. **คณะสงฆ์** หมายถึง เจ้าคณะอำเภอ เจ้าคณะตำบล และเจ้าอาวาส ในอำเภอศรีสมเด็จ จังหวัดร้อยเอ็ด จำนวน 59 รูป

4. **การส่งเสริมการศึกษา** หมายถึง การที่พระสงฆ์ส่งเสริมสนับสนุนให้คณะสงฆ์ในอำเภอศรีสมเด็จ จังหวัดร้อยเอ็ด ได้รับการศึกษาตามแนวทางการให้พระสงฆ์มีความรู้ในทางโลกและทางธรรม มีความรู้ที่เป็นประโยชน์ในการเผยแผ่หลักธรรมคำสอน เพื่อปลูกฝังพุทธศาสนิกชนเป็นคนดี

มีศีลธรรมและประพฤติดี ประพฤติชอบ อบรมสั่งสอนประชาชนให้เกิดความศรัทธาเลื่อมใสในพระพุทธศาสนา 4 ด้าน ดังนี้

1. การศึกษาพระปริยัติธรรม แผนกธรรม หมายถึง การจัดการเรียนการสอนประโยคนักธรรมชั้นตรี โท เอก

2. การศึกษาพระปริยัติธรรม แผนกบาลี หมายถึง การจัดการเรียนการสอน ประโยค 1-2 ถึงประโยค ป.ธ.9

3. การศึกษาพระปริยัติธรรม แผนกสามัญ หมายถึง การจัดการเรียนการสอนโดยเสริมวิชาทางโลก เช่น วิทยาศาสตร์ คณิตศาสตร์ เป็นต้น

4. การศึกษาวิชาชีพ หมายถึง การจัดการเรียนการสอนเป็นแนวทางปฏิบัติทางด้านจิตมีหลายแนวทางในการปฏิบัติวิชาชีพสนากรรมฐาน เช่น กรรมฐานสายอานาปานสติ กรรมฐานสายบริกรรมภาวนาพุทโธ กรรมฐานสายวิปัสสนาวงศ์ และกรรมฐานแนววิชาธรรมกาย เป็นต้น

5. สถานภาพ หมายถึง พระภิกษุซึ่งได้รับแต่งตั้งให้ดำรงตำแหน่งเป็นผู้ปกครองดูแลวัดซึ่งจำพรรษาอยู่ในวัดอำเภอศรีสมเด็จ จังหวัดร้อยเอ็ด ได้แก่ เจ้าคณะอำเภอ เจ้าคณะตำบล และเจ้าอาวาส

6. วุฒิการศึกษาทางโลก หมายถึง การศึกษาสายสามัญของพระสงฆ์ตั้งแต่ชั้นประถมศึกษา มัธยมศึกษา ระดับปริญญาตรี และสูงกว่า และอื่น ๆ

7. วุฒิการศึกษา หมายถึง การศึกษาพระปริยัติธรรม แผนกธรรม ตั้งแต่ธรรมชั้นตรีนักธรรมชั้นโท นักธรรมชั้นเอก และแผนกบาลี ได้แก่ เปรียญธรรม 1-9

8. อายุพรรษา หมายถึง ระยะเวลาของปีที่อุปสมบท นับตั้งแต่อุปสมบทเป็นพระภิกษุสงฆ์จนถึงปัจจุบัน ได้แก่ จำนวนพรรษาที่บวช อายุ ชื่อ วัน เดือน ปี และสถานที่

บทที่ 2

เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ในการ ศึกษาบทบาทของ พระสงฆ์ในการส่งเสริมการศึกษาของคณะสงฆ์
อำเภอศรีสมเด็จ จังหวัดร้อยเอ็ด ผู้ศึกษาได้ศึกษา แนวคิด ทฤษฎี และเอกสารงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง
ดังนี้

- 2.1 แนวคิดเกี่ยวกับทฤษฎีบทบาท
- 2.2 แนวคิดหน้าที่ของพระสงฆ์ไทย
- 2.3 แนวความคิดเกี่ยวกับเจ้าอาวาสและบทบาทของเจ้าอาวาส
- 2.4 การศึกษาทางพระพุทธศาสนาในประเทศไทย
- 2.5 สภาพพื้นที่ที่ใช้ในการวิจัย
- 2.6 งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง
- 2.7 สรุปกรอบแนวคิดที่ใช้ในการวิจัย

2.1 แนวคิดเกี่ยวกับทฤษฎีบทบาท

ทฤษฎีบทบาทเป็นทฤษฎีการกระทำระหว่างกันด้วยสัญลักษณ์ (Symbolic Interaction Theory) โดยกล่าวถึงลักษณะของสังคมมนุษย์และลักษณะปัจเจกบุคคล แล้วชี้ให้เห็นว่า ตัวเชื่อมระหว่างมนุษย์กับสังคมนั้นคือบทบาท สังคมมนุษย์ คือ โรงละครมนุษย์ แต่ละคนคือตัวแสดงที่มีบทบาทชัดเจนสำหรับแสดง มีบทละครเป็นตัวกำกับ มนุษย์แต่ละคนมีตำแหน่งต่าง ๆ ชัดเจนที่จะต้องดำรง มีบรรทัดฐานสังคมควบคุมพฤติกรรม ตัวละครต้องเชื่อฟังผู้กำกับ มนุษย์ทุกคนก็เชื่อฟังผู้มีอำนาจในสังคม ตัวละครแสดงเรื่องราวกับเพื่อนนักแสดง มนุษย์ทุกคนก็ปรับตัวให้เข้ากับผู้ชม ต้องสวมบทบาทผู้ชมประเภทต่าง ๆ และประการสุดท้ายก็ต้องอาศัยความรู้ความชำนาญของตนเอง ช่วยในการแสดง อาศัยศักยภาพของตน และทักษะในการแสดงบทบาทเข้าช่วยเป็นสไตล์ของการติดต่อสัมพันธ์กับผู้อื่น (สัญญา สัญญาวิวัฒน์, 2536, หน้า 133-134.)

ดังนั้น ทฤษฎีบทบาทมองบุคคลในฐานะเป็นสมาชิกของสังคมที่อาศัยบทบาทเป็นตัวเชื่อมในการมีปฏิสัมพันธ์กับบุคคลอื่น ๆ ความเข้าใจบทบาทและความสามารถในการแสดงบทบาทจะเป็นตัวชี้วัดความสำเร็จ หรือความล้มเหลวของบุคคลผู้ดำรงสถานภาพต่าง ๆ ในสังคมได้

2.1.1 ความหมายของบทบาท

ราชบัณฑิตยสถาน (2542, หน้า 363.) ได้ให้ความหมายว่า บทบาท คือการทำตามบท

บาท หมายถึง การทำหน้าที่หรือพฤติกรรมที่สังคมกำหนดและคาดหวังให้บุคคลกระทำ บทบาท ตรงกับคำภาษาอังกฤษว่า Role พจนานุกรมราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2542 ได้ให้ความหมายของ คำว่า “บทบาท” ไว้ว่าบทบาท (Role) หมายถึง การทำหน้าที่หรือพฤติกรรมที่สังคมกำหนดและคาดหวังให้บุคคลกระทำ

รัลฟ์ ลินตัน (Ralph Linton, 1967, p. 168) บทบาท หมายถึง รูปลักษณ์แสดงให้เห็นถึงลักษณะเป็นพลวัตไม่หยุดนิ่ง (Dynamic) ของสถานภาพแต่ละบุคคลที่ได้รับการกำหนดสถานภาพ และครองสถานภาพนั้นโดยมีความสัมพันธ์กับสถานการณ์อื่น ๆ เมื่อบุคคลให้สิทธิและหน้าที่ซึ่งประกอบขึ้นเป็นสถานภาพบุคคลนั้นกำลังกระทำบทบาท

เฮอรัลด์ ดี.สไตน์ และริชาร์ด เอ.คอร์ด (Herman D.Stein and Richard A. Cloward, 1958, p. 171) บทบาท หมายถึง แนวความคิดอันเกี่ยวกับหน้าที่ซึ่งระบุถึงวิธีที่ปัจเจกบุคคลถูกคาดหวังให้แสดงพฤติกรรมตามสถานภาพนั้น ๆ

เพาล์ บี.ฮอร์ตตัน และเชสเตอร์ แอล.ฮันท์ (Paul B. Horton and Chester L. Hunt, 1984, p. 105) ได้ให้ความหมายว่า บทบาท คือ พฤติกรรมที่ถูกคาดหวังของบุคคลผู้ยึดครองสถานภาพ บทบาทและสถานภาพมักเกิดขึ้นด้วยกัน สถานภาพ คือ ชุดของข้อบังคับ กฎเกณฑ์ และหน้าที่ บทบาทจึงหมายถึงการแสดงออกรวมถึงชุดของหน้าที่และข้อบังคับ

สุชา จันท์ธรม (2554, หน้า 10) กล่าวว่า บทบาท หมายถึง สิ่งที่บุคคลได้สถานภาพต่าง ๆ พึงกระทำเมื่อสังคมกำหนดสิทธิและหน้าที่ ให้สถานภาพบุคคลที่อยู่ในสถานภาพนั้น ๆ จะต้องประพฤติตามหน้าที่ที่กำหนดไว้

ไพฑูริย์ เครือแก้ว (2554, หน้า 10) ให้ความหมายบทบาท 2 นัย

1. ด้านโครงสร้างทางสังคม (Social Structure) หมายถึง ตำแหน่งทางสังคมที่มีชื่อเรียกต่าง ๆ กัน ซึ่งแสดงโดยคุณสมบัติและกิจกรรมของบุคคลที่ครองตำแหน่งนั้น ๆ

2. ในด้านการแสดงบทบาทหรือการปะทะสังสรรค์ทางสังคม (Social Interaction) หมายถึง ผลเนื่องที่มีแบบแผนของการกระทำหน้าที่เกิดจากการเรียนรู้ของสังคม (Socialization) ที่อยู่ในสถานการณ์แห่งการปะทะสังสรรค์นั้น (Social Interacted)

งามพิศ สัตย์สงวน (2543, หน้า 67-69) ให้ความหมายบทบาท คือ พฤติกรรมที่คาดหวังสำหรับผู้ที่อยู่ในสถานภาพต่าง ๆ ว่าจะต้องปฏิบัติอย่างไร (Role Expectation) เป็นบทบาทที่คาดหวังโดยกลุ่ม หรือสังคม เพื่อให้คู่สัมพันธ์มีการกระทำระหว่างกันทางสังคมได้ รวมทั้งสามารถคาดการณ์พฤติกรรมที่จะเกิดขึ้นได้ เช่น ผู้มีตำแหน่งเป็นพ่อจะได้รับการคาดหวังจากสังคมให้แสดงบทบาทหรือหน้าที่ต่าง ๆ ของพ่อ เช่น เลี้ยงดูลูก ส่งเสียให้เล่าเรียน อบรมสั่งสอน ให้ความรัก ความเอ็นดูและอื่น ๆ ก็เช่นเดียวกัน เช่น ครู อาจารย์ เสมียน ภารโรง ต่างก็มีบทบาทที่คาดหวังจะต้องทำให้ฐานะที่ครองตำแหน่งต่าง ๆ เหล่านั้น

พระครูปริยัติกิตติธำรง (2553, หน้า 31) ให้ความหมายบทบาท ดังต่อไปนี้บทบาทหมายถึงหน้าที่หรือสิ่งที่เราทำ ทั้งที่เป็น พระ หรือฆราวาส เป็นผู้ที่มีความรู้ความสามารถทางด้านพระพุทธศาสนา ด้านพุทธศาสตร์และสังคมเป็นอย่างดี ศึกษาพระพุทธศาสนา บูรณาการกับศาสตร์สมัยใหม่ พัฒนาจิตใจและสังคม

ความหมายของบทบาท คือ สถานภาพที่ถูกกำหนดขึ้น โดยสังคมของแต่ละสังคมและเกิดจากการตกลงของสังคมนั้น ๆ และยังเป็นความคาดหวังหรือความคาดหวังต่อบทบาทนั้น ๆ ของสังคม ในสังคมทุกสังคมจะกำหนดบทบาทหรือได้รับการถ่ายทอดสืบต่อกันมา จากสังคมหรือกลุ่มชนนั้น ๆ บางครั้งเกิดขึ้นเอง โดยปราศจากการกำหนด หรือปราศจากความคาดหวังจากสังคม เพราะเป็นบทบาทที่กระทำอย่างถูกต้องตามหลักมโนธรรม (เอกชาติรี สุขแสน. ม.ป.ป., หน้า 29)

สรุปได้ว่า บทบาท หมายถึงพฤติกรรมที่บุคคลแสดงออก หรือลงมือปฏิบัติตามสิทธิ สถานภาพและตำแหน่ง ที่ตนดำรงอยู่ในขณะนั้น ๆ ตามที่สังคมกำหนดและความคาดหวังของผู้อื่น ซึ่งเป็นกลไกในการปะทะสังสรรค์และสร้างความสัมพันธ์ต่อกันทางสังคม เป็นการกระทำตามหน้าที่ตามหน้าที่ที่กำหนดไว้ เช่น บทบาทของพ่อแม่ บทบาทของครู ดังนั้นการแสดงบทบาทของบุคคลต้องคำนึงถึงปัจจัยต่าง ๆ เช่น สถานภาพ ตำแหน่งทางสังคม ความรู้ ความสามารถความเชื่ออุปนิสัย ทัศนคติ เป็นต้น

สังคมปัจจุบันเป็นสังคมเครือข่าย (Network) ตำแหน่งทางสังคมหรือสถานภาพทางสังคมโดยปัจเจกบุคคลเป็นผู้แสดงบทบาท แต่ละตำแหน่งจะมีความคาดหวังเป็นกรอบให้ผู้ดำรงตำแหน่งต้องแสดง ดังนั้นแต่ละสังคมจึงประกอบด้วยเครือข่าย สถานภาพและความคาดหวังจำนวนมากนั่นเอง ความคาดหวังที่เป็นกรอบปฏิบัติของแต่ละสถานภาพมีอยู่ 3 ประการ คือ

1. Expectation from the “Script” ความคาดหวังจากบทบาทความจริงของสังคมเป็นเหมือนบท (Script) ที่สามารถอ่านได้ มีบรรทัดฐาน (Norms) ระบุว่าปัจเจกบุคคลจะต้องปฏิบัติ เพราะฉะนั้น บทบาทคือบรรทัดฐานของสังคมที่กำหนดพฤติกรรมภายใต้เงื่อนไขต่าง ๆ กัน

2. Expectation from other “Player” ความคาดหวังจากผู้อื่นแสดง เมื่อผนวกการสร้างพฤติกรรมตามบรรทัดฐานกับความสัมพันธ์ทางสังคมเข้าด้วยกัน ทฤษฎีบทบาทให้ความสนใจความต้องการที่ผู้แสดงคนอื่นฉายออกมาในสถานะที่เกิดปฏิสัมพันธ์ อันจะเป็นพลังสำคัญทำให้การกระทำของมนุษย์ชัดเจนขึ้น หมายความว่าผู้แสดงอื่นเป็นผู้กำหนดพฤติกรรมของเพื่อนผู้แสดงด้วยกันเอง

3. Expectation from the “audience” ความคาดหวังจากผู้ชม ความคาดหวังอย่างสุดทายมาจากผู้ชม ที่มีต่อปัจเจกบุคคลผู้ยึดครองสถานภาพ ผู้ชมอาจจะจริงจัง ๆ หรือจินตนาการขึ้นได้ความคาดหวังของผู้ชมจะเป็นคำแนะนำสำหรับการพฤติกรรม หมายความว่า

ผู้แสดงต้องแสดงบทบาทตามความต้องการของผู้ชม ซึ่งเป็นกรอบอ้างอิง หรือกลุ่มตัวอย่าง (Frame of reface group) จอร์จ เฮอร์เบิร์ต มีด (George Herbert Mead, 1986, p. 108)

จากแนวคิดเกี่ยวกับลักษณะบทบาท สรุปได้ว่า ลักษณะของบทบาทนั้น โดยสรุปแบ่งออกได้ 3 ประการ คือ

1. บทบาทตามกำหนด หรือ บทบาทตามอุดมคติ หมายถึง บทบาทที่ได้ถูกกำหนดลัทธิ ระเบียบ และหน้าที่ไว้โดยสังคม ชุมชน หรือกลุ่มองค์กรนั้น ๆ เพื่อให้บุคคลที่ดำรงตำแหน่งต่าง ๆ ในสังคม ชุมชน กลุ่มหรือองค์กรได้ปฏิบัติตาม อันเป็นบทบาทที่สมบูรณ์ที่อยู่ในสถานภาพนั้น ๆ ควรปฏิบัติ

2. บทบาทตามคาดหวัง หมายถึง บทบาทหรือรูปแบบพฤติกรรมที่คนทั่วไปในสังคมมีความคาดหวังว่าบุคคลที่ดำรงอยู่ในสถานภาพหนึ่ง ๆ จะปฏิบัติ และในขณะเดียวกันผู้ที่ดำรงอยู่ในสถานภาพนั้น ก็สามารถที่จะรู้ว่าตนเองมีบทบาทอย่างไร และสามารถที่จะคาดหวังตัวเองว่าควรแสดงพฤติกรรมอย่างไร ทั้งนี้เพื่อให้เกิดความเหมาะสมที่สังคมคาดหวัง และตนเองคาดหวัง

3. บทบาทที่บุคคลปฏิบัติจริง หมายถึง บทบาทที่แต่ละบุคคลที่ดำรงตำแหน่งอยู่ในสถานภาพหนึ่งในสังคมได้กระทำไปจริงตามความเชื่อ ความคาดหวัง ตลอดจนความกดดัน และโอกาสที่จะกระทำในแต่ละสังคม ในช่วงระยะเวลาหนึ่ง ซึ่งบทบาทหรือพฤติกรรมที่แสดงออกมานั้น อาจจะไม่ตรงกับบทบาทตามที่สังคมกำหนด หรือบทบาทตามความคาดหวังก็ได้

สรุป บทบาทจึงมีความหมายทางพฤติกรรมที่บุคคลในสังคมจะแสดงออกตามสถานภาพและสิทธิของตน ตามความคาดหวังของสังคม หรือตามความเป็นจริง การแสดงออกซึ่งบทบาทของแต่ละบุคคลอาจสอดคล้อง หรือขัดแย้งกับความคาดหวังของสังคมก็ได้ (พระมหาสอนจันทร์ เสียงเย็น, 2548, หน้า 23 - 25)

พระสงฆ์ คือ ผู้ที่เลื่อมใสในคำสอนของพระพุทธเจ้าเป็นพระสงฆ์ที่ได้รับการบวชอย่างถูกต้องตามหลักพระธรรมวินัย ประพฤติปฏิบัติชอบด้วยตนเอง ทำหน้าที่สั่งสอนให้ผู้อื่นปฏิบัติตามปัจจุบันพระสงฆ์มีบทบาทในการเผยแผ่ประชาสัมพันธ์ วิทยากร ครู อาจารย์ นักเทศน์ นักเขียน สังคมสงเคราะห์ เจ้าอาวาส พระธรรมทูต นักบริหาร นักวิชาการ เป็นต้น มีภาระหน้าที่ในการช่วยเหลือสังคมให้มีคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้น เป็นการตอบสนองสังคมช่วยเหลือเด็กกำพร้าและยากจน ไม่ทอดทิ้งสังคมเหมือนอย่างคนทั่วไปเข้าใจ ทำให้ประชาชนและสังคมมองเห็นคุณค่าของพระสงฆ์มากขึ้น การที่พระสงฆ์ทำหน้าที่ช่วยเหลือคนยากจน ทำให้พวกเราเหล่านั้นรู้สึกที่ไม่ถูกสังคมทอดทิ้ง แต่การให้ความช่วยเหลือของพระสงฆ์นั้นไม่ทำการประชาสัมพันธ์ให้สาธารณชนทราบเท่าที่ควร ขาดการสนับสนุนจากภาครัฐและเอกชน จะมีก็น้อยมาก แต่ในปัจจุบันพระสงฆ์ได้เริ่มมีการประชาสัมพันธ์ผ่านสื่อ สิ่งพิมพ์ ทางอินเทอร์เน็ต เช่น วัดสระแก้วได้มีการทำการประชาสัมพันธ์ผ่านสื่อสิ่งพิมพ์ ให้ประชาชนทั่วไปได้รับทราบความเป็นไปในบทบาทของพระสงฆ์

(บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยจุฬาลงกรณ์ราชวิทยาลัย 2553, หน้า 113) การทำงานมีการวางแผนงาน เพราะสังคมในปัจจุบันเราอยู่ในสังคมที่มีการแข่งขันสูง ในทางพระพุทธศาสนาต้องมีมิตรแท้เพื่อประโยชน์ที่จะได้จากการเป็นคนดีมีคุณธรรม สามารถผูกมิตรกับผู้อื่น นับเป็นสิ่งที่ดึงดูดใจชาวพุทธ การมีคุณธรรมนับเป็นสิ่งสำคัญสำหรับคนในปัจจุบัน จำเป็นอย่างยิ่งที่พระสงฆ์ต้องเข้ามามีบทบาทเพิ่มมากขึ้น สอนให้คนหันมาสร้างความคิด ชัดเกล้าจิตใจ ให้เรียนรู้เกี่ยวกับพระพุทธศาสนามากขึ้น ด้วยการเรียนการสอนมิใช่เฉพาะปริยัติเท่านั้น แต่ยังสอนปฏิบัติและจะส่งผลถึงปฎิเวทในอนาคต นอกจากนั้นยังมีมหาวิทยาลัยสงฆ์ที่ทันสมัย “**จัดการศึกษาพระพุทธศาสนา บูรณาการกับศาสตร์สมัยใหม่ พัฒนาจิตใจและสังคม**”

การเรียนการสอนนี้เริ่มตั้งแต่พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว โปรดเกล้าฯ ให้จัดตั้งโรงเรียนขึ้นในวัดตามหัวเมืองต่าง ๆ เท่ากับเป็นการส่งเสริมพระพุทธศาสนาให้เจริญแพร่หลายเป็นการวางรากฐานโรงเรียนหัวเมืองในปัจจุบันด้วย แต่การที่พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงมุ่งที่จะให้พระสงฆ์มีบทบาทในการบำรุงส่งเสริมการศึกษาของชาติ มีการตราเป็นพระราชบัญญัติกำหนดให้พระสงฆ์ตั้งแต่เจ้าอาวาสขึ้นมา จนถึงระดับสูงสุดมีหน้าที่ในการบำรุงการศึกษานั้นเป็นการแสดงให้เห็นถึงพระบรมราโชบายของรัชกาลที่ 5 ที่ทรงเห็นคุณค่าของการศึกษาในวัด ซึ่งนับเป็นการวางรากฐานการศึกษาของชาติ ในปีพุทธศักราช 2445 ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้ประกาศใช้พระราชบัญญัติลักษณะการปกครองคณะสงฆ์ เป็นการจัดสั่งขมณฑล ให้มีความเป็นระเบียบเรียบร้อย ท้าวพระราชาอาณาจักร แสดงให้เห็นถึงพระวิสัยทัศน์อันยาวไกล ที่ต้องการให้พระศาสนารุ่งเรืองถาวร มีพระบรมราโชบายในการนำหลักการสมัยใหม่มาใช้กับการปกครองคณะสงฆ์ ซึ่งไม่เคยมีมาก่อน มอบให้มหาเถรสมาคมมีอำนาจในการบริหารและการปกครองให้ถือเป็นสิทธิ์ขาดส่วนการปกครองคณะสงฆ์กำหนดหน้าที่ตำแหน่งไว้ โดยละเอียดชัดเจน เช่น อำนาจในการแต่งตั้งถอดถอน การบำรุงรักษา การสั่งสอนกุลบุตรตลอดจนเผยแผ่พระพุทธศาสนา ทำให้การปกครองสงฆ์เป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน มีพระราชบัญญัติกำหนดให้พระสงฆ์ตั้งแต่ชั้นเจ้าอาวาสขึ้นมา จนถึงระดับสูงสุดมีหน้าที่ในการบำรุงการศึกษา แสดงให้เห็นคุณค่าของการศึกษาในวัด และมีพระราชบัญญัติลักษณะการปกครองคณะสงฆ์ มีกำหนดระเบียบการเก็บผลประโยชน์ของพระอารามให้เป็นหลักฐาน ทำให้วัดมีฐานะทางเศรษฐกิจของวัดมั่นคง พระองค์ทรงแต่งตั้งสมณศักดิ์พร้อมพระราชทานนิตยภัต (พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต), 2551, หน้า 166)

พระสงฆ์จึงมีบทบาทและหน้าที่เกี่ยวข้องกับ บ้าน วัด โรงเรียนหรือรัฐบาลมีความสัมพันธ์กันมาโดยตลอด เพราะพระพุทธศาสนา ประกอบด้วยพุทธบริษัท 4 จึงต้องมีการพึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกัน ชาวบ้านก็ต้องพึ่งวัด พึ่งพระสงฆ์ การเรียนรู้หลักธรรม จากพระสงฆ์ พระสงฆ์ดำรงอยู่ได้ด้วยอุบาสกอุบาสิกา ต่อมาในสมัยรัชกาลที่ 5 จวบจนกระทั่งถึงปัจจุบันพระสงฆ์จึงมีบทบาทมากในด้านการศึกษา การเรียนรู้พระพุทธศาสนา มีการจัดตั้งมหาวิทยาลัยสงฆ์มหาวิทยาลัยจุฬาลงกรณ์

ราชวิทยาลัย และมหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย ซึ่งมีทั้งพระสงฆ์และคฤหัสถ์ พระสงฆ์จึงจำเป็นต้องเข้าไปมีบทบาทและหน้าที่ต่าง ๆ ในสังคมปัจจุบัน เพื่อให้พระสงฆ์ได้ทำบทบาทและหน้าที่ที่ถูกต้องและเป็นประโยชน์มากที่สุด

2.1.2 ลักษณะของบทบาท

นักวิชาการได้กล่าวไว้ ดังนี้

สงวนศรี วิรัชชัย (2527, หน้า 23 – 24) ได้สรุปลักษณะของบทบาทไว้ 5 ประการ บทบาทตามที่กำหนด (Expected Roles) หมายถึง บทบาทที่สังคม กลุ่มหรือองค์กรกำหนดไว้ว่าเป็นรูปแบบของพฤติกรรมประจำตำแหน่งต่าง ๆ ที่มีอยู่ในสังคม กลุ่มหรือองค์กรนั้น ๆ

1. บทบาทที่ผู้อื่นคาดหวัง (Expected Roles) หมายถึง บทบาทหรือรูปแบบของพฤติกรรมที่คนอื่น ๆ คาดหวังว่าผู้อยู่ในตำแหน่งจะถือปฏิบัติ
2. บทบาทตามความคิดของผู้อยู่ในตำแหน่ง (Subjective Roles) หมายถึง รูปแบบพฤติกรรมที่บุคคลผู้อยู่ในตำแหน่งคิด เชื่อว่าเป็นบทบาทของตำแหน่งที่ตนดำรงอยู่
3. บทบาทที่ปฏิบัติจริง (Enacted Roles) หมายถึง รูปแบบพฤติกรรมที่ผู้อยู่ในตำแหน่งได้ปฏิบัติหน้าที่แสดงออกมาให้เห็น ซึ่งมักจะเป็นพฤติกรรมที่สอดคล้องกับบทบาทตามความคิดของผู้อยู่ในตำแหน่งแต่อาจมีกรณีที่บุคคลแสดงพฤติกรรมคาดหวังผู้อื่นทั้ง ๆ ที่บทบาทนั้นไม่ตรงกับบทบาทตามความคิดของตน
4. บทบาทที่ผู้อื่นได้รับ (Perceived Roles) หมายถึง รูปแบบพฤติกรรมที่ผู้อื่นได้รับทราบเกี่ยวกับการปฏิบัติบทบาทของผู้อยู่ในตำแหน่ง ซึ่งโดยธรรมชาติการรับรู้ของเราจะมีการเลือกรับรู้ และ มีการรับรู้ที่ผิดพลาดไปจากความเป็นจริงได้ด้วยอิทธิพลจากประสบการณ์หลายอย่างดังนั้น เมื่อผู้อยู่ในตำแหน่งปฏิบัติบทบาท โดยแสดงพฤติกรรมอย่างหนึ่ง ผู้ที่ได้พบเห็นอาจรับรู้

2.1.3 ประเภทของบทบาท

ประเภทของบทบาทมีนักวิชาการจำแนกไว้ หลายประเภท แต่ในที่นี้จะนำเสนอประเภทและบทบาท ซึ่ง จานงค์ อภิวัฒน์สิทธิ์ และคณะ ได้แบ่งบทบาท ออกเป็น 3 ประการ

1. บทบาทในอุดมคติ (Ideal Role) เป็นบทบาทที่กำหนดไว้ในกฎหมาย หรือตามความคาดหวังของบุคคลทั่วไปในสังคม เป็นแบบฉบับที่สมบูรณ์ ซึ่งผู้มีสถานภาพหนึ่ง ๆ ควรกระทำ อาจไม่มีใครทำตามนั้นได้
2. บทบาทที่บุคคลเข้าใจ (Perceived Role) เป็นบทบาทที่ขึ้นอยู่กับบุคคลนั้น ๆ ที่คาดคิดด้วยตนเองว่าควรเป็นอย่างไร ทั้งที่เกี่ยวข้องกับค่านิยม ทัศนคติ บุคลิกภาพและประสบการณ์ของแต่ละบุคคล

3. บทบาทที่แสดงออกจริง (Actual or Enacted Role) เป็นการกระทำที่บุคคลปฏิบัติจริง ซึ่งขึ้นอยู่กับสถานการณ์เฉพาะหน้าในขณะนั้นด้วย สถานการณ์ดังกล่าวอาจเป็นสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติและทางสังคม เช่น การกีดกันกลุ่มต่าง ๆ และบทบาทที่กระทำจริงอาจสอดคล้องหรือไม่สอดคล้องกับบทบาทในอุดมคติหรือบทบาทที่บุคคลรับรู้ก็ได้ จานงค์ อภิวัฒน์ สิทธิ และคณะ (2532 หน้า 45-46)

เดโซ สุวานนท์ (2518, หน้า 102-103) กล่าวว่า บทบาทอาจแบ่งได้ 2 ประเภท

1. บทบาทที่รัดกุม คือ บทบาทที่มีข้อกำหนดที่จะต้องปฏิบัติตาม ที่แน่นอนตายตัวยืดหยุ่นไม่ได้ เช่น บทบาทเจ้าบ่าวเจ้าสาวในพิธีแต่งงาน บทบาทของนายกรัฐมนตรี เป็นต้น เป็นพฤติกรรมที่จะต้องแสดงบทบาทนั้น ๆ อำนาจหน้าที่ความรับผิดชอบอาจมีระบุไว้ชัดเจนในรูปของกฎหมายระเบียบแบบแผน

2. บทบาทที่ยืดหยุ่นได้ คือ บทบาทที่ยอมให้พฤติกรรมอันสัมพันธ์กับบทบาทนั้นเปลี่ยนแปลงไปตามสมควร ไม่มีข้อกำหนดตายตัว เช่น บทบาทของบิดา มีข้อกำหนดไว้กว้าง ๆ ทั่วไป ส่วนหนึ่งแสดงให้เห็นถึงฐานของบิดา เป็นต้น แต่พฤติกรรมของบิดาต่อบุตรอาจผันแปรไปได้มากพอสมควรระหว่างบิดาของแต่ละคนสังคมเป็นเครือข่าย (Network) ของตำแหน่งทางสังคมหรือสถานภาพ โดยปัจเจกบุคคลแต่ละ ตำแหน่งจะมีความคาดหวังเป็นกรอบให้ผู้ดำรงตำแหน่งต้องแสดง ดังนั้นในแต่ละสังคมจึงประกอบด้วยเครือข่าย สถานภาพและความคาดหวังที่เป็นกรอบให้ปฏิบัติของแต่ละสถานภาพ มี 2 ลักษณะ ดังนี้

2.1 ลักษณะเกี่ยวกับตน (Self Related Characteristics) ได้แก่ลักษณะต่าง ๆ ของบุคคลตามที่เขาคิดว่าเป็นลักษณะเช่นนั้น (Self Conception) ลักษณะนี้จะมีผลต่อการประพฤติตามสถานภาพที่เขาดำรง และจะเป็นฐานในการเลือกความคาดหวังตามประเภทต่าง ๆ มาเป็นแนวในความประพฤติตามสถานภาพ

2.2 ความสามารถและทักษะในการแสดงบทบาท (Role Playing Skills and Capacities) เป็นความสามารถที่ติดตัวมาแต่กำเนิดของแต่ละบุคคล ส่วนทักษะ (Skill) เป็นสิ่งที่เรียนรู้ในภายหลัง แต่ความสามารถและ ทักษะเป็นสิ่งที่สัมพันธ์กัน ถ้าขาดความสามารถทักษะก็อาจขาดทักษะก็ได้ เพราะฉะนั้นการแสดงออกซึ่งความสามารถและการมีทักษะจึงทำให้เกิดการแสดงบทบาทของบุคคลได้

2.2 แนวคิดหน้าที่ของพระสงฆ์ไทย

พระภิกษุสงฆ์ปัจจุบัน ได้นำว่าสมมติสงฆ์ เป็นสาวกของพระพุทธเจ้าเป็นผู้ที่ได้ศึกษาคำสอนของพุทธองค์เป็นแนวทางปฏิบัติและได้สั่งสอนผู้อื่นมาจึงเป็นหน้าที่ของพระสงฆ์

ในครั้งต่อมาเมื่อสัมพันธภาพระหว่างผู้เป็นฆราวาสกับพระสงฆ์เสื่อมลงพระเริ่มหมดบทบาทผู้นำทางปัญญา กลายเป็นผู้นำทางพิธีกรรม มีพระสงฆ์อีกจำนวนหนึ่งที่ท่านดีด้วยความใฝ่ดีของท่านเอง จนสามารถเป็นที่พึ่งทางปัญญาของชาวบ้าน

ในสมัยโบราณ เมื่อมนุษย์มีสติปัญญายังไม่เจริญ รู้ความจริงเกี่ยวกับความเป็นไปและความสัมพันธ์ของสิ่งทั้งหลายภายในธรรมชาติ นักรบซึ่งเป็นมนุษย์ประเภทที่มีความรู้และสติปัญญาสูงสุดในบรรดาคนเหล่านั้น ก็ได้พยายามค้นคิดและช่วยให้มนุษย์โลกในยุคสมัยนั้นได้รู้จักความจริงที่ซ่อนเร้นในธรรมชาติ และเห็นธรรมชาติทั้งหลาย ตามกำลังสติปัญญาของตน ทำให้มนุษย์รู้จักกับสิ่งที่ตนมองไม่เห็น ซึ่งมีอำนาจเหนือตน และรู้วิธีปฏิบัติต่อสิ่งเหล่านั้นแล้ว นักรบเหล่านั้นก็รับเป็นผู้ทำการต่าง ๆ ที่เรียกว่าพิธีกรรม เพื่อสนองความต้องการของมนุษย์นักรบจึงมีความสำคัญอย่างมาก เป็นที่เคารพบูชาศาสนาจึงเป็นส่วนสำคัญ

ในสายตาของมนุษย์มองเห็นศาสนาในรูปของสิ่งที่เป็นตัวแทนหรือเครื่องหมาย ที่ชัดที่สุดคือนักรบหรือพระสงฆ์ พระสงฆ์จึงมีความสำคัญอย่างยิ่ง เป็นที่เคารพบูชา ศาสนาจึงกลายเป็นส่วนสำคัญแห่งชีวิตมนุษย์ พระสงฆ์จึงมีหน้าที่ทำให้มนุษย์สามารถพ้นจากปัญหาได้มากพระสงฆ์เป็นผู้นำหน้าที่มิใช่เพื่อสนองความต้องการของมนุษย์โดยทำพิธีกรรม แต่หมายถึง ผู้เดินทางลัดในการปฏิบัติธรรมคำสอนทางพระพุทธศาสนาเป็นการแสดงกฎธรรมชาติและการเจริญแห่งชีวิตตามธรรมชาติเท่านั้น พระสงฆ์เป็นผู้ค้นพบความจริงแห่งธรรมชาติและทำหน้าที่เป็นครูช่วยชี้ทางเดินให้แก่ผู้อื่น พิธีกรรม ก็มีได้หมายถึง เครื่องมือสื่อสารระหว่างมนุษย์กับสิ่งที่มองไม่เห็น แต่กลายเป็นวิธีการดำเนินการเพื่อรักษาระเบียบแบบแผนของสังคมและเป็นอุปนิสัยสร้างความประณีตงดงามทางความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์ในสังคม ในขณะที่เดียวกันมนุษย์ผู้มีความเจริญทางสติปัญญาอยู่ในระดับต่าง ๆ ก็เข้ามาเกี่ยวข้องกับศาสนาและกระทำต่าง ๆ ทางศาสนา โดยแทรกความรู้สึกและความเข้าใจของตนไปในสิ่งเหล่านี้ตามภูมิความรู้และสติปัญญาของตน และต่างได้ใช้ศาสนาเป็นเครื่องสนองความต้องการของตน ได้รับประโยชน์จากศาสนาไปตามระดับจิตใจและสติปัญญาของตน พระสงฆ์ก็เป็นนำทางพระพุทธศาสนาด้วยการกระทำหน้าที่ตามใจมนุษย์เหล่านั้นตามเหตุการณ์ เพื่อประโยชน์ในการแก้ไขปัญหาชีวิตมนุษย์ซึ่งมีทั้งในด้านส่วนเฉพาะบุคคลและหน้าที่ต่อสังคม

พระสงฆ์เป็นตัวแทนเปรียบเสมือนเครื่องหมายของพระพุทธศาสนา ดำรงอยู่ในสมณปฏิบัติทั้งในส่วนตัวอดีตตถปฏิบัติทาและในส่วนสมณกิจอนุเคราะห์ชนหมู่มา สามารถบำเพ็ญประโยชน์สนองความต้องการ โดยธรรมแก่สังคมเมตตาธรรมตามหน้าที่ สังคมก็มองเห็นความจำเป็นของพระศาสนา เมื่อใดการปฏิบัติของพระสงฆ์ไม่เป็นไปตามหน้าที่ก็จะไม่สามารถที่จะชักนำให้สังคมไปสู่ความสงบสุขได้ ทำให้มุมมองฐานะของพระสงฆ์ก็เสื่อมลง ศรัทธาในพระศาสนาก็ถอยลง สังคมมีมุมมองพระศาสนาในแง่มั่วร้าย เป็นการเปิดโอกาสให้มนุษย์ที่มั่วร้ายทำลายพระศาสนาได้ ในบางถิ่นถึงกับหมดสิ้นพระศาสนาไปจากแผ่นดินก็มี

พระสงฆ์เป็นผู้ที่บำเพ็ญสมณกิจเพื่อประโยชน์แก่สังคมอย่างมากมาจนทำให้วัดซึ่งเป็นที่ตั้งของสถาบันศาสนากลายเป็นศูนย์รวมจิตใจและเป็นศูนย์กลางทางสังคม เป็นส่วนหนึ่งของชุมชนมีหมู่บ้านมีการสร้างวัดใกล้หมู่บ้าน หรืออาจกล่าวได้ว่าวัดทำหน้าที่เป็นสถาบันสังคมครบรูปแบบ เช่น โรงเรียน โรงพยาบาล สภา สโมสร ที่พักแรมคนเดินทาง สถานบันเทิง พิพิธภัณฑสถาน สงเคราะห์ เรียกได้ว่าเป็นทุกอย่างของชุมชน พระสงฆ์มีฐานะเป็นผู้นำทั้งทางจิตใจและทางสังคม ได้รับความเคารพนับถือและบูชา เป็นที่เชื่อถือและยอมรับของบุคคล ปรากฏหลักฐานที่ยังเห็นผลสืบมาจนถึงปัจจุบัน

หน้าที่หลักเบื้องต้นของพระสงฆ์ คือ หน้าที่ในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาแก่ประชาชน และทำประโยชน์สังคม

2.2.1 ความหมายของหน้าที่

เมื่อกล่าวถึงบทบาทต้องคำนึงถึงหน้าที่เพราะว่าหน้าที่กับบทบาทจะมาด้วยกันเสมอ แต่ในความเป็นจริงบทบาทและหน้าที่อาจจะไม่มาด้วยกันเสมอไป สาเหตุเพราะความแตกต่างจากเจตนาคติ ค่านิยม พื้นฐานทางสังคม ในบางกรณีในคนคนเดียวอาจมีทั้งบทบาทและหน้าที่ในขณะเดียวกัน หรือบางคนอาจมีหลายบทบาทและหลายหน้าที่ในขณะเดียวกันก็อาจเป็นไปได้

หน้าที่ ตามพจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน หมายถึง กิจที่จะต้องทำด้วยความรับผิดชอบ (ราชบัณฑิตยสถาน, 2546, หน้า 1,247)

พระสงฆ์ คือ ผู้ที่ได้รับการอุปสมบทถูกต้องตามหลักพระธรรมวินัย เป็นผู้ปฏิบัติตามคำสั่งสอน และนำพระธรรมคำสั่งสอนมาสั่งสอนประชาชน และพระสงฆ์ยังเป็นผู้สืบทอดอายุพระพุทธศาสนา นอกจากนั้นยังหมายรวมถึงพระสงฆ์ตำแหน่งเป็นผู้นำในด้านการบริการ และพระสงฆ์ที่เป็นผู้ปกครองที่เราเรียกว่าเจ้าอาวาส พระสงฆ์เหล่านี้ล้วนมีหน้าที่และบทบาทแตกต่างกันออกไป ตามประสบการณ์ ความรู้ความสามารถ บทบาทและหน้าที่ของพระสงฆ์นั้นมีมากพระสงฆ์ในปัจจุบันที่ผู้วิจัยจะทำการศึกษานั้นเป็นพระสงฆ์ทำได้หลายหน้าที่ในคน ๆ คนเดียวกัน

ในกรณีที่พระสงฆ์มิใช่นักคิดและยังติดอยู่กับกระแสโลกพร้อม ๆ กับคนทั่วไปพระสงฆ์เหล่านั้นพอใจต่อพิธีกรรมที่ทำให้เกิดความหมายเฝ้ามองมากกว่าการสนใจศึกษาพระธรรม เมื่อเป็นเช่นนี้วัดกับพระจึงเป็นแหล่งบุญกุศลโดยวัตถุทาน ผู้คนส่วนหนึ่งที่นับถือพระพุทธศาสนา แต่ไม่รู้ว่าศาสนานี้มีหลักอย่างไร มีคำสอนสำคัญอันใด (ธรรมเกียรติ กันอริ, 2542, หน้า 50) ทำให้พระสงฆ์ที่มีความรู้ความสามารถจำเป็นจะต้องเข้ามามีบทบาทและหน้าที่ในด้านต่าง ๆ มากขึ้นพระสงฆ์ คือ เสนูปุคคล

ประยุทธ์ ปยุตโต (2530, หน้า 14-16) คือพระสงฆ์ผู้ที่ยังต้องศึกษา อันเป็นหน้าที่ของพระสงฆ์ ได้แก่

1. ศิล คือ การควบคุมรักษา กาย วาจา ใจ ให้เรียบร้อยเป็นปกติ

2. สมาธิ คือ ความตั้งใจไว้ให้หนักแน่นมั่นคง

3. ปัญญา คือ ความรอบรู้ รู้ทัน รู้แจ้งแทงตลอด (พระมหาอัครเดชา อคคเตโช. 2553, หน้า 60)

หน้าที่ของพระสงฆ์แบ่งได้ 2 ประเภท ดังต่อไปนี้

1. หน้าที่ต่อพระพุทธศาสนา
2. หน้าที่ต่อสังคมและมนุษยชาติ (วิจิตร เกิดวิสิษฐ์ และปรีชา ช่างขวัญยืน, 2533, หน้า 68 – 70)

1. หน้าที่ต่อพระพุทธศาสนา

1.1 หน้าที่ในการศึกษาหาความรู้ พระสงฆ์ต้องเรียนพระธรรมคำสั่งสอนของพุทธองค์ ในพระไตรปิฎกให้แตกฉาน ศึกษาอรรถกถา ฎีกา ตลอดจนศึกษาทั้งทางโลกและทางธรรม เพื่อให้เข้าใจอย่างลึกซึ้ง พร้อมทั้งจะอธิบายทั้งในอดีตประยุกต์ใช้ได้กับปัจจุบัน

1.1.1 หน้าที่ปฏิบัติ พระสงฆ์ทั้งในอดีตและปัจจุบัน ต้องเป็นพระสงฆ์ที่ต้องปฏิบัติตามหลักพระธรรมวินัย

1.1.1.2 หน้าที่เผยแพร่และเผยแผ่ หลักธรรมคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้าเป็นการสืบต่อพระพุทธศาสนาอีกวิธีหนึ่ง เพื่อให้พระพุทธศาสนาดำรงสืบไป เพื่อประโยชน์สุขของชาวโลก

2. หน้าที่ต่อสังคมและมนุษยชาติ

2.1 หน้าที่พระวิทยากร

2.2 หน้าที่ทางพิธีกรรม แบ่งเป็น 2 ชนิด

งานมงคล การทำพิธีต่าง ๆ งานบวช งานทำบุญขึ้นบ้านใหม่ งานวันเกิด วันสำคัญทางพระพุทธศาสนา เช่น วันวิสาขบูชา มาฆบูชา อาสาฬหบูชา งานอวมงคล งานศพสวดพระอภิธรรม เทศน์แจ่ง

2.2.1 หน้าที่นักสังคมสงเคราะห์

2.2.2 หน้าที่ครู อาจารย์

2.2.3 หน้าที่เทศนา

2.2.4 อนุรักษ์ธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม

2.2.2 ทฤษฎีหน้าที่ของพระสงฆ์

ทุกคนในองค์กรในฐานะปฏิบัติภารกิจต่างมีงานในหน้าที่ของตนเองว่า ต้องทำอะไร ในแต่ละวัน มากน้อยเพียงใดตามเป้าหมายที่กำหนด เช่น ครูผู้สอนมีหน้าที่สอนนักเรียน สัปดาห์ละ 20 ชั่วโมง พระสงฆ์มีหน้าที่รักษาพระธรรมวินัย ทำหน้าที่เผยแผ่ (Public Relation) และเผยแพร่ (Propagation) พระพุทธศาสนา เป็นต้น

เนื่องจากพระสงฆ์ไทยได้ทำหน้าที่ดังกล่าวข้างต้น จึงได้รับความศรัทธาและความเคารพนับถือจากประชาชน และพระสงฆ์เป็นหนึ่งในพระรัตนตรัย ดังที่เราได้ศึกษามาแล้วว่า พระรัตนตรัย ได้แก่ แก้ว 3 ประการ คือ พระพุทฺธ พระธรรม พระสงฆ์ ฉะนั้นพระสงฆ์จึงมีคุณ 9 ประการ (บุญมี แทนแก้ว และอุดมลักษณ์ แทนแก้ว, 2534, หน้า 2)

คุณของพระสงฆ์มี 9 ประการ ดังนี้

1. เป็นผู้ประพาศดี สุปฏิปันโน
2. เป็นผู้ปฏิบัติตรง อชุปฏิปันโน
3. เป็นผู้ปฏิบัติถูกทาง ญายปฏิปันโน
4. เป็นผู้ปฏิบัติสมควร สามิจิปฏิปันโน
5. เป็นผู้ควรแก่ของกำนัล คือ ควรรับของที่เขานำมาถวาย อาหุเนยโย
6. เป็นผู้ควรแก่การต้อนรับ ปาหุเนยโย
7. เป็นผู้ควรแก่ทักษิณา คือ ของทำบุญ ทักษิเนยโย
8. เป็นผู้ควรแก่การทำอัญชลี หรือ กราบไหว้ อัญชลีกรรมโย
9. เป็นเนื่อนาบุญอันยอดเยี่ยมของโลก อนุตตรังบุญญักเขตตัง โลกัสสะ

2.2.3 บทบาทและหน้าที่ของพระสงฆ์ไทยในปัจจุบัน

พระสงฆ์เป็นผู้เสียสละ ได้แก่ผู้ที่สละทรัพย์สมบัติกับทั้งทั้งบ้านเรือนออกบวชเพื่อปฏิบัติตามคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้า เริ่มตั้งแต่พระโกณฑัญญะ เป็นหนึ่งในพวกปัญจวัคคีย์และเป็นพวกแรกเมื่อเข้ามาอุปสมบทและประพาศปฏิบัติจนสำเร็จอริยมรรค อริยผลก็ได้นามว่าอริยสงฆ์ ส่วนที่ยังไม่บรรลุลอริยมรรค อริยผล ดังเช่น พระภิกษุปัจจุบัน ก็ได้นามว่า สมมติสงฆ์ เป็นสาวกของพระพุทธเจ้าและได้ศึกษาพระธรรมวินัยเป็นแนวประพฤติปฏิบัติและมีหน้าที่ในการประชาสัมพันธ์ เผยแผ่ และเผยแพร่พระพุทธศาสนา (Public Relation and Buddhist Propagation) ตลอดจนหน้าที่สั่งสอนผู้อื่น เรียกว่าหน้าที่ของพระสงฆ์ ผู้ที่ได้รับการนับถือจากประชาชน เหล่านี้ เรียกว่า พระสงฆ์

1. บทบาทและหน้าที่ด้านการปกครอง

การปกครอง หมายถึง ภารกิจที่วัดโดยภิกษุผู้เป็นเจ้าอาวาสหรือเจ้าคณะปกครอง ดำเนินการสอดส่อง ดูแล รักษาความเรียบร้อยดีงาม เพื่อให้พระภิกษุสามเณรและคฤหัสถ์ ที่อยู่ในวัดหรือในการปกครองปฏิบัติตามพระธรรมวินัย กฎหมาย กฎข้อบังคับ ระเบียบคำสั่งประกาศของมหาเถรสมาคม หรือพระบัญชาของสมเด็จพระสังฆราช ภารกิจด้านนี้ครอบคลุมไปถึงการที่ภิกษุได้ทำหน้าที่ปกครองทุกระดับ นับตั้งแต่ผู้ช่วยเจ้าอาวาส รองเจ้าอาวาส เจ้าอาวาส เจ้าคณะตำบล เจ้าคณะอำเภอเจ้าคณะจังหวัด เจ้าคณะภาค เจ้าคณะใหญ่ (หน) นอกจากนี้ยังรวมถึงการที่

ภิกษุทำหน้าที่พระกรรมวาจาจารย์เป็นพระอุปชฌาย์ในการอุปสมบทกุลบุตร หรือการจัดระบบความเป็นอยู่ในสังคมสงฆ์ เน้นการบำบัดทุกข์ บำรุงสุข

ลักษณะการปกครองคณะสงฆ์ของพระพุทธเจ้า นั้น พระองค์ทรงปกครองโดยใช้หลักพระธรรมวินัย หรือเป็นพุทธวิธีบริหารตามหลักธรรมาธิปไตยเพราะพระพุทธเจ้าทรงยึดธรรมคือการสร้างประโยชน์สุขเพื่อส่วนรวมเป็นสำคัญ เป็นหลักเหตุผล กล่าวคือ ทรงแสดงธรรมบัญญัติพระวินัย ทรงบริหารการคณะสงฆ์และพระศาสนา และทรงวินิจฉัยอิทธิกรณของพระภิกษุสงฆ์โดยที่พระองค์ทรง เป็นพระธรรมราชา มีพระสารีบุตรเป็นพระธรรมเสนาบดีเป็นผู้ช่วยตามที่ทรงโปรดให้ช่วย พร้อมด้วยพระมหาโมคคัลลานะและพระเถระทั้งหลาย ผู้เป็นสังฆบิดาและสังฆปริณายกเป็น หมู่ ๆ ทรง มอบให้สังฆ์ประชุมกันเป็นการที่สงฆ์ร่วมกันทำสังฆกรรมทั้งปวง ผู้เข้าร่วมประชุมพึงสมาทานสังวาสกัน เป็นไปตามหลักแห่งพระธรรมวินัยและจะต้องมีมติเป็นสำคัญ จึงกล่าวได้ว่า การปกครองสมัยพุทธกาลแบ่งได้ 3 ช่วง คือ ในสมัยพุทธกาลตอนต้น ๆ ทรงกระทำด้วยพระองค์ทุกอย่าง เพราะเป็นระยะเริ่มแรก ต่อมาระยะที่ 3 ทรงกระทำเองบ้าง ให้พระสาวกช่วยทำบ้าง เป็นการมอบหมายงานเพื่อเป็นการแบ่งเบาภาระและแก่หมู่พระสาวกให้มีความสามารถ เพื่อรับช่วงงานจากพระองค์ ครั้นถึง ครั้งที่ 3 ตอนปลาย พระพุทธองค์ทรงมอบความเป็นใหญ่ ให้หมู่พระสงฆ์สาวกในการอุปสมบท ส่วน พระองค์ทรงดูแลทั่วไป และทำงานด้วยการสอนแต่เพียงด้านเดียว เป็นทำนองว่า บิดามารดาสั่งสอนบุตรให้รู้จักการงาน บั้นปลายชีวิตก็มอบทรัพย์สมบัติให้และการที่ทรงมอบหมายความเป็นใหญ่ให้พระสงฆ์เต็มที เพื่อว่าพระสงฆ์สาวกจะได้คุ้นกับการปกครองกันเอง ภายหลังที่พระองค์เสด็จปรินิพพานแล้ว เมื่อถึงตอนนี้เราจะพบว่า พระพุทธองค์มีพุทธประสงค์อย่างแน่อนที่จะทำให้พระสงฆ์นอกจากจะมีบทบาทภาวะผู้นำแล้วในบางโอกาสบางตำแหน่งก็จำเป็นที่จะต้องเป็นผู้บริหารในการที่จะทำงานร่วมกัน เป็นผู้รับผิดชอบงาน ด้านบริหารด้านวิชาการ ด้านผู้ชำนาญการเพื่อรับภาระงานในด้านต่าง ๆ เป็นการกระจายอำนาจ และการใช้คนให้เหมาะกับงานในพระพุทธศาสนา ใช้หลักพุทธวิธีในการอำนวยการ

พุทธวิธีในการอำนวยการการอำนวยการให้การดำเนินงานในพระพุทธศาสนาต้องอาศัยภาวะผู้นำเป็นสำคัญเป็นสำคัญ ทั้งนี้เพราะไม่มีระบบการให้กำลังบังคับให้ปฏิบัติตามผู้นำในพระพุทธศาสนา การที่สมาชิกจะปฏิบัติตามคำสั่งของผู้บริหารหรือไม่จึงขึ้นอยู่กับภาวะผู้นำในการบริหารเป็นสำคัญ

อาจกล่าวอีกนัยหนึ่งว่า พระสงฆ์มีบทบาทภาวะผู้นำ ทั้งในชุมชน สังคม ตลอดจนมีบทบาทภาวะผู้นำในระดับนานาชาติ เป็นต้น

2. หน้าที่ในการกิจพระสงฆ์ไทยในสังคมปัจจุบัน

พระสงฆ์ยังมีฐานะและความเป็นอยู่ที่ต่างออกไปจากประชาชนเป็นอันมาก มีวัตถุประสงค์ในการดำรงเพศโดยเฉพาะมีระเบียบวินัยสำหรับกำหนดความเป็นอยู่ต่างออกไป และ

ได้รับความยกย่องจากประชาชนให้อยู่ในฐานะเป็นที่เคารพการะ เรียกได้ว่าเป็นอีกสังคมหนึ่งต่างหาก

แต่การมีฐานะและความเป็นอยู่ต่างหากออกไปนี้ มิได้หมายความว่า พระสงฆ์จะต้องแยกตัวเด็ดขาดออกไปจากประชาชน และปลีกตัวอยู่โดยลำพัง เพราะจุดมุ่งหมายของชีวิต พรหมจรรย์นั้น โดยแท้จริงก็เป็นจุดหมายสำหรับทุกคนหรือทุกชีวิต การออกบวชก็คืออุปายหรือวิธีการ ที่จะทำให้เข้าถึงจุดหมายนั้นโดยสะดวกและรวดเร็วขึ้น เมื่อบวชแล้วก็ต้องอาศัยปัจจัยสี่ที่เป็นเครื่องดำรงชีวิตด้านวัตถุจากประชาชน และเมื่อปฏิบัติตามวิธีเพื่อเข้าถึงจุดหมายนั้นได้ผลสำเร็จทางสติปัญญาหรือจิตใจที่สูงขึ้นไป ก็สมควรจะต้องนำมาชี้แจงแนะนำแก่ประชาชน ที่ตนได้อาศัยปัจจัยสี่เลี้ยงชีวิตนั้นด้วย จึงเกิดเป็นข้อผูกพัน ในรูปการตอบแทนหรือให้และให้ตอบ เป็นวัตถุและจิตใจฝ่ายหนึ่ง แต่ไม่ใช่การซื้อขายหรือกู้ยืม เพราะประกอบด้วยคุณค่าทางจิตใจ อย่างน้อยก็ศรัทธาในฝ่ายหนึ่ง และความผูกพันนี้ ก็ทำให้เกิดความสัมพันธ์ในแบบอาศัยซึ่งกันและกันขึ้นมา ซึ่งมองเห็นได้ชัดในประวัติการณ์ของพุทธศาสนา โดยตลอดประวัติศาสตร์ของชาติเราเองจนถึงปัจจุบัน พระเทพเวที (ประยูรย์ ปยุตโต, 2530, หน้า 14-16)

บทบาทและหน้าที่ของการปกครองคณะสงฆ์ เพื่อความเป็นระเบียบตามวัตถุประสงค์ในการบัญญัติ 10 ประการ (วิ. มหา. (ไทย) 1/20/37) ที่ทรงบัญญัติสิกขาบทแก่พระสงฆ์สาวก ดังต่อไปนี้

ว่าด้วยประโยชน์แก่สงฆ์หรือส่วนรวม

1. เพื่อความรับว่าดีแห่งสงฆ์ คือ เพื่อความเรียบร้อยดีงามแห่งสงฆ์ ซึ่งทรงชี้แจงให้มองเห็นคุณและโทษแห่งความประพฤตินั้น ๆ ชัดเจนแล้ว จึงทรงบัญญัติสิกขาไว้โดยความเห็นชอบร่วมกัน

2. เพื่อความผาสุกแห่งสงฆ์

ว่าด้วยประโยชน์บุคคล

3. เพื่อข่มบุคคลผู้เก้อยากคือ เพื่อกำราบคนผู้ด่า (ขาดความละอาย) ประพฤติ
ทราม

4. เพื่อความผาสุกแห่งเหล่าภิกษุผู้มีศีลงาม

ว่าด้วยประโยชน์แก่ความบริสุทธิ์ หรือแก่ชีวิต ทั้งทางกายและทางใจ

5. เพื่อปิดกั้นอาสวะทั้งหลายอันจะบังเกิดในปัจจุบัน คือ เพื่อระวังปิดทางความเสื่อมเสีย ความทุกข์ ความเดือดร้อน ที่จะมีในปัจจุบัน

6. เพื่อบำบัดอาสวะทั้งหลายอันจะบังเกิดในอนาคต คือ เพื่อป้องกันมิให้เกิดความเสื่อมเสีย ความทุกข์ ความเดือดร้อน ที่มีมาในภายหน้าหรือภพหน้า

ว่าด้วยประโยชน์แก่ประชาชน

7. เพื่อความเลื่อมใสของชุมชนที่ยังไม่เลื่อมใส

8. เพื่อความเลื่อมใสยิ่งขึ้นของชุมชนที่เลื่อมใสแล้ว
ว่าด้วยประโยชน์แก่พระศาสนา
9. เพื่อความตั้งมั่นแห่งพระสัทธรรม
10. เพื่ออนุเคราะห์วินัย หรือรักษาพระวินัย (พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต), 2551 หน้า 166 -242)

2.3 แนวความคิดเกี่ยวกับเจ้าอาวาสและบทบาทของพระสงฆ์ไทย

คำว่าเจ้าอาวาสได้มีผู้ให้นิยามและให้ความหมายไว้ดังต่อไปนี้ (ราชบัณฑิตยสถาน, 2525, หน้า 240) ได้ให้ความหมายเกี่ยวกับเจ้าอาวาสไว้ว่า เจ้าอาวาส หมายถึง พระภิกษุซึ่งได้รับแต่งตั้งให้ดำรงตำแหน่งผู้ปกครองวัด

รักษาการ (ราชบัณฑิตยสถาน, 2525, หน้า 693) หมายถึง ปฏิบัติหน้าที่แทนชั่วคราว

สังฆาธิการ (ราชบัณฑิตยสถาน, 2525, หน้า 693) หมายถึง พระภิกษุผู้ดำรงตำแหน่งปกครองคณะสงฆ์นับตั้งแต่ตำแหน่งเจ้าคณะภาคลงมาจนถึงตำแหน่งผู้ช่วยเจ้าอาวาสเรียกว่า พระสังฆาธิการ

ในที่นี้ถ้าเอาคำทั้งสองมารวมเข้าด้วยกัน คือ เจ้าอาวาสและรักษาการ ก็จะได้ความหมายรักษาการเจ้าอาวาส ว่า พระภิกษุซึ่งได้รับแต่งตั้งให้ดำรงตำแหน่งผู้ปกครองวัดปฏิบัติหน้าที่แทนชั่วคราว

2.3.1 คุณสมบัติทั่วไปของพระสังฆาธิการ

ในกฎหมายตราสามดวง ฉบับที่ 16 (พ.ศ. 2535) ว่าด้วยการแต่งตั้งถอดถอนพระสังฆาธิการ ประกาศในแถลงการณ์คณะสงฆ์ เล่ม 80 ฉบับพิเศษ (2) วันที่ 25 พฤศจิกายน 2535 มีบัญญัติไว้ ดังนี้ (สุทธิพงษ์ ตันตยาพิศาลสุทธิ, 2551, หน้า 146-153)

หมวด 1 บททั่วไป

ข้อ 4 ในกฎหมายตราสามดวงนี้ พระสังฆาธิการ หมายถึง พระภิกษุผู้ดำรงตำแหน่งปกครองคณะสงฆ์ มีดังต่อไปนี้

1. เจ้าคณะใหญ่
2. เจ้าคณะภาค รองเจ้าคณะภาค
3. เจ้าคณะจังหวัด รองเจ้าคณะจังหวัด
4. เจ้าคณะอำเภอ รองเจ้าคณะอำเภอ
5. เจ้าคณะตำบล รองเจ้าคณะตำบล
6. เจ้าอาวาส รองเจ้าอาวาส ผู้ช่วยเจ้าอาวาส

ส่วนตำแหน่งที่เรียกชื่ออย่างอื่น จะได้มีระเบียบมหาเถรสมาคมกำหนดเทียบกับตำแหน่งที่กล่าวแล้ว

ข้อ 5 พระภิกษุผู้ดำรงตำแหน่งพระสังฆาธิการตามข้อ 4 อยู่ก่อนวันใช้พระราชบัญญัติคณะสงฆ์ (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2535 ให้ถือว่า พระสังฆาธิการผู้ดำรงตำแหน่งดังกล่าวนั้น ตามกฎหมายมหาเถรสมาคมนี้

ผู้รักษาการแทนตำแหน่งดังกล่าวในวรรคต้น ก่อนวันใช้พระราชบัญญัติคณะสงฆ์ (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2535 ให้ถือว่า เป็นผู้รักษาการแทนในตำแหน่งนั้น ๆ ตามกฎหมายมหาเถรสมาคมนี้ด้วย

หมวด 2 การแต่งตั้งพระสังฆาธิการ

ข้อ 6 พระภิกษุผู้จะดำรงตำแหน่งตามความในข้อ 4 ต้องมีคุณสมบัติทั่วไป ดังต่อไปนี้

1. มีพรรษาสมควรแก่ตำแหน่ง
2. มีความรู้สมควรแก่ตำแหน่ง
3. มีความประพฤติกรรมเรียบร้อยตามพระธรรมวินัย
4. เป็นผู้ฉลาดสามารถในการปกครองคณะสงฆ์
5. ไม่เป็นผู้มีร่างกายทุพพลภาพ ไร้ความสามารถ หรือมีจิตฟั่นเฟือนไม่สมประกอบ หรือเป็นโรคเรื้อน หรือเป็นวิฉโรค ในระยะอันตรายจนเป็นที่น่ารังเกียจ
6. ไม่เคยต้องคำวินิจฉัยลงโทษ ในอธิกรณ์ที่พึงรังเกียจมาก่อน
7. ไม่เคยถูกถอดถอนหรือปลดจากตำแหน่งใด เพราะความผิดมาก่อน

ส่วนที่ 1 เจ้าคณะใหญ่

ข้อ 7 พระภิกษุผู้ดำรงตำแหน่งเจ้าคณะใหญ่ ต้องมีคุณสมบัติโดยเฉพาะอีกส่วนหนึ่ง ดังนี้

1. มีพรรษาพ้น 30 และ
2. มีสมณศักดิ์ไม่ต่ำกว่ารองสมเด็จพระราชาคณะ

ข้อ 8 สมเด็จพระสังฆราช ทรงแต่งตั้งพระราชาคณะผู้มีคุณสมบัติตามข้อ 6 และข้อ 7 ให้ดำรงตำแหน่งเจ้าคณะใหญ่ โดยความเห็นชอบของมหาเถรสมาคม

ข้อ 9 พระภิกษุผู้จะเป็นเลขานุการเจ้าคณะใหญ่ ต้องมีคุณสมบัติตามความในข้อ 6 โดยอนุโลมในการแต่งตั้งเลขานุการเจ้าคณะใหญ่ ให้เจ้าคณะใหญ่พิจารณาแต่งตั้ง

เลขานุการเจ้าคณะใหญ่พ้นจากหน้าที่ เมื่อผู้แต่งตั้งให้พ้นจากหน้าที่หรือผู้แต่งตั้งพ้นจากตำแหน่ง

เมื่อมีการแต่งตั้ง หรือให้พ้นจากหน้าที่แล้ว ให้แจ้งกรมการศาสนาเพื่อมหาเถรสมาคมทราบ

ส่วนที่ 2 เจ้าคณะภาค

ข้อ 10 พระภิกษุผู้ดำรงตำแหน่งเจ้าคณะภาค ต้องมีคุณสมบัติ โดยเฉพาะอีกส่วนหนึ่ง ดังนี้

1. มีพรรษาพ้น 20 และ

2. กำลังดำรงตำแหน่งรองเจ้าคณะภาคนั้นมาแล้ว ไม่ต่ำกว่าสองปี หรือ
3. ดำรงตำแหน่งเจ้าคณะจังหวัดในภาคนั้นมาแล้ว ไม่ต่ำกว่าสี่ปี หรือ
4. มีสมณศักดิ์ไม่ต่ำกว่าพระราชอาณัติชั้นเทพ หรือ
5. เป็นพระราชอาณัติซึ่งเป็นพระคณาจารย์เอก หรือเป็นเปรียญธรรม 4 ประโยค

ถ้าจะคัดเลือกพระภิกษุผู้มีคุณสมบัติตาม (2) (3) (4) หรือ (5) ไม่ได้หรือได้แต่ไม่เหมาะสม มหาเถรสมาคมอาจพิจารณาผ่อนผันได้เฉพาะกรณี

ข้อ 11 ในการแต่งตั้งเจ้าคณะภาค เป็นหน้าที่ของเจ้าคณะใหญ่พิจารณาคัดเลือกพระภิกษุผู้มีคุณสมบัติตามข้อ 6 และข้อ 10 เสนอมหาเถรสมาคมพิจารณาเพื่อมีพระบัญชาแต่งตั้งเจ้าคณะภาค อยู่ในตำแหน่งคราวละ 4 ปี และอาจได้รับแต่งตั้งอีกได้

ข้อ 12 ในการแต่งตั้งรองเจ้าคณะภาค ให้นำบัญญัติในข้อ 11 วรรคแรกมาใช้บังคับ โดยอนุโลม

ข้อ 13 พระภิกษุผู้จะเป็นเลขานุการเจ้าคณะภาค หรือเลขานุการรองเจ้าคณะภาคต้องมีคุณสมบัติตามความในข้อ 6 โดยอนุโลม

ในการแต่งตั้งเลขานุการดังกล่าวในวรรคแรก ให้เจ้าคณะภาค หรือรองเจ้าคณะภาคแล้วแต่กรณีพิจารณาแต่งตั้ง

เลขานุการดังกล่าวในวรรคสอง พ้นจากหน้าที่ในเมื่อผู้แต่งตั้งให้พ้นจากหน้าที่ หรือผู้แต่งตั้งพ้นจากตำแหน่ง

เมื่อมีการแต่งตั้ง หรือพ้นจากหน้าที่แล้ว ให้แจ้งกรมการศาสนาและรายงานเจ้าคณะใหญ่เพื่อทราบ

ส่วนที่ 3 เจ้าคณะจังหวัด

ข้อ 14 พระภิกษุผู้จะดำรงตำแหน่งเจ้าคณะจังหวัด ต้องมีคุณสมบัติโดยเฉพาะอีกส่วนหนึ่ง ดังนี้

1. มีพรรษาพัน 1 กับมีสำนักอยู่ในจังหวัดนั้น และ
2. กำลังดำรงตำแหน่งรองเจ้าคณะจังหวัดนั้นมาแล้วไม่ต่ำกว่าสองปี หรือ
3. ดำรงตำแหน่งเจ้าคณะอำเภอ ในจังหวัดนั้นมาแล้วไม่ต่ำกว่าสี่ปี หรือ
4. มีสมณศักดิ์ไม่ต่ำกว่าพระราชอาณัติชั้นสามัญ หรือเป็นพระคณาจารย์โทขึ้นไป หรือ

เป็นเปรียญธรรมไม่ต่ำกว่า 6 ประโยค

ถ้าจะคัดเลือกพระภิกษุผู้มีคุณสมบัติตาม (2) (4) หรือ (4) ไม่ได้ หรือได้แต่ไม่เหมาะสม สมเด็จพระสังฆราชอาจทรงพิจารณาผ่อนผันได้เฉพาะกรณี

ข้อ 15 ในการแต่งตั้งเจ้าคณะจังหวัดในภาคใด ให้เจ้าคณะภาคนั้นพิจารณาคัดเลือก พระภิกษุผู้มีคุณสมบัติตามข้อ 6 และข้อ 14 เสนอเจ้าคณะใหญ่พิจารณาเพื่อมีพระบัญชาแต่งตั้งตาม มติมหาเถรสมาคม

ข้อ 16 ในการแต่งตั้งรองเจ้าคณะจังหวัด ให้นำบทบัญญัติในข้อ 16 มาใช้บังคับโดยอนุโลม

ข้อ 17 พระภิกษุผู้จะเป็นเลขานุการเจ้าคณะจังหวัด ต้องมีคุณสมบัติตามความในข้อ 6 โดย อนุโลม

ในการแต่งตั้งเลขานุการเจ้าคณะจังหวัด ให้เจ้าคณะจังหวัดพิจารณาแต่งตั้ง เลขานุการเจ้า คณะจังหวัดพ้นจากหน้าที่ในเมื่อผู้แต่งตั้งให้พ้นจากหน้าที่ หรือ ผู้แต่งตั้งพ้นจากตำแหน่ง

เมื่อมีการแต่งตั้งหรือพ้นจากหน้าที่แล้ว ให้แจ้งกรมการศาสนาและรายงานเจ้าคณะภาคเพื่อ ทราบ

ส่วนที่ 4 เจ้าคณะอำเภอ

ข้อ 18 พระภิกษุผู้จะดำรงตำแหน่งเจ้าคณะอำเภอ ต้องมีคุณสมบัติโดยเฉพาะอีกส่วนหนึ่ง ดังนี้

1. มีพรรษาพ้น 10 กับมีสำนักอยู่ในเขตจังหวัดนั้น และ
2. กำลังดำรงตำแหน่งรองเจ้าคณะอำเภอนั้นมาแล้วไม่ต่ำกว่า สองปี หรือ
3. ดำรงตำแหน่งเจ้าคณะตำบลในอำเภอนั้นมาแล้วไม่ต่ำกว่าสี่ปีหรือ
4. มีสมณศักดิ์ไม่ต่ำกว่าชั้นสัญญาบัตร หรือเป็นพระคณาจารย์ตรีขึ้นไปหรือเป็น

เปรียญธรรมไม่ต่ำกว่า 4 ประโยค

ถ้าจะคัดเลือกพระภิกษุผู้มีคุณสมบัติตาม (2) (3) หรือ (4) ไม่ได้หรือได้แต่ไม่เหมาะสมเจ้า คณะภาคอาจพิจารณาผ่อนผัน ได้เฉพาะกรณี โดยอนุมัติของเจ้าคณะใหญ่

ข้อ 19 ในการแต่งตั้งเจ้าคณะอำเภอในจังหวัด ให้เจ้าคณะจังหวัดนั้นคัดเลือกพระภิกษุผู้มี คุณสมบัติตามข้อ 6 และข้อ 18 เสนอเจ้าคณะภาคเพื่อพิจารณาแต่งตั้งโดยอนุมัติของเจ้าคณะใหญ่

ข้อ 20 ในการแต่งตั้งรองเจ้าคณะอำเภอ ให้นำบทบัญญัติในข้อ 19 มาใช้บังคับโดยอนุโลม

ข้อ 21 พระภิกษุผู้จะเป็นเลขานุการเจ้าคณะอำเภอ ต้องมีคุณสมบัติตามความในข้อ 6 โดยอนุโลม

ในการแต่งตั้งเลขานุการเจ้าคณะอำเภอ ให้เจ้าคณะอำเภอพิจารณาแต่งตั้ง เลขานุการเจ้า คณะอำเภอพ้นจากหน้าที่ในเมื่อผู้แต่งตั้งให้พ้นจากหน้าที่ หรือผู้แต่งตั้งพ้นจากตำแหน่ง

เมื่อมีการแต่งตั้งหรือให้พ้นจากหน้าที่แล้ว ให้แจ้งกรมการศาสนาและรายงานเจ้าคณะ จังหวัดเพื่อทราบ

ส่วนที่ 5 เจ้าคณะตำบล

ข้อ 22 พระภิกษุผู้ดำรงตำแหน่งเจ้าคณะตำบล ต้องมีคุณสมบัติโดยเฉพาะอีกส่วนหนึ่ง ดังนี้

1. มีพรรษาพัน 5 กับมีสำนักอยู่ในเขตอำเภอนั้น และ
2. กำลังดำรงตำแหน่งรองเจ้าคณะตำบลนั้นมาแล้วไม่ต่ำกว่าสองปี หรือ
3. ดำรงตำแหน่งเจ้าอาวาสในตำบลนั้นมาแล้วไม่ต่ำกว่าสี่ปี หรือ
4. เป็นพระภิกษุผู้มีสมณศักดิ์ หรือเป็นพระคณาจารย์ หรือเป็นเปรียญธรรม หรือเป็น
นักธรรมชั้นเอก

ถ้าจะคัดเลือกพระภิกษุผู้มีคุณสมบัติตาม (1) (3) หรือ (4) ไม่ได้หรือได้แต่ไม่เหมาะสมเจ้าคณะจังหวัดอาจพิจารณาผ่อนผันได้เฉพาะกรณีโดยอนุมัติของเจ้าคณะภาค

ข้อ 23 ในการแต่งตั้งเจ้าคณะตำบลในอำเภอใด ให้เจ้าคณะนั้นคัดเลือกพระภิกษุผู้มีสมบัติตามข้อ 6 และข้อ 22 เสนอเจ้าคณะจังหวัดพิจารณาแต่งตั้ง เมื่อได้แต่งตั้งแล้ว ให้แจ้งกรรมการศาสนาและรายงานเจ้าคณะภาคเพื่อทราบ

ข้อ 24 ในการแต่งตั้งรองเจ้าคณะตำบล ให้นำบทบัญญัติในข้อ 23 มาใช้บังคับโดยอนุโลม
ส่วนที่ 6 เจ้าอาวาส

ข้อ 25 พระภิกษุผู้ดำรงตำแหน่งเจ้าอาวาส ต้องมีคุณสมบัติ โดยเฉพาะอีกส่วนหนึ่ง ดังนี้

1. มีพรรษาพัน 5 และ
2. เป็นผู้ทรงเกียรติคุณเป็นที่เคารพนับถือของบรรพชิต และคฤหัสถ์ในถิ่นนั้น

ข้อ 26 ในการแต่งตั้งเจ้าอาวาสนอกจากพระอารามหลวงในตำบลใด ให้เป็นหน้าที่ของเจ้าคณะตำบลนั้นกับคณะอำเภอปริกษาสงฆ์ และทายกทายิกา แห่งวัดนั้น พิจารณาคัดเลือกพระภิกษุผู้มีคุณสมบัติตามข้อ 6 และข้อ 25 ถ้าปริกษาเห็นพ้องกันในพระภิกษุรูปหนึ่งรูปใดก็ดี หรือเห็นแตกต่างกันในพระภิกษุหลายรูปก็ดี ให้เจ้าคณะอำเภอรายงานเสนอเจ้าคณะจังหวัดพิจารณา ถ้าเจ้าคณะจังหวัดเห็นสมควรในพระภิกษุรูปใดก็ให้แต่งตั้งพระภิกษุรูปนั้นเป็นเจ้าอาวาส

ข้อ 27 ในการแต่งตั้งรองเจ้าอาวาส ผู้ช่วยเจ้าอาวาส นอกจากพระอารามหลวงให้เจ้าอาวาสวัดนั้นพิจารณาคัดเลือกพระภิกษุผู้มีคุณสมบัติตามข้อ 6 และข้อ 25 เสนอผู้บังคับบัญชาตามลำดับ เพื่อเจ้าคณะจังหวัดพิจารณาแต่งตั้ง

ข้อ 28 พระภิกษุผู้จะดำรงตำแหน่งเจ้าอาวาสพระอารามหลวงในกรุงเทพมหานครต้องมีคุณสมบัติ โดยเฉพาะอีกส่วนหนึ่ง ดังนี้

1. มีพรรษาพัน 10
 2. เป็นผู้ทรงเกียรติคุณเป็นที่เคารพนับถือของบรรพชิตและคฤหัสถ์ และ
 3. มีสมณศักดิ์
- (ก) ไม่ต่ำกว่าพระราชกณะชั้นราช สำหรับพระอารามหลวงชั้นเอก
(ข) ไม่ต่ำกว่าพระราชกณะชั้นสามัญ สำหรับพระอารามหลวงชั้นโท
(ค) ไม่ต่ำกว่าพระครูผู้ช่วยเจ้าอาวาสชั้นเอก สำหรับพระอารามหลวงชั้นตรี

ข้อ 29 ทวิ พระภิกษุผู้จะดำรงตำแหน่งเจ้าอาวาสพระอารามหลวงในจังหวัดอื่น นอกจาก กรุงเทพมหานคร ต้องมีคุณสมบัติ โดยเฉพาะอีกส่วนหนึ่ง ดังนี้

1. มีพรรษาพ้น 10
2. เป็นผู้ทรงเกียรติคุณเป็นที่เคารพนับถือของบรรพชิตและคฤหัสถ์ และ
3. มีสมณศักดิ์

(ก) ไม่ต่ำกว่าพระราชาคณะชั้นสามัญ สำหรับพระอารามหลวงชั้นเอก

(ข) ไม่ต่ำกว่าพระครูผู้ช่วยเจ้าอาวาสชั้นเอก สำหรับพระอารามหลวงชั้นโท

(ค) ไม่ต่ำกว่าพระครูผู้ช่วยเจ้าอาวาสชั้นโท สำหรับพระอารามหลวงชั้นตรี

ข้อ 30 ในการแต่งตั้งเจ้าอาวาสพระอารามหลวงให้เป็นหน้าที่ของเจ้าคณะจังหวัด

พิจารณาคัดเลือกพระภิกษุผู้มีคุณสมบัติตามความในข้อ 6 และข้อ 28 หรือข้อ 29 แล้วแต่กรณี เสนอผู้บังคับบัญชาตามลำดับเพื่อมหาเถรสมาคมพิจารณา

ถ้าพระภิกษุผู้จะดำรงตำแหน่งเจ้าอาวาสพระอารามหลวง ตามความในข้อ 28 หรือข้อ 29 แล้วแต่กรณี ดำรงตำแหน่งเจ้าคณะจังหวัดอยู่ด้วย ให้เป็นหน้าที่ของเจ้าคณะภาคดำเนินการตามความในวรรคต้น

ข้อ 31 ในการแต่งตั้งรองเจ้าอาวาส หรือผู้ช่วยเจ้าอาวาสพระอารามหลวง ให้เจ้าอาวาสพระอารามหลวงนั้นพิจารณาคัดเลือกพระภิกษุผู้มีคุณสมบัติตามความในข้อ 6 และข้อ 25 และระบุหน้าที่ที่ตนจะมอบหมายให้ปฏิบัติ แล้วรายงานเจ้าคณะจังหวัดพิจารณาเสนอตามลำดับ จนถึงมหาเถรสมาคม

ข้อ 32 สมเด็จพระสังฆราชทรงแต่งตั้งเจ้าอาวาส รองเจ้าอาวาสและผู้ช่วยเจ้าอาวาสพระอารามหลวง ตามมติมหาเถรสมาคม

2.3.2 จริยาและการรักษาจริยาของพระสังฆาธิการ

จริยาและการรักษาจริยาของพระสังฆาธิการ ได้มีผู้ให้ความหมายไว้ ดังนี้ คือจริยาพระสังฆาธิการ (ปลื้ม โชติขจรญาณกูร, 2520, หน้า 191-193) คือ ความประพฤติ และแนวทางปฏิบัติของพระภิกษุผู้ดำรงตำแหน่งเป็นพระสังฆาธิการ กฎหมายกำหนดขึ้นเป็นวินัยหรือจรรยาบรรณของพระสังฆาธิการ เช่นเดียวกับวินัยข้าราชการ เช่น ข้าราชการ เช่น ข้าราชการสนับสนุนการปกครองระบอบประชาธิปไตยตามรัฐธรรมนูญด้วยความบริสุทธิ์สุจริต และเที่ยงธรรม ต้องปฏิบัติตามคำสั่งของผู้บังคับบัญชา ซึ่งสั่งในหน้าที่ราชการโดยชอบด้วยกฎหมาย และระเบียบของข้าราชการเป็นต้น เหตุที่กำหนดจริยาของพระสังฆาธิการขึ้น เพื่อให้พระสังฆาธิการถือปฏิบัติ ในฐานดำรงตำแหน่งปกครองคณะสงฆ์ เพื่อให้เกิดผลดีในการปกครองและกิจการพระศาสนา แยกเป็นข้อ ๆ ตามที่กฎหมายกำหนด

การรักษาจริยา คือ การควบคุมกวดขันให้พระสงฆ์ปฏิบัติตามจริยาที่กำหนดไว้โดยเคร่งครัด เป็นหน้าที่ของผู้บังคับบัญชาที่ต้องเอาใจใส่ดูแลเมื่อมีผู้ละเมิดจริยา ต้องจัดการลงโทษหรือดำเนินการให้มีการลงโทษผู้ถูกลงโทษต้องปฏิบัติตาม

นอกจากนี้ในกฎหมายอาญา มาตรา 16 (พ.ศ. 2535) หมวด 4 ส่วนที่ 1 และ ส่วนที่ 2 ว่าด้วยจริยา และการรักษาจริยาของพระสงฆ์ปฏิบัติตาม วรรคนี้ (สุทธิพงษ์ ตันตยาพิศาลสุทธิ, 2535, หน้า 152-153)

หมวด 4 จริยาพระสงฆ์ปฏิบัติ

ส่วนที่ 1 จริยา

ข้อ 43 พระสงฆ์ปฏิบัติต้องเอื้อเฟื้อต่อพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ กฎกระทรวง กฎมหาเถรสมาคม ข้อบังคับ ระเบียบ คำสั่ง มติ ประกาศพระบัญชาสมเด็จพระสังฆราช สั่งวรและปฏิบัติตามหลักธรรมวินัยโดยเคร่งครัด

ข้อ 44 พระสงฆ์ปฏิบัติ ต้องเชื่อฟังและปฏิบัติตามคำสั่งของผู้บังคับบัญชาซึ่งสั่งโดยชอบด้วยอำนาจหน้าที่ ถ้าไม่เห็นพ้องด้วยคำสั่งนั้นให้เสนอความคิดเห็นคัดค้านเป็นลายลักษณ์อักษรภายใน 15 วันนับแต่วันที่รับทราบคำสั่ง และเมื่อได้คัดค้านกล่าวมานั้นแล้ว แต่ผู้สั่งมิได้ถอนหรือแก้คำสั่งนั้น ถ้าคำสั่งนั้น ถ้าคำสั่งนั้นได้ผิดพระวินัยต้องปฏิบัติตาม แล้วรายงานจนถึงผู้สั่ง

ในกรณีที่มีการคัดค้านคำสั่งดังกล่าวในวรรคแรก ให้ผู้สั่งรายงานพฤติการณ์ทั้งหมดไปยังผู้บังคับบัญชาเหนือตนเพื่อพิจารณาสั่งการ

ในการปฏิบัติหน้าที่ ห้ามมิให้ทำการข่มผู้บังคับบัญชาเหนือตน เว้นแต่จะได้รับอนุญาตพิเศษชั่วคราว

ข้อ 45 พระสงฆ์ปฏิบัติ ต้องตั้งใจปฏิบัติหน้าที่ด้วยความระมัดระวังมิให้เกิดความเสียหายแก่การคณะสงฆ์และการพระศาสนา และห้ามมิให้ละทิ้งหน้าที่โดยไม่มีเหตุอันควร

ข้อ 46 พระสงฆ์ปฏิบัติ ต้องปฏิบัติหน้าที่โดยชอบ และห้ามมิให้อำนาจหน้าที่ในทางที่ไม่สมควร

ข้อ 47 พระสงฆ์ปฏิบัติ ต้องสุภาพเรียบร้อยต่อผู้บังคับบัญชาเหนือตน และผู้อยู่ในปกครอง

ข้อ 48 พระสงฆ์ปฏิบัติ ต้องรักษาส่งเสริมสามัคคีในหมู่คณะและช่วยเหลือซึ่งกันและกันในทางที่ชอบ

ข้อ 49 พระสงฆ์ปฏิบัติ ต้องอำนวยความสะดวกในหน้าที่การคณะสงฆ์และการพระศาสนา

ข้อ 50 พระสงฆ์ปฏิบัติ ต้องรักษาข้อความอันเกี่ยวกับการคณะสงฆ์ที่ยังไม่ควรเปิดเผย

ส่วนที่ 2 การรักษาจริยา

ข้อ 51 ให้ผู้บังคับบัญชาตามลำดับชั้น มีหน้าที่ควบคุมดูแลแนะนำชี้แจง หรือสั่งให้ผู้อยู่ในบังคับบัญชาปฏิบัติตามจริยาโดยเคร่งครัด

ถ้าผู้บังคับบัญชาอยู่ว่า ผู้อยู่ในบังคับบัญชาละเมิดจริยาต้องพิจารณาว่า ความละเมิดของผู้ อยู่ในบังคับบัญชารูปนั้น อยู่ในอำนาจที่ตนจะสั่งลงโทษได้หรือไม่ ถ้าอยู่ในอำนาจหน้าที่ตนจะสั่ง ลงโทษได้ ก็ให้สั่งลงโทษแล้วรายงานไปยังผู้บังคับบัญชาเหนือตน ถ้าเห็นว่าความละเมิดนั้นควรจะ ลงโทษหนักกว่าที่ตนมีอำนาจจะลงโทษได้ ก็ให้รายงานผู้บังคับบัญชาเหนือตนขึ้นไป เพื่อพิจารณา ลงโทษตามควร

ผู้บังคับบัญชารูปใด ไม่จัดการลงโทษผู้อยู่ในบังคับบัญชาที่ละเมิดจริยา หรือจัดการลงโทษ โดยไม่สุจริต ให้ถือว่าผู้บังคับบัญชารูปนั้นละเมิดจริยา

ข้อ 52 พระสังฆาธิการรูปใด ถูกผู้บังคับบัญชาสั่งลงโทษฐานละเมิดจริยาต้องปฏิบัติตาม ทันทที ถ้าเห็นว่าคำสั่งลงโทษไม่เป็นธรรม ก็มีสิทธิร้องทุกข์ได้ตามวิธีการที่บัญญัติไว้ในระเบียบมหา เถรสมาคมว่าด้วยการร้องทุกข์ แต่ถ้าปรากฏว่าเป็นการร้องทุกข์เท็จให้ถือว่าเป็นการละเมิดจริยา อย่างร้ายแรง

อำนาจและหน้าที่ของเจ้าอาวาส

ตามพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. 2505 ในหมวด 5 มาตรา 37 มาตรา 38 และมาตรา 39 ได้กล่าวถึงเจ้าอาวาส (ปลื้ม โชติชฎยางกูร, 2520, หน้า 191-193) ไว้ดังนี้

มาตรา 37 เจ้าอาวาสมีหน้าที่ ดังนี้

1. บำรุงรักษาวัด จัดกิจการและศาสนสมบัติของวัดให้เป็นไปด้วยดี
2. ปกครองและสอดส่องให้บรรพชิตและคฤหัสถ์ที่มีอยู่ หรือพำนักอาศัยอยู่ในวัดนั้นปฏิบัติ ตามพระธรรมวินัย กฎมหาเถรสมาคม ข้อบังคับ ระเบียบหรือคำสั่งของมหาเถรสมาคม
3. เป็นธุระในการศึกษาอบรมและสั่งสอน พระธรรมวินัยแก่บรรพชิตและคฤหัสถ์
4. ให้ความสะดวกตามสมควรในการบำเพ็ญกุศล

มาตรา 38 เจ้าอาวาสมีอำนาจ ดังนี้

1. ห้ามบรรพชิตและคฤหัสถ์ซึ่งมิได้รับอนุญาตของเจ้าอาวาสเข้าไปอยู่อาศัยในวัด
2. สั่งให้บรรพชิตและคฤหัสถ์ซึ่งไม่อยู่ในโอวาทของเจ้าอาวาสออกไปเสียจากวัด
3. สั่งให้บรรพชิตและคฤหัสถ์ที่มีที่อยู่หรือพำนักอาศัยในวัด ทำงานภายในวัดหรือทำทัณฑ์ บนหรือให้ขอขมาโทษ ในเมื่อบรรพชิตหรือคฤหัสถ์ในวัดนั้น ประพฤติกรรมคำสั่งเจ้าอาวาสซึ่งได้สั่ง โดยชอบด้วยพระธรรมวินัย กฎมหาเถรสมาคม ข้อบังคับ ระเบียบหรือคำสั่งของมหาเถรสมาคม

มาตรา 39 ในกรณีที่ไม่มีเจ้าอาวาสหรือเจ้าอาวาสไม่อาจปฏิบัติหน้าที่ได้ ให้แต่งตั้งผู้รักษา การแทนเจ้าอาวาส ให้ผู้รักษาการแทนเจ้าอาวาสมีอำนาจและหน้าที่เช่นเดียวกับเจ้าอาวาส

เจ้าอาวาสเป็นเจ้าพนักงานตามกฎหมาย

เพิ่มศักดิ์ เพิ่มพูน ได้กล่าวถึงเจ้าอาวาสเป็นเจ้าพนักงานตามกฎหมายไว้ว่า

เจ้าอาวาสผู้ได้รับการแต่งตั้งถูกต้องตามกฎหมายแล้วนั้น ถือว่าเป็นเจ้าพนักงานตามกฎหมาย และรวมถึงไวยาวัจกรด้วย ทั้งนี้ตามที่บัญญัติไว้ในมาตรา 45 แห่งพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. 2505 ความว่า “ให้ถือว่าพระภิกษุซึ่งได้รับแต่งตั้งให้ดำรงตำแหน่งในการปกครองคณะสงฆ์และไวยาวัจกร เป็นเจ้าพนักงานตามความในประมวลกฎหมายอาญา”

คำว่า เจ้าพนักงาน นั้นได้แก่บุคคลผู้ทำงานให้แก่รัฐโดยได้รับเงินเดือนจากงบประมาณแผ่นดินประเภทเงินเดือน ซึ่งได้แก่ข้าราชการโดยทั่วไปนั่นเอง

ผลของการเป็นเจ้าพนักงาน เมื่อเจ้าอาวาสและไวยาวัจกร เป็นเจ้าพนักงานตามความหมายแห่งกฎหมายอาญาแล้ว ย่อมมีผลต่อการประพฤติปฏิบัติของเจ้าอาวาสและไวยาวัจกรนั่นเอง และมีผลต่อบุคคลผู้จำต้องปฏิบัติต่อเจ้าอาวาสและไวยาวัจกรนั้นด้วย หากความผิดนั้นผิดต่อกฎหมายอาญาแล้ว ก็มีผลเป็นเจ้าพนักงานกระทำความผิด ซึ่งต้องรับโทษหนักกว่าบุคคลธรรมดากระทำความผิดในการตรงกันข้ามบุคคลผู้กระทำต่อเจ้าอาวาสและไวยาวัจกรก็เช่นกัน อาจต้องรับโทษหนักขึ้นก็ได้ เช่น การขัดคำสั่งเจ้าอาวาส หรือขัดคำสั่งของไวยาวัจกร อาจมีความผิดฐานขัดคำสั่งเจ้าพนักงานตามประมวลกฎหมายอาญา เป็นต้น

ดังนั้น จึงสรุปความผิดต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับพนักงานดังนี้ เช่น

1. ความผิดฐานดูหมิ่นเจ้าพนักงาน
2. ความผิดฐานทำร้ายเจ้าพนักงาน
3. ความผิดฐานแจ้งความเท็จต่อเจ้าพนักงาน
4. ความผิดฐานต่อสู้อัดขวางเจ้าพนักงาน
5. ความผิดฐานขัดคำสั่งเจ้าพนักงาน
6. ความผิดฐานเจ้าพนักงานเรียกสินบน
7. ความผิดฐานแสดงตนเป็นเจ้าพนักงาน
8. ความผิดฐานเจ้าพนักงานใช้อำนาจอันมิชอบ
9. ความผิดฐานเจ้าพนักงานยกยกทรัพย์
10. ความผิดฐานเจ้าพนักงานปลอมแปลงเอกสาร
11. ความผิดฐานเจ้าพนักงานทุจริต
12. ความผิดฐานเจ้าพนักงานปฏิบัติหรือละเว้นการปฏิบัติโดยมิชอบ เป็นต้น (เพิ่มศักดิ์

เพิ่มพูน, 2534, หน้า 20-22)

จากคุณสมบัติการเป็นพระสังฆาธิการดังกล่าวมา พอสรุปได้ว่า คุณสมบัติ จริยา และอำนาจหน้าที่ของพระสังฆาธิการ ผู้ที่ได้รับแต่งตั้งเป็นสังฆาธิการชั้นใด ๆ ก็ตามต้องมีคุณสมบัติตามพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ที่ได้กำหนดไว้ หากไม่มีหรือมีไม่ครบก็แต่งตั้งให้เป็นพระสังฆาธิการไม่ได้

เหมือนคุณสมบัติเบื้องต้นของบุคคลผู้จะเข้ารับราชการตามพระราชบัญญัติระเบียบข้าราชการพลเรือนที่กำหนดว่าต้องมีสัญชาติไทย อายุ 18 ปี ไม่เป็นผู้บกพร่องในศีลธรรมอันดี เป็นต้น

2.3.3 บทบาทของพระสังฆาธิการหรือเจ้าวาส

บทบาทของพระสังฆาธิการหรือเจ้าวาสมีดังต่อไปนี้

1. บทบาทด้านการปกครอง

การปกครองคณะสงฆ์ แก่นแท้คือการปกครองตามพระธรรมวินัยกล่าวคือ ยึดพระธรรมวินัยเป็นธรรมนูญการปกครอง โดยได้อำนาจรัฐและจารีตเป็นหลักอุดหนุน คราวใดเกิดความไม่เรียบร้อยขึ้นในคณะสงฆ์จนเป็นเหตุขัดข้องและจำเป็นต้องพึ่งรัฐ ได้อาศัยอำนาจรัฐเข้าช่วยแก้ไขขัดข้อง ดังเช่นในสมัยพระเจ้าอโศกมหาราช การคณะสงฆ์และการพระศาสนาดำเนินมาได้ ด้วยลักษณะอย่างนี้ ครั้นในรัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวพระองค์ทรงถวายอำนาจรัฐช่วยคณะสงฆ์จัดระบบการปกครองขึ้นเป็นครั้งแรก ด้วยพระราชบัญญัติลักษณะการปกครองคณะสงฆ์รัตนโกสินทร์ 121 ต่อมาในรัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวอานันทมหิดล ได้ทรงตราพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พุทธศักราช 2484 ยกเลิกฉบับแรก เพื่อจัดระบบการปกครองคณะสงฆ์ใหม่ให้มีรูปแบบคล้ายกับปกครองราชอาณาจักร ครั้นถึงรัชสมัยปัจจุบัน ได้ทรงตราพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. 2505 ยกเลิกพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พุทธศักราช 2484 เพื่อจัดระบบการปกครองคณะสงฆ์ในรูปแบบใหม่ และต่อมา พ.ศ. 2535 ได้ตราพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2535 ปรับปรุงฉบับที่ใช้อยู่ให้เหมาะสมยิ่งขึ้น ซึ่งพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. 2505 และพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2535 ใช้เป็นรูปแบบการปกครองคณะสงฆ์ และเป็นหลักจัดระเบียบการปกครองคณะสงฆ์อยู่ในปัจจุบัน

พระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. 2505 ได้แบ่งอำนาจในการดำเนินกิจการคณะสงฆ์เพื่อให้เป็นเอกภาพในการปกครอง คือ ในส่วนกลางมีสมเด็จพระสังฆราชทรงดำรงตำแหน่งสกลมหาสังฆปริณายก และทรงดำรงตำแหน่งประธานกรรมการมหาเถรสมาคม และมีมหาเถรสมาคมเป็นสถาบันหรือองค์กรปกครองคณะสงฆ์สูงสุด โดยมีอธิบดีกรมการศาสนาเป็นเลขาธิการมหาเถรสมาคม กรมการศาสนาทำหน้าที่สำนักเลขาธิการมหาเถรสมาคม ทั้งอำนาจการตราบทบัญญัติ (การนิติบัญญัติ) การปกครอง (การบริหาร) และการวินิจฉัยอธิกรณ์ (การนิคหกรรม) รวมอยู่ในมหาเถรสมาคม และเขตปกครองแยกเป็น “หน” และ “คณะ” มีเจ้าคณะใหญ่เป็นผู้ปกครอง ในส่วนภูมิภาค มี ภาค จังหวัด อำเภอ ตำบล โดยมีเจ้าคณะนั้น ๆ เป็นผู้ปกครอง มีรองเจ้าคณะเป็นผู้ช่วย กำหนดวัดเป็น 2 คือ วัดที่ได้รับพระราชทานวิสุงคามสีมา 1 สำนักสงฆ์ 1 และกำหนดหลักการและวิธีการอื่น ๆ อีก

พระราชบัญญัติฉบับนี้ ได้ใช้บังคับตามลำดับจนถึง พ.ศ. 2535 เป็นเวลา 30 ปี เพราะใช้มานาน สถานการณ์ต่าง ๆ แปรเปลี่ยนไป และเพื่อให้เกิดความเหมาะสมและรัดกุมยิ่งขึ้น จึงได้

ตราพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2535 เมื่อวันที่ 15 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2535 เพื่อให้แก้ไขเพิ่มเติมให้เหมาะสมยิ่งขึ้น และในปัจจุบันนี้ใช้พระราชบัญญัติ 2 ฉบับ นี้เป็นหลักจัดการปกครองคณะสงฆ์ ซึ่งดำเนินการมาด้วยดี มิได้มีความวุ่นวายหรือขัดแย้งทางการคณะส่วนกลางแต่อย่างใด พระเทพปริยัติสุธี (วรวิทย์, 2545, หน้า 4-5)

วัดเป็นหน่วยงานปกครอง และหน่วยงานดำเนินงานกิจการคณะสงฆ์ และกิจการพระศาสนาที่สำคัญที่สุด และเป็นฐานอันสำคัญยิ่งของคณะสงฆ์และพระพุทธศาสนาเป็นองค์กรหลักในการปกครองคณะสงฆ์ หลักเกณฑ์และวิธีการต่าง ๆ เกี่ยวกับวัด ทรงตราไว้ในพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ทั้งสิ้น เช่นเดียวกับบทบัญญัติว่าด้วยมหาเถรสมาคม ซึ่งเป็นสถาบันหรือองค์กรปกครองสูงสุด วัดมีฐานะเป็นนิติบุคคลคือบุคคลตามกฎหมาย ตามความในมาตรา 31 วรรคสอง และมาตรา 19 แห่งพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2535 วัดจึงได้รับความคุ้มครองจากบทบัญญัติแห่งการประมวลกฎหมายแพ่ง และพาณิชย์ และกฎหมายอื่น ๆ วัดทั้งหลายย่อมมีสิทธิและหน้าที่ต่าง ๆ ตามบทบัญญัติแห่งกฎหมายดังเช่นบุคคลธรรมดา เว้นแต่สิทธิและหน้าที่ที่จะพึงมิได้เฉพาะบุคคลธรรมดา แต่เพราะวัดมิใช่บุคคลธรรมดา โดยตรงจะแสดงเจตนาแสดงสิทธิและหน้าที่ในการต่าง ๆ เองมิได้ จึงจำเป็นต้องมีผู้แทน เพื่อใช้สิทธิและหน้าที่หรือแสดงเจตนาแทน ดังเช่นบทบัญญัติในพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ มาตรา 31 วรรคสามว่า “เจ้าอาวาสเป็นผู้แทนของวัดในกิจการทั่วไป” ดังนั้น เจ้าอาวาสจึงเป็นทั้งผู้ปกครองวัดตามความในมาตรา 36 และเป็นผู้แทนวัดตามความในมาตรา 31 วรรคสาม ทั้งมีฐานะเป็นเจ้าพนักงานตามความในประมวลกฎหมายอาญา ดังความแห่งมาตรา 45 แห่งพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ว่า “ให้ถือว่าพระภิกษุซึ่งได้รับแต่งตั้งให้ดำรงตำแหน่งในการปกครองคณะสงฆ์และไวยาวัจกรเป็นเจ้าพนักงานตามความในประมวลกฎหมายอาญา” เพราะเหตุนี้ตำแหน่งเจ้าอาวาสจึงเป็นตำแหน่งที่มีความสำคัญยิ่ง เมื่อมีความสำคัญเช่น จึงควรศึกษาเรื่องเจ้าอาวาสตามลำดับ คือ หลักเกณฑ์ให้มีเจ้าอาวาส

หลักเกณฑ์ให้มีเจ้าอาวาส “มาตรา 36 วัดหนึ่งให้มีเจ้าอาวาสรูปหนึ่ง และถ้าเป็นการสมควรจะให้มีรองเจ้าอาวาสหรือผู้ช่วยเจ้าอาวาสด้วยก็ได้”

ตามความในมาตรา 36 นี้ ชี้โดยชัดเจนว่า วัดหนึ่งต้องมีเจ้าอาวาสเพียงรูปเดียว คือแต่งตั้งได้เพียงรูปเดียว จะมีเกินกว่ารูปเดียวมิได้ ทั้งนี้ เพื่อให้การปกครองเป็นไปด้วยความเรียบร้อยดีงาม แม้แต่ตำแหน่งองค์พระประมุขสงฆ์ ก็มีบทบัญญัติกำหนดจำนวนไว้ชัดเจนเช่นกัน ดังในมาตรา 7 วรรคแรกบัญญัติว่า “มาตรา 7 พระมหากษัตริย์ทรงสถาปนาสมเด็จพระสังฆราชองค์หนึ่ง” แต่วัดในพระศาสนามีฐานะแตกต่างกัน บางวัดเป็นวัดใหญ่โต กว้างขวาง มีกิจการในวัดมาก กฎหมายจึงเปิดโอกาสให้มีรองเจ้าอาวาสได้อีก แต่มิได้กำหนดจำนวน ทั้งนี้ เพื่อให้อยู่ในดุลพินิจของมหาเถรสมาคม อันตำแหน่งรองเจ้าอาวาสและผู้ช่วยเจ้าอาวาส ก็เป็นตำแหน่งสำคัญในการปกครองวัด และเป็นตำแหน่งปฏิบัติงานช่วยเจ้าอาวาสหน้าที่และอำนาจอยู่ที่การมอบหมายให้ช่วยปฏิบัติงานเป็น

สำคัญ ทั้งรองเจ้าอาวาสและผู้ช่วยเจ้าอาวาสพระอารามหลวง ทั้งรองเจ้าอาวาสและผู้ช่วยเจ้าอาวาส นอกจากพระอารามหลวง (วัดราชบุรุษ) มีข้อบัญญัติเกี่ยวกับการมอบหมายงานให้ปฏิบัติชัดเจนในข้อ 28 และข้อ 32 แห่งกฎหมายตราสามดวง ฉบับที่ 24 พ.ศ. 2541 ว่าด้วยการแต่งตั้งถอดถอนพระสังฆาธิการความทั้ง 2 ข้อนั้น กำหนดให้เจ้าอาวาสนั้น พิจารณาคัดเลือกพระภิกษุผู้มีคุณสมบัติตามความในข้อ 6 และข้อ 25 และระบุหน้าที่ที่ตนจะมอบหมายให้ปฏิบัติ แล้วรายงานขอแต่งตั้ง ดังนั้น ทั้งรองเจ้าอาวาสหรือผู้ช่วยเจ้าอาวาสพระอารามหลวง ทั้งรองเจ้าอาวาสและผู้ช่วยเจ้าอาวาส นอกจากพระอารามหลวง (วัดราชบุรุษ) เมื่อได้รับมอบหมายจากเจ้าอาวาสแล้ว ย่อมปฏิบัติหน้าที่ได้ ทุกกรณีทั้งในวัดและการประสานนอกวัด

หน้าที่เจ้าอาวาส

มาตรา 37 เจ้าอาวาสมีหน้าที่

1. บำรุงรักษาวัด จัดกิจการและศาสนสมบัติของวัดให้เป็นไปด้วยดี
2. ปกครองและสอดส่องให้บรรพชิตและคฤหัสถ์ที่มีอยู่ หรือพำนักอาศัยอยู่ในวัดนั้น ปฏิบัติตามพระธรรมวินัย กฎมหาเถรสมาคม ข้อบังคับ ระเบียบหรือคำสั่งของมหาเถรสมาคม
3. เป็นธุระในการศึกษาอบรมและสั่งสอน พระธรรมวินัยแก่บรรพชิตและคฤหัสถ์
4. ให้ความสะดวกตามสมควรในการบำเพ็ญกุศล

หน้าที่เจ้าอาวาสดังกล่าวในมาตรา 37 นี้ เป็นหน้าที่โดยภาพรวมลักษณะงานอย่างกว้าง ๆ มิได้ชี้ชัดถึงวิธีปฏิบัติแต่อย่างใด เพราะวิธีปฏิบัตินั้น ได้กำหนดหรือจะกำหนดไว้ในกิจการประเภทนั้น ๆ

หน้าที่เจ้าอาวาส ในมาตรา 37 ข้อที่ 2 เจ้าอาวาสจะต้อง “ปกครองและสอดส่องให้บรรพชิตและคฤหัสถ์ที่มีอยู่หรือพำนักอาศัยอยู่ในวัดนั้นปฏิบัติตามพระธรรมวินัย กฎมหาเถรสมาคม ข้อบังคับ ระเบียบหรือคำสั่งของมหาเถรสมาคม” ย่อมเห็นได้ชัดว่าเจ้าอาวาสเป็นผู้ปกครองบรรพชิตและคฤหัสถ์ในวัดโดยตรง ตามพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ คือ

1. การปกครองบรรพชิตและคฤหัสถ์ในวัด ปกครอง หมายถึง การคุ้มครองปกป้องรักษาให้บรรพชิตและคฤหัสถ์ผู้ที่มีที่อยู่หรือพำนักอาศัยอยู่ในวัดนั้นได้เป็นอยู่ด้วยความผาสุกให้ความอนุเคราะห์ในส่วนที่อยู่อาศัยและปัจจัยตามสมควร หรือกล่าวอีกนัยหนึ่งว่า ช่วยบำบัดทุกข์บำรุงสุขแก่บรรพชิตและคฤหัสถ์ดังกล่าวด้วยพรหมวิหารธรรมตามควรแก่เหตุ

2. สอดส่องบรรพชิตและคฤหัสถ์ในวัดสอดส่อง หมายถึง การตรวจตราและเอาใจใส่ดูแลการประพฤติปฏิบัติตนของบรรพชิตและคฤหัสถ์ที่มีถิ่นที่อยู่หรือพำนักอาศัยอยู่ในวัดนั้น ให้เป็นไปด้วยความเรียบร้อยถึงมารวมถึงควบคุมและบังคับบัญชาบรรพชิตและคฤหัสถ์ดังกล่าว ให้ปฏิบัติตามพระธรรมวินัย กฎหมาย กฎมหาเถรสมาคม ข้อบังคับ ระเบียบหรือคำสั่งมหาเถรสมาคม และ

รวมถึงการว่ากล่าวแนะนำชี้แจง เกี่ยวกับการปฏิบัติดังกล่าวด้วย ทั้งนี้ เพื่อความเจริญรุ่งเรืองแห่ง วัดและพระศาสนาอันเป็นส่วนรวม

อำนาจเจ้าอาวาส

อำนาจเจ้าอาวาส หมายถึง สิ่งที่เป็นอุปการะแก่การปฏิบัติงานของเจ้าอาวาส เพื่อให้งานที่ปฏิบัติเป็นไปด้วยดี เป็นสิ่งที่มีคู่กับหน้าที่เจ้าอาวาส มีไว้เพื่อใช้บังคับบัญชาผู้อยู่ในบังคับบัญชา โดยเฉพาะเกี่ยวกับบรรพชิตและคฤหัสถ์ที่มีอยู่หรือพำนักอาศัยอยู่ในวัดนั้น ดังในพระราชบัญญัติ คณะสงฆ์ มาตรา 38

มาตรา 38 เจ้าอาวาสมีอำนาจ ดังนี้

1. ห้ามบรรพชิตและคฤหัสถ์ ซึ่งมีได้รับอนุญาตของเจ้าอาวาสเข้าไปอยู่อาศัยในวัด
2. สั่งให้บรรพชิตและคฤหัสถ์ ซึ่งไม่อยู่ในโอวาทของเจ้าอาวาสไปเสียจากวัด
3. สั่งให้บรรพชิตและคฤหัสถ์ ที่มีที่อยู่หรือพำนักอาศัยในวัด ทำงานภายในวัด หรือ ทำทัณฑ์บนหรือให้ขอขมาโทษ ในเมื่อบรรพชิตและคฤหัสถ์ ในวัดนั้น ประพฤติผิดคำสั่งเจ้าอาวาส ซึ่งได้สั่ง โดยชอบด้วยพระธรรมวินัย กฎมหาเถรสมาคม ข้อบังคับ ระเบียบหรือคำสั่งของมหาเถรสมาคม

อำนาจเจ้าอาวาสตามมาตรา 38 นี้ เป็นอำนาจเกี่ยวกับบรรพชิตและคฤหัสถ์ หรือผู้จะเข้ามาอยู่ในการปกครองและผู้อยู่ใต้ปกครอง แยกพิจารณาได้ 3 อย่าง คือ

1. **อำนาจรับคนเข้า** หมายถึง อำนาจหน้าที่เจ้าอาวาสต้องใช้ดุลยพินิจในการรับคนเข้าอยู่ในวัดทั้งที่มาอยู่ประจำหรือเป็นการชั่วคราว ซึ่งอาจแยกเป็น 2 คือ

- 1.1 ห้ามมิให้บรรพชิตหรือคฤหัสถ์เข้าไปอยู่ในวัดโดยพลการ
- 1.2 อนุญาตให้บรรพชิตหรือคฤหัสถ์เข้าไปอยู่ในวัด

2. **อำนาจเอาคนออก** หมายถึง อำนาจที่เจ้าอาวาสจะต้องใช้ดุลยพินิจในการคัดคนไว้ในวัด หรือให้คนออกไปจากวัด ซึ่งอาจแยกได้เป็น 2 คือ

2.1 ให้คนต้อยในวัด เป็นอำนาจโดยตรงของเจ้าอาวาส การเช่นนี้ ย่อมถือได้ว่าเป็นการปกป้องคุ้มครองคนดีให้มีที่อยู่อาศัย เพื่อให้โอกาสได้พักพิงสร้างคุณงามความดีเป็นการสังเคราะห์คนดีโดยควรแก่ฐานะานุรูป ย่อมเป็นอำนาจสำคัญอย่างหนึ่งของเจ้าอาวาส แต่มิได้แสดงให้ปรากฏ ย่อมเป็นไปตามสังฆธรรม

2.2 ให้คนไม่ต้อยออกไปจากวัด เป็นอำนาจโดยตรงอีกอันหนึ่งของเจ้าอาวาสอำนาจนี้ ย่อมมีองค์ประกอบอันชัดเจน คือจะสั่งได้เฉพาะผู้ที่ไม่อยู่ในโอวาทของเจ้าอาวาสและโอวาทนั้นเป็นโอวาทอันชอบด้วยหน้าที่เจ้าอาวาสตามความในมาตรา 37 ถ้าโอวาทนั้นเป็นโอวาทอันชอบด้วยหน้าที่แล้ว ผู้ถูกสั่งไม่อยู่ในโอวาท เจ้าอาวาสจึงจะสั่งให้ออกไปเสียจากวัดได้ และถ้าผู้ถูกสั่งขัดขืน ย่อมเป็นความผิดฐานขัดคำสั่งเจ้าพนักงานตามประมวลกฎหมายอาญา ตามมาตรา 45 แห่ง

พระราชบัญญัติคณะสงฆ์ แต่ถ้าโวาทหรือคำสั่งไม่ชอบด้วยหน้าที่เจ้าอาวาส โวาทหรือคำสั่งนั้นย่อมไม่มีผลให้ผู้ถูกสั่งหรือผู้รับโวาทต้องปฏิบัติตามกลับจะเป็นการใช้อำนาจในทางมิชอบ ซึ่งอาจเป็นเหตุได้รับโทษฐานละเมิดจรรยาพระสังฆาธิการ และอาจเป็นเหตุให้ต้องรับผิดชอบในฐานะเจ้าพนักงานกระทำความผิดต่อตำแหน่งหน้าที่ตามประมวลกฎหมายอาญาได้ ข้อนี้ต้องระวางเป็นอย่างยิ่ง

3. อำนาจสั่งให้ทำงานและสั่งการลงโทษ อำนาจที่เจ้าอาวาสจะใช้สั่งการให้บรรพชิตและคฤหัสถ์ในวัดช่วยทำงานภายในวัด และอำนาจหน้าที่จะสั่งลงโทษแก่บรรพชิตและคฤหัสถ์ในวัด ผู้ประพฤติดีผิดคำสั่งของเจ้าอาวาส ซึ่งเป็นโทษที่เบากว่าเอาคนออกซึ่งพอประมวลโทษได้ 2 สถาน คือ

3.1 ให้ทำทัณฑ์บน

3.2 ให้ขอมาโทษ

การลงโทษทั้งสอง 2 สถานนี้ เจ้าอาวาสจะสั่งลงโทษได้ เฉพาะกรณีที่ประพฤติดีผิดคำสั่งเจ้าอาวาสและคำสั่งนั้นชอบด้วยพระธรรมวินัย กฎมหาเถรสมาคม ข้อบังคับ ระเบียบ หรือคำสั่งของมหาเถรสมาคม ถ้าคำสั่งเจ้าอาวาสไม่ชอบด้วยหลักดังกล่าว เจ้าอาวาสจะสั่งลงโทษมิได้เลย ถ้าขึ้นสั่งลงโทษ ย่อมเป็นการใช้อำนาจโดยมิชอบ ซึ่งอาจได้รับโทษฐานละเมิดจรรยาพระสังฆาธิการ และอาจต้องรับผิดชอบในฐานะเจ้าพนักงานกระทำความผิดต่อตำแหน่งหน้าที่ ตามประมวลกฎหมายอาญาเป็นข้อที่ควรระวางอย่างยิ่ง

หน้าที่และอำนาจอื่น นอกจากหน้าที่และอำนาจตามมาตรา 37 และมาตรา 38 แล้ว เจ้าอาวาสยังมีหน้าที่และอำนาจที่เกี่ยวกับการคณะสงฆ์และการพระศาสนาอื่นอีกมาก โดยได้มีบัญญัติไว้ในกรณนั้น ๆ เจ้าอาวาสควรได้ตามศึกษาเพื่อให้เกิดความรู้ความเข้าใจอย่างแท้จริง

ผู้รักษาการแทนเจ้าอาวาส

โดยที่วัดเป็นองค์กรดำเนินการคณะสงฆ์และกิจการพระศาสนาที่สำคัญ เพราะเป็นองค์กรผู้ปฏิบัติโดยตรง ทั้งมีฐานเป็นนิติบุคคลซึ่งมีเจ้าอาวาสเป็นผู้แทนให้กิจการทั่วไป วัดจึงต้องมีเจ้าอาวาสอยู่ตลอดไปจะเว้นว่างจากเจ้าอาวาสมิได้ และเจ้าอาวาสที่มีอยู่นั้น จะต้องอาจปฏิบัติหน้าที่ได้ เพราะวัดต้องมีผู้รับผิดชอบอยู่เสมอ ดังนั้น หากไม่มีเจ้าอาวาสหรือเจ้าอาวาสไม่อาจปฏิบัติหน้าที่ได้ ต้องมีผู้ปฏิบัติหน้าที่แทนตามกฎหมาย เพื่อการนี้ ในพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ จึงกำหนดให้มีผู้รักษาการแทนเจ้าอาวาส ดังในมาตรา 39 ความว่า

“มาตรา 39 ในกรณีที่ไม่มีเจ้าอาวาสหรือเจ้าอาวาสไม่อาจปฏิบัติหน้าที่ได้ ให้แต่งตั้งผู้รักษาการแทนเจ้าอาวาส ให้ผู้รักษาการแทนเจ้าอาวาสมีอำนาจและหน้าที่เช่นเดียวกับเจ้าอาวาส การแต่งตั้งผู้รักษาการแทนเจ้าอาวาส ให้เป็นไปตามหลักเกณฑ์ และวิธีการที่กำหนดในมหาเถรสมาคม”

ตามความในข้อ 39 นี้ บัญญัติเพื่อให้มีการแต่งตั้งผู้รักษาการแทนเจ้าอาวาส และกำหนดให้ผู้รักษาการแทนเจ้าอาวาสมีอำนาจ และหน้าที่ไว้เช่นเดียวกับเจ้าอาวาสทุกประการ ทั้งนี้ เพื่อให้

งานในหน้าที่เจ้าอาวาสได้ดำเนินไปมิยังหยุด หรือมิให้งานในหน้าที่เจ้าอาวาสต้องสะดุดหยุดลง พระเทพปริยัติสุธี (วรวิทย์, 2545, หน้า 4-5)

จากที่ได้กล่าวมาแล้วข้างต้นอาจสรุปได้ว่า เจ้าอาวาสนอกจากจะปฏิบัติตามพระราชบัญญัติ คณะสงฆ์ พ.ศ. 2505 แล้ว ยังต้องปกครองตามมาตรา 36, 37, 38, 39 โดยเคร่งครัดซึ่งเป็นหน้าที่และอำนาจโดยตรงของเจ้าอาวาส และยังต้องสนองรับนโยบายจากมหาเถรสมาคมมาปฏิบัติ ยึดพระธรรมวินัยเป็นหลักในการปกครอง เพื่อให้พระสงฆ์ประพฤติปฏิบัติ เป็นแนวทางเดียวกัน ให้เกิดความสามัคคีและอยู่ร่วมกันอย่างสงบสุขในหมู่สงฆ์ต่อไป นอกจากนี้ บทบาทของเจ้าอาวาสยังส่งผลต่อสังคม เพราะพระภิกษุสามเณรที่เข้ามาบวชได้รับการอบรมให้ตั้งอยู่ในกฎระเบียบแห่งพระธรรมวินัย แม้บุคคลเหล่านี้เมื่อลาสมณเพศออกไป ก็ยังเป็นคนของสังคม และจะเป็นคนที่ดีของสังคม เพราะได้รับการฝึกอบรมมาดี บุคคลเหล่านั้น จะไม่ก่อปัญหาความเดือดร้อนให้กับตนเองและผู้อื่น ส่งผลให้การปกครองง่ายขึ้น จึงนับได้ว่าบทบาทของเจ้าอาวาสในด้านนี้มีส่วนต่อสังคมอย่างมากเพราะทำให้สังคมเกิดความสงบสุข

2. บทบาทด้านการศึกษาและศึกษาสงเคราะห์

ในพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ 2505 หน้าที่เจ้าอาวาสในข้อ 3 กล่าวว่า “เป็นธุระในการศึกษาอบรมและสั่งสอนพระธรรมวินัยแก่บรรพชิตและคฤหัสถ์” (ม.37) ย่อมเห็นชัดว่า เจ้าอาวาสเป็นผู้จัดการศาสนศึกษาและวัดเป็นสถานศึกษาถือสืบมาว่าวัดในกรุงเทพมหานคร เรียกว่า “สำนักเรียน.....” มีเจ้าอาวาสเป็นเจ้าสำนักเรียน ส่วนวัดในจังหวัดอื่น เรียกว่า “สำนักศาสนศึกษา.....” มีเจ้าอาวาสเป็นเจ้าสำนักศาสนศึกษา รวมสำนักศาสนศึกษาทุกแห่งในจังหวัด เรียกว่า “สำนักเรียนคณะจังหวัด” มีเจ้าคณะจังหวัดเป็นเจ้าสำนักเรียนคณะจังหวัดและในคำสั่งมหาเถรสมาคม เรื่องให้ภิกษุสามเณรเรียนพระธรรมวินัย พ.ศ. 2538 ก็กำหนดให้เป็นหน้าที่ของเจ้าอาวาสโดยตรงและให้เจ้าคณะเจ้าสังฆการีร่วมจัดด้วย (เฉพาะบางกรณี) จึงยุติได้ว่า

1. เจ้าอาวาสเป็นผู้จัดการศาสนศึกษาในฐานะเจ้าสำนักเรียนหรือเจ้าสำนักศาสนศึกษา
2. เจ้าคณะจังหวัดเป็นผู้จัดการในฐานะเจ้าสำนักเรียนคณะจังหวัด
3. ในบางกรณีให้เจ้าคณะเจ้าสังฆการีร่วมจัดด้วย (พระเทพปริยัติสุธี (วรวิทย์, 2545, หน้า 4-5)

การจัดการศาสนศึกษา คือ การจัดให้มีการเรียนการสอนพระปริยัติธรรม ให้บรรพชิตและคฤหัสถ์ได้ศึกษาเล่าเรียน ทั้งแผนกบาลีและแผนกธรรม (รวมถึงธรรมศึกษา) หรือเฉพาะแผนกใดแผนกหนึ่ง ซึ่งยึดแบบแผนตามจารีตประเพณี โดยปฏิบัติสืบมาโดยตรง ได้แก่การจัดตั้งสำนักศาสนศึกษาแผนกบาลีและแผนกธรรม หรือการให้พระภิกษุสามเณรไปเรียนที่วัดใกล้เคียงซึ่งมีสำนักศาสนศึกษา ดังกล่าว พระเทพปริยัติสุธี (วรวิทย์, 2545, หน้า 4-5)

การศาสนศึกษา เป็นกิจการของคณะสงฆ์ที่สำคัญยิ่ง ในอำนาจหน้าที่ของมหาเถรสมาคมมีความตอนหนึ่งว่า “ควบคุมและส่งเสริมการศาสนศึกษา ของคณะสงฆ์” (ม.15 ตริ) และระเบียบการ

ปกครองคณะสงฆ์ส่วนกลาง มหาเถรสมาคมได้กำหนดวิธีดำเนินการควบคุมและส่งเสริมสนศึกษาว่า “ให้เป็นตามที่กำหนดในระเบียบมหาเถรสมาคม” ทั้งได้กำหนดหน้าที่เจ้าคณะทุกส่วนทุกชั้นว่า “ควบคุมและส่งเสริมการศาสนศึกษา...ให้ดำเนินไปด้วยดี” แต่จนถึงขณะนี้ยังมีได้วางระเบียบมหาเถรสมาคมกำหนดวิธีดำเนินการดังกล่าว มาบัดนี้ได้มีระเบียบมหาเถรสมาคม ว่าด้วยการจัดตั้งโรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนกบาลีประจำจังหวัด พ.ศ. 2541 ซึ่งลงประกาศในแถลงการณ์คณะสงฆ์

การศาสนศึกษา หมายถึง การศึกษาเล่าเรียนพระธรรมวินัยของพระพุทธศาสนาของบรรพชิตและคฤหัสถ์ หรือ การศึกษาเล่าเรียนพระปริยัติธรรม ซึ่งเป็นหนึ่งในสัทธิธรรม 3 ของบรรพชิตและคฤหัสถ์

แต่ในปัจจุบัน พระปริยัติธรรมนั้นเรียกสั้น ๆ ว่า “พระปริยัติธรรม” แต่เดิมนั้นองค์พระมหากษัตริย์ทรงดำเนินการ จนเรียนการสอบว่า “สอบในสนามหลวง” โดยอาราธนาพระมหาเถระพระเถระเป็นแม่กองและกรรมการสอบ

การศึกษาพระปริยัติธรรม แบ่งออกเป็น 2 แผนก ดังนี้ คือ แผนกบาลีและแผนกธรรม ให้มีการเรียนพระธรรมวินัยเป็นส่วนเสริม

1. แผนกธรรม

แผนกธรรม สำหรับพระภิกษุสามเณรเรียนเรียกว่า “นักธรรม” แบ่งออกเป็นชั้น ๆ ดังนี้ คือนักธรรมชั้นตรี นักธรรมชั้นโท นักธรรมชั้นเอก ใช้เวลาเรียน 3 ปี นอกจากจัดการศึกษาพระธรรมวินัย ให้แก่พระภิกษุสามเณรแล้ว ยังได้จัดการศึกษาพระปริยัติธรรมสำหรับคฤหัสถ์เรียกว่า “ธรรมศึกษา สำหรับให้นักเรียน นักศึกษา เยาวชน ประชาชน และผู้ที่สนใจทั่วไป ได้รับการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกธรรม ซึ่งมี 3 ชั้นด้วยกัน คือ ธรรมศึกษาชั้นตรี ธรรมศึกษาชั้นโท และธรรมศึกษาชั้นเอก ใช้เวลาเรียน 3 ปี เช่นเดียวกัน

2. แผนกบาลี

เป็นการศึกษาชั้นกลางและชั้นสูงของคณะสงฆ์ ดังเช่นการศึกษาของทางราชอาณาจักรในรัชมัธยมศึกษาและอุดมศึกษา แบ่งออกเป็น 3 ชั้น คือ เปรียญตรี จากประโยค 1-2 ถึงเปรียญธรรม 3 ประโยค เปรียญโท จากเปรียญธรรม 4-6 และเปรียญเอก จากเปรียญธรรม 7-9 ทั้ง 3 ชั้นนี้ใช้เวลาเรียน 9 ปี

2.1 การให้พระภิกษุสามเณรเรียนพระธรรมวินัย

คณะสงฆ์มุ่งให้พระภิกษุสามเณร มีความรู้พระปริยัติธรรมแผนกธรรมชั้นใดชั้นหนึ่งจึงเปิดการสอบทั่วทั้งราชอาณาจักรทุกอำเภอหรืออำเภอละแห่ง จะเห็นชัดได้จากคำสั่งของมหาเถรสมาคมว่าด้วยการนี้ โดยกำหนด

2.2 ให้เจ้าอาวาสกวาดขันให้พระภิกษุที่มีพรรษาไม่ถึง 5 และสามเณรที่ยังไม่ได้นักรธรรมชั้นใดชั้นหนึ่งเรียนพระธรรมวินัย หรือให้เข้าอบรมพระธรรมวินัย ถ้าฝ่าฝืนไม่ปฏิบัติตาม ชื่อว่า “ไม่ตั้งอยู่ในโอวาทของเจ้าอาวาสหรือประพฤติดิตคำสั่งเจ้าอาวาส” มีความผิดตามมาตรา 38 แห่งพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ ถ้าเจ้าอาวาสไม่กวาดขัน ย่อมมีความผิดฐานละเลยต่อหน้าที่

2.3 ให้เจ้าอาวาสและเจ้าคณะเจ้าสังกัดจนถึงระดับจังหวัดร่วมกันจัดการให้มีการเล่าเรียนหรืออบรมพระธรรมวินัย โดยความอำนวยความสะดวกของเจ้าคณะภาคเจ้าสังกัดโดย

2.3.1 ให้จัดตั้งเป็นโรงเรียนนักรธรรมประจำตำบล เพื่อให้มีการเรียนร่วมกัน

2.3.2 ถ้าขัดข้องการตั้งโรงเรียน ก็ให้จัดการอบรมพระธรรมวินัยโดยอนุโลมตามหลักสูตรนักรธรรมตรี

2.3.3 กำหนดให้มีการสอบโดยการสอบธรรมส่วนนวกะ และออกวุฒิบัตรทั้งนี้เพื่อต้องการให้พระภิกษุสามเณรมีความรู้พระธรรมวินัย โดยทั่วถึง ตามสมควรแก่โอกาส

การศึกษาสงเคราะห์

หน้าที่เจ้าอาวาส ในมาตรา 37 (1) ความตอนหนึ่งว่า “...จัดกิจการ...ของวัดให้ เป็นไปด้วยดี” การศึกษาสงเคราะห์ตามข้อ (1) เป็นกิจการของวัดจัดเข้าในหน้าที่เจ้าอาวาส ในคำที่กล่าวนี้ ดังนั้น ผู้จัดการศึกษาสงเคราะห์ได้แก่เจ้าอาวาสวัดนั้น ๆ ส่วนการศึกษาสงเคราะห์ใน ข้อ (2) ทั้งเจ้าอาวาสทั้งเจ้าคณะทุกชั้นย่อมจัดได้โดยแท้ เพราะเป็นลักษณะให้การช่วยเหลือเกื้อกูล

การศึกษาสงเคราะห์ หมายถึง การจัดการศึกษาเพื่อช่วยเหลือเกื้อกูล การช่วยเหลือเกื้อกูลการศึกษา หรือสถาบันศึกษาอื่นนอกจากศาสนศึกษา หรือบุคคลผู้กำลังศึกษา

การศึกษาสงเคราะห์ เป็นกิจการอันหนึ่งของคณะสงฆ์ แม้ยังมีได้มีระเบียบมหาเถรสมาคมว่าด้วยการนี้ แต่ในทางปฏิบัติที่พระสงฆ์หรือพระภิกษุรูปใดรูปหนึ่งได้ปฏิบัติอยู่ ว่าโดยลักษณะและรูปแบบ พอแยกได้เป็น 2 ประเภท คือ

1. การศึกษาที่พระสงฆ์จัดเองเพื่อการช่วยเหลือเกื้อกูล ได้แก่การที่พระสงฆ์หรือวัดเป็นภาระจัดการศึกษาอื่น การศาสนศึกษาเพื่อสงเคราะห์แก่ประชาชนหรือรวมถึงพระภิกษุสามเณร การศึกษาที่พระสงฆ์ดำเนินการอยู่ในลักษณะและรูปแบบดังกล่าว จัดได้ ถึง 5 ประเภท คือ

1.1 โรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา เป็นโรงเรียนที่จัดตั้งขึ้นตามระเบียบกระทรวงศึกษาธิการ ว่าด้วยโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา พ.ศ. 2537 อยู่ในสังกัดกรมการศาสนา จัดตั้งขึ้นเพื่อให้พระภิกษุสามเณร ได้ศึกษาเล่าเรียนตามหลักสูตรของการศึกษาธิการ โดยหลักสูตรวิชาสามัญศึกษาเป็นจุดยืน วิชาพระปริยัติธรรม หมวดภาษาบาลี หมวดพระธรรมวินัยและศาสนปฏิบัติอีกส่วนหนึ่ง ขณะนี้มีวัดต่าง ๆ จัดตั้งมากขึ้น เพราะมุ่งการสงเคราะห์พระภิกษุสามเณรเป็นหลัก แม้จะมีวิชาทางศาสนาอยู่พอควรก็ตาม ในทางปฏิบัติ ทั้งผู้สอนและผู้เรียนเน้นหนักทางวิชาสามัญศึกษาแทบทั้งสิ้น

1.2 โรงเรียนการกุศลของวัดในพระพุทธศาสนา โรงเรียนประเภทนี้แต่เดิมคือโรงเรียนราษฎร์ของวัด วัด หรือมูลนิธิของวัดจัดตั้งขึ้นเพื่อช่วยเหลือเกื้อกูลแก่ประชาชนเป็นหลัก บางแห่งมีเฉพาะนักเรียนชาย-หญิง บางแห่งมีพระภิกษุสามเณรรวมอยู่ด้วย แต่แยกห้องเรียนได้ โอนมาเป็นโรงเรียนการกุศลของวัดในพระพุทธศาสนา ตามระเบียบกระทรวงศึกษาธิการว่าด้วยการจัดตั้งโรงเรียนการกุศลของวัดในพระพุทธศาสนา พ.ศ. 2532 มีทั้งระดับอนุบาล ประถม และมัธยม ขณะนี้มี 42 โรง และอยู่ในสังกัดสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาเอกชน

1.3 โรงเรียนสงเคราะห์เด็กยากจนตามพระราชประสงค์ เป็นโรงเรียนอยู่ในสังกัดสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาเอกชน จัดตั้งตามพระราชประสงค์และอยู่ในพระบรมราชานุเคราะห์ ขณะนี้ที่ทราบชัด มีวัดดำเนินการอยู่ 2 แห่ง คือ โรงเรียนวัดศรีจันทร์ จังหวัดสมุทรปราการ และโรงเรียนวัดบึงเหล็ก จังหวัดนครพนม

1.4 ศูนย์ศึกษาพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์ วัดจัดตั้งขึ้นเพื่อให้การศึกษาอบรมปลูกฝังศีลธรรม วัฒนธรรม และประเพณีอันดีงามแก่เด็กและเยาวชน สอนเฉพาะวันอาทิตย์จัดตั้งตามระเบียบกรมการศาสนา ว่าด้วยศูนย์ศึกษาพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์ พ.ศ. 2534 และอยู่ในสังกัดกรมการศาสนา มีวัดต่าง ๆ จัดตั้งศูนย์อบรมพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์จำนวนมาก

1.5 ศูนย์อบรมเด็กก่อนเกณฑ์ในวัด จัดตั้งขึ้นเพื่ออบรมเด็กก่อนวัยเรียนนักเรียนมีทั้งชาย-หญิง วัดจัดตั้งขึ้นตามระเบียบกรมการศาสนา ว่าด้วยการจัดตั้งศูนย์อบรมเด็กก่อนเกณฑ์ในวัด พ.ศ. 2537 และอยู่ในสังกัดกรมการศาสนา มีวัดต่าง ๆ จัดตั้งศูนย์อบรมเด็กก่อนเกณฑ์ในวัดจำนวนมาก

ศูนย์อบรมเด็กก่อนเกณฑ์ในวัด ยังมีจัดในนามกรมการพัฒนาชุมชนและกระทรวงสาธารณสุขอีกส่วนหนึ่งด้วย

โรงเรียนและศูนย์อบรมทั้ง 5 แห่งนี้ ควรจัดเป็นการศึกษาสงเคราะห์โดยแท้ เพราะได้ลักษณะโดยประการทั้งปวง

2. จัดเฉพาะช่วยเหลือเกื้อกูล หมายถึง การที่วัดหรือคณะสงฆ์หรือพระภิกษุช่วยเหลือเกื้อกูลแก่การศึกษาอื่น จากการศึกษา หรือช่วยเหลือเกื้อกูลแก่สถาบันการศึกษาหรือบุคคลผู้กำลังศึกษา โดยประการที่ไม่ขัดต่อพระธรรมวินัย และเป็นไปโดยชอบและเหมาะสม ซึ่งพอแยกได้เป็น 3 ลักษณะ

2.1 การช่วยพัฒนาสถาบันการศึกษา

2.2 การช่วยเหลือในส่วนอุปกรณ์การศึกษา

2.3 การช่วยเหลือเฉพาะบุคคลผู้กำลังศึกษา

ในการช่วยเหลือทั้ง 3 ลักษณะนี้ อาจจัดหาทุนช่วยเหลือเป็นครั้งคราวหรือช่วยรวมงานช่วยเหลือ หรืออาจตั้งกองทุนหรือมูลนิธิเพื่อการนี้ก็ได้ เฉพาะการจัดตั้งกองทุนสงเคราะห์นักเรียน

หรือบุคคลผู้กำลังศึกษานั้น มหาเถรสมาคมได้มีประกาศและข้อบัญญัติเรื่องการจัดตั้งทุนสงเคราะห์นักเรียนไว้โดยตรง ซึ่งจะแยกกล่าวไว้ส่วนหนึ่ง

3. บทบาทด้านการเผยแผ่

หน้าที่เจ้าอาวาสในข้อ 3 กล่าวว่า “เป็นธุระในการศึกษาอบรมและสั่งสอนพระธรรมวินัยแก่บรรพชิตและคฤหัสถ์ (ม.37) ย่อมเห็นชัดว่าเจ้าอาวาสเป็นผู้สั่งสอนพระธรรมวินัยแก่บรรพชิตและคฤหัสถ์ ซึ่งหน้าที่โดยตรงของเจ้าอาวาสที่จะต้องปฏิบัติตามระเบียบ พระราชบัญญัติคณะสงฆ์และกฎหมายมหาเถรสมาคม

การอบรมสั่งสอนพระธรรมวินัย คือ การจัดให้มีการอบรมสั่งสอนพระธรรมวินัยแก่บรรพชิตตามวิธีที่กำหนดในคำสั่งมหาเถรสมาคม เรื่อง ให้ภิกษุสามเณรเรียนพระธรรมวินัย พ.ศ. 2538 และ การจัดให้มีการอบรมสั่งสอนพระธรรมวินัยแก่บรรพชิตและคฤหัสถ์ในรูปแบบอื่น ๆ รวมถึงการอบรมระเบียบแบบแผนเกี่ยวกับการปฏิบัติตามพระธรรมวินัยและการปฏิบัติศาสนกิจของพระสงฆ์ เช่น การทำกิจวัตรประจำวัน การฝึกอบรม การปฏิบัติศาสนกิจของคฤหัสถ์

บทบาทของพระสงฆ์ในการเผยแผ่ธรรมในปัจจุบัน อาจแบ่งได้เป็น 3 ประเภท ดังนี้ (พระมหากฤษฎา นันทเพชร, 2540, หน้า 19-20)

1) **พระธรรมจาริก** คือ พระสงฆ์ไทยที่เสียสละและสมัครใจเดินทางไปปฏิบัติงานเผยแผ่พระพุทธศาสนาแก่ชาวเขาในท้องที่ต่าง ๆ ที่มีชาวเขาอาศัยอยู่ ทั้งนี้เนื่องจากในระยะที่ผ่านมาจนถึงปัจจุบันยังมีชาวเขาและชาวไทยกว่า 500,000 คน ซึ่งอาศัยอยู่ตามป่าลึกบนภูเขาในท้องถื่นสุรกันดารตามชายแดนภาคเหนือ และภาคต่าง ๆ ของประเทศ ห่างไกลจากการคมนาคมยากลำบากแก่การไปมาหาสู่ได้ทั่วถึง คนเหล่านี้จึงห่างไกลพระศาสนา ส่วนใหญ่นับถือภูตผีปีศาจ ไม่รู้จักคำสอนของพระสัมมาสัมพุทธเจ้า การดำเนินการเผยแผ่พระพุทธศาสนา โดยพระธรรมจาริกในคนกลุ่มนี้ มีผลทำให้ชาวเขาแกะละเผ่า หันมาเลื่อมใสในพระพุทธศาสนา แสดงตนเป็นพุทธมามกะ และส่งบุตรหลานเข้าบรรพชาอุปสมบทเป็นจำนวนมากและได้มีโอกาสศึกษาเล่าเรียน ทั้งฝ่ายปริยัติธรรมและสามัญศึกษา และได้ดำเนินทางเขาไปเผยแผ่พระพุทธศาสนาตามภูมิลำเนาอันเป็นเผ่าเดิมของตนต่อไป

2) **พระธรรมทูต** คือ พระภิกษุที่มีความรู้ในทางพระพุทธศาสนาพอสมควรที่จะดำเนินการเผยแผ่ได้ แล้วเสียสละไปพบกับประชาชนในท้องถื่นนั้น ๆ เพื่อหาทางโน้มน้าวประชาชนให้เกิดความสนใจเลื่อมใสในคุณค่าแห่งศีลธรรมและพระพุทธศาสนา

วัตถุประสงค์พระธรรมทูตมี 4 ประการ คือ

1. เพื่อเสริมสร้างศรัทธาของประชาชนให้ยึดมั่นในพระพุทธศาสนา
2. ให้ประชาชนมีศีลธรรมประจำตน
3. ให้ประชาชนมีความเคารพมั่นใน ชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์

4. ให้ประชาชนมีความเข้าใจดีต่อกัน ให้ระหว่างคนที่นับถือศาสนาต่างกัน

ลักษณะการดำเนินงานของพระธรรมทูต มีอยู่ 5 อย่าง คือ (สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส. 2540, หน้า 5)

1. ศึกษาสภาพความเป็นอยู่ของประชาชน เพื่อให้ทราบว่าประชาชนในถิ่นนั้น ๆ มีสภาพความเป็นอยู่ที่แท้จริงอย่างไรบ้าง
2. ศึกษาความต้องการในทางที่ชอบของประชาชน เพื่อให้ทราบว่าประชาชนในท้องถิ่นนั้น ๆ ต้องการอะไรสำหรับความต้องการที่ชอบ
3. เยี่ยมเยือนประชาชนในยามยาก ในยามที่ประชาชนอาจจะรู้สึกท้อแท้ ซึ่งอาจจะมีได้ในบางท้องถิ่น
4. แนะนำในการครองตน ให้แก่ประชาชน โดยธรรมวิธี
5. ปรับปรุงการนับถือพระพุทธศาสนาที่ถูกต้อง

หน้าที่พระธรรมทูต มีอยู่ 3 ประการ คือ

1. มีหน้าที่อบรมประชาชน มีความเคารพรักต่อประเทศชาติ พระพุทธศาสนาและพระมหากษัตริย์
2. มีหน้าที่ที่จะต้องเสริมสร้างศีลธรรมให้แก่ประชาชน เพราะศีลธรรมเป็นพื้นฐานของการพัฒนา
3. มีหน้าที่ที่จะต้องเสริมสร้างความกลมเกลียว ความเข้าใจในพระพุทธศาสนาของประชาชนให้ถูกต้อง

3) การเผยแผ่พระพุทธศาสนาโดยทั่วไป

- 3.1 การเทศน์ หรือบรรยายธรรมในโอกาสต่าง ๆ เช่น ในวันธรรมะสวนะ (วันพระ) งานศพ วันอาทิตย์ หรือตามที่ได้รับนิมนต์ไปในสถานที่ต่าง ๆ เนื่องในวันสำคัญต่าง ๆ
- 3.2 การเผยแผ่โดยผ่าน สื่อต่าง ๆ เช่น วิทยุ โทรทัศน์ สิ่งพิมพ์
- 3.3 อื่น ๆ หมายถึงการเผยแผ่ที่ควบคู่กันไปกับพัฒนาในด้านอื่น ๆ เช่น พัฒนาหรือสงเคราะห์ด้านวัตถุแล้ว โน้มนำให้หันเข้ามาหาธรรมะชั้นสูง ๆ ขึ้นไปด้วยศรัทธา

ในการเผยแผ่ต้องยึดหลักโอวาทของพระพุทธเจ้า 3 อย่าง ซึ่งเป็นเป้าหมายในการพัฒนาคน คือ

1. เว้นจากทุจริต คือประพฤติชั่ว ด้วยกาย วาจา ใจ
2. ประกอบสุจริต คือประพฤติชอบ ด้วยกาย วาจา ใจ
3. ทำใจของตนให้หมดจดจากเครื่องเศร้าหมองใจ มีโลภ โกรธ หลง เป็นต้น

นอกจากนี้ผู้เผยแผ่ต้องมุ่งให้ผู้รับฟังได้รับประโยชน์ ซึ่งเป็นธัมมัสสวนานิสงส์ คือ อานิสงส์แห่งการฟังธรรม มี 5 อย่าง

1. ผู้ฟังธรรมย่อมได้ฟังสิ่งที่ยังไม่เคยฟัง
2. สิ่งใดได้ฟังแล้ว แต่ไม่เข้าใจชัด ย่อมเข้าใจสิ่งนั้นชัด
3. บรรเทาความสงสัยเสียได้
4. ทำให้ความเห็นให้ถูกต้อง
5. จิตของผู้ฟังย่อมผ่องใส

นอกจากนี้ในด้านองค์การเผยแพร่ตามพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พุทธศักราช 2484 ได้กำหนดหน้าที่ของวัดต่าง ๆ มีเจ้าคณะตำบล เจ้าคณะอำเภอ เจ้าคณะจังหวัด เกี่ยวกับการเผยแผ่ไว้ดังนี้

1. อบรมพระภิกษุให้มีสมณสัญญา และอบรมในเรื่องของจรรยา มารยาทตลอดถึงการปฏิบัติอันเกี่ยวกับพิธีหรือแบบอย่างต่าง ๆ

2. อบรมการทำวัตรสวดมนต์ให้เป็นระเบียบเรียบร้อย
3. หาอุบายวิธีให้ได้ยินได้ฟังโอวาท คำสั่งสอนในสิ่งที่เป็นประโยชน์
4. แนะนำประชาชนให้เข้าใจในศาสนพิธีและการปฏิบัติ

5. เทศนาสั่งสอนประชาชนให้ตั้งอยู่ในศีลธรรม และให้ได้ยินได้ฟังเรื่องที่เกี่ยวข้องพระพุทธศาสนาโดยถูกต้อง

6. หาอุบายวิธีสกัดกั้นสัทธรรมปฏิรูปมิให้เกิดขึ้นได้ ขจัดสิ่งที่เกิดขึ้นแล้วให้หมดไป
7. ขวนขวายให้ศิษย์ได้มีความรู้เรื่องศาสนาและอบรมในทางที่ดีให้มีศีลธรรม

8. ขวนขวายจัดตั้งห้องสมุดเพื่อประโยชน์แก่การศึกษา เพื่อประโยชน์แก่ประชาชนหรือ ขวนขวายจัดหาหนังสือที่เกี่ยวกับความรู้ทั่ว ๆ ไป ความรู้เกี่ยวกับศาสนา ประวัติพระสงฆ์บ้าง เพื่อให้ผู้มีความสนใจได้ศึกษาตามโอกาสอันควร

9. ขวนขวายจัดหาอุปกรณ์ในการเรียนการสอน สำหรับนักเรียนที่ขัดสนยืมใช้ในการเรียนสรุปได้ว่า การเผยแผ่ธรรม เป็นการเผยแผ่คำสอนของพระพุทธศาสนาให้แก่ประชาชนทั่วไปถ้าเจ้าอาวาสก็อาจเผยแผ่ธรรมะ โดยการอบรม สั่งสอนธรรม ให้แก่ พระภิกษุสามเณร และพระนวกะ พุทธศาสนิกชนควบคู่กันไปด้วย การเผยแผ่ธรรมของพระสงฆ์อาจมีรูปแบบที่หลากหลาย เช่น การเทศน์การอบรมประชาชน เพื่อให้เกิดศรัทธาในพระพุทธศาสนาตั้งมั่นในสัมมาปฏิบัติเป็นคนดีของสังคมและประเทศชาติต่อไป

4. บทบาทด้านสังคมสงเคราะห์และการสาธารณสงเคราะห์

ราชบัณฑิตยสถาน, (2539, หน้า 817) ได้ให้ความหมายว่า สังคมสงเคราะห์ หมายถึง การดำเนินงานเพื่อช่วยเหลือบุคคลให้สามารถช่วยตนเองได้

ตามพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ (สุทธิพงษ์ ตันตยาพิศาลสุทธิ, 2551, หน้า 8) พ.ศ. 2505 มาตรา 37 ได้กล่าวถึงหน้าที่เจ้าอาวาสข้อหนึ่งว่า “จัดกิจการของวัด” และอีกข้อหนึ่งว่า “ให้ความ

สะดวกตามสมควรในการบำเพ็ญกุศล” หน้าที่เหล่านี้ย่อมเข้าได้กับการสังคมนาและ การสาธารณสงเคราะห์ อันเป็นการคณะสงฆ์หรือการพระศาสนาหรือที่เกี่ยวข้องโดยแท้ เจ้าอาวาสจึงต้องมีหน้าที่จัดการสังคมนาและ การสาธารณสงเคราะห์ อันเป็นการช่วยเหลือสังคมนาและกิจการของวัด ต้องให้การศึกษาบรมบางเรื่อง ซึ่งเกี่ยวกับการสังคมนาและ การสาธารณสงเคราะห์ที่ต้องให้ความสะดวกตามสมควรในการบำเพ็ญกุศล เป็นต้น

การให้ความสะดวกในการบำเพ็ญกุศล ถือว่าเป็นการช่วยเหลือสังคมนาอย่างหนึ่ง คือการช่วยอำนวยความสะดวกให้ประชาชนที่มาติดต่อเกี่ยวกับวัดบำเพ็ญกุศลต่าง ๆ หรือเมื่อยามชาวบ้านเขาจัดงานทำบุญที่วัดหรือที่บ้าน ก็ช่วยอำนวยความสะดวกให้เขาตามสมควร โดยไม่แสดงความรังเกียจหรือโดยการแสดงตนเป็นคนเห็นแก่ได้ เช่น ต้องการจะยืมของวัดไปใช้งานต้องเช่าทั้งนั้น การกระทำเช่นนี้ เป็นการไม่สมควรอย่างยิ่ง ทั้งนี้ เพราะการอำนวยความสะดวก เป็นการเชื่อมโยงผูกพันวัดบ้านกับสังคมนาอันจะเป็นประโยชน์ทั้งทางตรงและทางอ้อมด้วย โดยเฉพาะเมื่อชาวบ้านเขามีธุระมาปรึกษาหารือ ก็ควรช่วยแนะนำชี้แจงให้เขาตามสมควรแก่สมณวิสัย เพื่อช่วยให้เขาได้รับความสมหวังกลับไป ไม่สมควรอย่างยิ่งที่จะทำให้เขาต้องกลับไปด้วยความผิดหวัง ซึ่งพอแยกการอำนวยความสะดวกได้ดังนี้

1. อำนวยความสะดวกแก่บรรพชิตและคฤหัสถ์ที่ขอใช้วัดเป็นที่บำเพ็ญกุศล ทั้งที่เป็นส่วนตัวและส่วนรวม
2. ความสะดวกในการบำเพ็ญกุศลของวัด ทั้งที่เป็นประจำและเป็นการจร
3. ความสะดวกแก่ประชาชนผู้ที่จะบำเพ็ญกุศลนอกวัด แต่ขอรับคำปรึกษาและความอุปถัมภ์จากเจ้าอาวาสหรือจากวัด
4. ความสะดวกในการขอยืมใช้วัสดุสิ่งของต่าง ๆ
5. ความสะดวกในการจัดนิมนต์พระภิกษุสงฆ์ไปฉลองศรัทธาชาวบ้าน
6. ความสะดวกในการช่วยแนะนำการจัดศาสนพิธี
7. สร้างสถานที่เพื่ออำนวยความสะดวกในการบำเพ็ญกุศล เช่นการสร้างฌาปนสถาน มีเมรุเผาศพ ศาลาพักผ่อนหรือศาลาบำเพ็ญกุศลและที่เก็บศพ

หน้าที่เจ้าอาวาสข้อนี้ มีคำที่ต้องพิเคราะห์ คือคำว่า “ตามสมควร” คือต้องให้การบำเพ็ญกุศลที่เกิดจากการอำนวยความสะดวกนั้น เป็นไปตามระเบียบแบบแผนไม่มีสิ่งที่เป็นพิษภัย เช่น อบายมุข แฝงอยู่ พระเทพปริยัติสุธี (วรวิทย์ม, 2545, หน้า 20)

การสาธารณสงเคราะห์

การสาธารณสงเคราะห์ หมายถึง การจัดกิจการอันเป็นสาธารณประโยชน์ เว้นที่เป็นการศึกษาสงเคราะห์ การเกื้อกูลกิจการอันเป็นสาธารณประโยชน์ การเกื้อกูลสาธารณสมบัติ การเกื้อกูลประชาชนหรือสรรพสัตว์

การสาธารณสงเคราะห์ เป็นกิจการอันหนึ่งของคณะสงฆ์ เช่นเดียวกับการศึกษาสงเคราะห์ ดังที่ในพระราชบัญญัติคณะสงฆ์บัญญัติไว้ในอำนาจหน้าที่ของมหาเถรสมาคมว่า “ควบคุมและส่งเสริม ...การสาธารณสงเคราะห์ของคณะสงฆ์” (ม.15 ตรี (3) ในระเบียบการปกครองคณะสงฆ์ส่วนกลาง กำหนดไว้ว่า “..... วิธีดำเนินการสาธารณูปการและการสาธารณสงเคราะห์ อันเกี่ยวกับการคณะสงฆ์ และการพระศาสนาให้เป็นไปตามที่กำหนดในระเบียบมหาเถรสมาคม” (กฎ 23 ข้อ 5) และในอำนาจหน้าที่เจ้าคณะทั้งในและส่วนกลางและส่วนภูมิภาคก็กำหนดไว้ว่า “ควบคุมและส่งเสริม.... การสาธารณูปการและการสาธารณสงเคราะห์ให้ดำเนินไปด้วยดี” (กฎ 23 ข้อ 7 (2) เป็นต้น) โดยนัยนี้ การสาธารณสงเคราะห์ จึงเป็นกิจการของคณะสงฆ์โดยแท้

ลักษณะการสาธารณสงเคราะห์

ว่าด้วยลักษณะของการสาธารณสงเคราะห์ ที่พระสงฆ์หรือวัดวาอารามต่าง ๆ จัดทำอยู่ในปัจจุบัน แยกได้เป็น 4 ประการคือ

1. การดำเนินการเอง ได้แก่ การที่วัดหรือคณะสงฆ์หรือพระภิกษุดำเนินการเอง ซึ่งกิจการอย่างใดอย่างหนึ่งที่มีวัตถุประสงค์ให้ผลงานเป็นสาธารณประโยชน์ สาธารณสมบัติ เป็นประโยชน์แก่บุคคลทั่วไปหรือสรรพสัตว์ เช่น กิจการหน่วยอบรมประชาชนประจำตำบล (หน่วย อ.ป.ต.) กิจการห้องสมุดเพื่อประชาชน การตั้งกองทุนสาธารณสงเคราะห์ การตั้งมูลนิธิเพื่อคนยากจนหรือช่วยคราวประสบภัยพิบัติ การกำหนดเขตอภัยทาน และกิจการอื่นที่เป็นเจ้าของเอง ลักษณะนี้ มุ่งเอากิจการที่ทำเองหรือโครงการที่กำหนดขึ้นเอง ทั้งที่เป็นกิจการประจำหรือกิจการชั่วคราว

2. การเกื้อกูลกิจการของผู้อื่น ได้แก่การช่วยเหลือส่งเสริมกิจการของรัฐหรือของเอกชน หรือของผู้ใดผู้หนึ่ง ที่ดำเนินการเพื่อสาธารณประโยชน์ กล่าวคือ คนอื่นเป็นหลัก ส่วนวัดหรือพระสงฆ์เข้าไปช่วยไม่เน้นดูตาย เช่น การพัฒนาหมู่บ้าน การพัฒนาตำบล การจัดหาทุนเพื่อสงเคราะห์และการอื่น การนี้มุ่งเอาเฉพาะการส่งเสริมผู้อื่น ทั้งที่เป็นกิจการประจำหรือกิจการชั่วคราว แม้การช่วยป้องกันยาเสพติดให้โทษ เช่น ยาบ้า หรือการช่วยเหลือป้องกันการติดโรคเอดส์ ก็นับเข้าในข้อนี้ด้วย

3. การเกื้อกูลสาธารณสมบัติ ได้แก่การช่วยเหลือเกื้อกูลสถานที่อันเป็นสาธารณสมบัติ เช่นการสร้างถนนหนทาง การขุดคลอง การสร้างฌาปนสถาน การสร้างประปา การสร้างเครื่องกำเนิดไฟฟ้าการช่วยพิทักษ์รักษาสีงที่เป็นสาธารณสมบัติและการอื่น ๆ ข้อนี้มุ่งเอาเฉพาะการช่วยเหลือเกื้อกูลสถานที่อันเป็นสาธารณสมบัติของแผ่นดิน

4. การเกื้อกูลประชาชนและสรรพสัตว์ ได้แก่ การช่วยเหลือประชาชนในเวลาที่เหมาะสมช่วยเหลือ เช่น เวลาประสบภัยพิบัติ ประสบอุบัติเหตุ ประสบภัยธรรมชาติ หรือแม้ในยามปกติ ก็ให้การสงเคราะห์ตามโอกาส เช่น สงเคราะห์คนชรา สงเคราะห์คนพิการ การจัดเขตอภัยทานใน

วัด หรือสงเคราะห์โดยประการอื่น ข้อนี้นੂੰเอกเฉพาะการช่วยเหลือแก่กุลบุคคลหรือสรรพสัตว์ ทั้งที่เป็นการประจำหรือเป็นการชั่วคราว พระเทพปริยัติสุธี (วรวิทย์, 2545, หน้า 57-59)

5. บทบาทด้านสาธารณูปการ “สาธารณูปการ” ตามพจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2535 ว่าเป็น “คำนาม” หมายถึง “การก่อสร้างและการบูรณปฏิสังขรณ์ศาสนสถานของสงฆ์ เช่น โบสถ์ วิหาร ส่วน “สาธารณูปการ” ที่จัดเป็นระเบียบบริหารการคณะสงฆ์ส่วนกลางในสมัยใช้พระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พุทธศักราช 2484 ใช้คำว่า “องค์การสาธารณูปการ” แต่ในปัจจุบัน บทบัญญัติว่าด้วยอำนาจหน้าที่มหาเถรสมาคม และระเบียบการปกครองคณะสงฆ์ส่วนกลางเรียกว่า “การสาธารณูปการ” ทั้งองค์การสาธารณูปการ และการสาธารณูปการมีความหมายในการรวมกิจการคณะสงฆ์อย่างเดียวกัน กล่าวคือหมายถึง

1. การสร้างและการบูรณปฏิสังขรณ์ศาสนวัตถุ และศาสนสถาน
2. กิจการอันเกี่ยวกับการวัด คือ การสร้าง การตั้ง การรวม การย้าย การยุบเลิก การขอรับพระราชทานวิสุงคามสีมา การยกวัดร้างเป็นวัดมีพระภิกษุอยู่จำพรรษา และการยกวัดราษฎร์ขึ้นเป็นพระอารามหลวง
3. กิจการของวัดอื่น ๆ เช่น การจัดงานวัด การเรียไร
4. การศาสนสมบัติของวัด (สบว.)

การสาธารณูปการ ใน 4 ความหมายนี้ ส่วนมากบัญญัติไว้ในหน้าที่เจ้าอาวาสมาตรา 37 (1) ว่า “บำรุงรักษาวัด จัดกิจการและศาสนสมบัติของวัดให้เป็นไปด้วยดี” หน้าที่ที่ต้องปฏิบัติให้เป็นรูปธรรม

1. บำรุงรักษาวัดให้เป็นไปด้วยดี
2. จัดกิจการของวัดให้เป็นไปด้วยดี
3. จัดศาสนสมบัติของวัดให้เป็นไปด้วยดี

การบำรุงรักษาวัด หมายถึง การก่อสร้าง การบูรณปฏิสังขรณ์ การปรับปรุงตกแต่งการกำหนดแบบแปลนแผนผัง ซึ่งล้วนแต่เป็นงานที่ต้องทำด้วยแรงงานและแรงความคิดอันเป็นส่วนสร้างสรรค์และเสริมสร้างส่วนที่เป็นวัตถุ ให้ปรากฏเป็นรูปธรรม ศาสนสถานและศาสนวัตถุของวัดวาอารามต่าง ๆ จักได้รับการปรับปรุงพัฒนาให้เป็นไปด้วยดี ด้วยหน้าที่เจ้าอาวาสข้อนี้

การจัดกิจการของวัด หมายถึง การจัดการของวัดตามหน้าที่ผู้ปกครองวัดและหน้าที่จัดการกิจการแทนวัดในฐานะผู้แทนนิติบุคคล กิจการของวัดซึ่งหมายถึงกิจการ 5 ประเภท คือ การศาสนศึกษา การศึกษาสงเคราะห์ การเผยแผ่พระพุทธศาสนา การสาธารณูปการ การสงเคราะห์สงเคราะห์ ซึ่งสอดคล้องกับระเบียบการปกครองคณะสงฆ์ส่วนกลางและส่วนภูมิภาค ซึ่งวิธีปฏิบัติ นั้น มหาเถรสมาคมได้กำหนดขึ้น หรือที่จะกำหนดขึ้นในกาลต่อไปหรือที่ต้องปฏิบัติตามจารีตประเพณีอันดีงาม ส่วนกิจการที่ต้องจัดการแทนวัดในฐานะผู้แทน เช่น การรับทรัพย์สิน การอรรถ

คดี กิจการเหล่านี้เจ้าอาวาสจะต้องจัดการให้เป็นได้ด้วยดี คือ เป็นไปโดยถูกต้องตามระเบียบแบบแผนหรือจารีตว่าด้วยงานนั้น

การจัดศาสนสมบัติของวัด หมายถึง การดูแลและรักษา การใช้จ่าย การจัดหาทรัพย์สินของวัดที่ตนเป็นเจ้าของอาวาสให้เป็นไปด้วยดี คือ ให้เป็นไปตามวิธีการที่กำหนดในกฎกระทรวง

ลักษณะงาน การสาธารณูปการ ตามความหมายที่กล่าวมานั้น ว่าโดยลักษณะงานมีลักษณะแตกต่างกันเป็น 3 ลักษณะ คือ

1. การกระทำด้วยแรงความคิดแรงงานและทุนทรัพย์รวมถึงการควบคุม ได้แก่ การก่อสร้างและการบูรณปฏิสังขรณ์ เป็นกิจการที่ต้องทำด้วยแรงความคิด กล่าวคือการวางโครงการให้พอเหมาะกับการที่จะดำเนินการ เมื่อดำเนินการต้องใช้แรงงานและทุนทรัพย์และใช้หลักบัญชีควบคุมด้วย ใคร่ขอกล่าวถึงการวางโครงการพอให้มองเห็น ตามความข้อนี้ ควรเริ่มการคิดทำแผนผังวัดให้พอเหมาะสมกับสภาพวัด เช่น ควรกำหนดที่สร้างอุโบสถ ศาสนาคารเปรียญ กุฏิ ซึ่งเป็นหลักของวัดไว้ที่ใด โรงเรียนพระปริยัติธรรม หอสมุดมนต์ หอระฆัง หอกลอง ถนนหนทาง สนามหญ้า และอื่น ๆ ไว้ที่ใด แล้วเขียนแผนผังวัดเป็นหลักและเขียนแบบแปลนสิ่งที่จะสร้างตามโอกาส และสิ่งที่จะสร้างขึ้นนั้น ควรให้เป็นทรงไทยอันเป็นเอกลักษณ์ของชาติ หรือยึดศิลปวัฒนธรรมท้องถิ่น ขนาดใหญ่เล็กตามความคาดแหล่งทุนทรัพย์ เมื่อจะก่อสร้างต้องสร้างเสนาสนะต่าง ๆ ตามแผนผังที่กำหนดไว้ และเสนาสนะที่สร้างขึ้นต้องให้เป็นไปตามแบบแปลน แม้การบูรณปฏิสังขรณ์ก็ถือแบบแปลนนี้เป็นหลักปฏิบัติ แต่ส่วนมากแผนผังวัดมักเขียนแล้ว แต่คร่าวขออนุญาตสร้างวัด เมื่อเขียนแล้วต้องให้เป็นไปตามเดิม เว้นแต่มีการขยายบริเวณวัดให้กว้างกว่าเดิม

2. การกระทำด้วยเอกสารรายงาน ได้แก่ การดำเนินกิจการทางด้านเอกสาร เช่น การขออนุญาตสร้างวัด ขอตังวัด ขอรวมวัด ขอย้ายวัด ขอยุบเลิกวัด ขอพระราชทานวิสุงคามสีมา ขอยกวัดร้างเป็นวัดมีพระภิกษุจำพรรษา และขอยกวัดราษฎร์ขึ้นเป็นพระอารามหลวง ปฏิบัติตามระเบียบกระทรวงศึกษาธิการ การขออนุญาตจัดงานวัดและการขออนุญาตเรียไร ปฏิบัติตามระเบียบและคำสั่งมหาเถรสมาคมว่าด้วยงานนั้น การอื่น ๆ มีการขออนุญาตสร้างวัด เป็นต้น ปฏิบัติตามที่กำหนดในกฎกระทรวง บางเรื่องทางราชการเป็นเจ้าการ คณะสงฆ์เป็นส่วนประกอบ บางเรื่องคณะสงฆ์เป็นเจ้าการ ทางราชการเป็นเพียงส่วนประกอบ

3. การทำโดยจัดประโยชน์ ได้แก่ การดำเนินการรักษาทรัพย์สิน ใช้จ่ายทรัพย์สินและการจัดประโยชน์ของวัด โดยตรง คือ การศาสนสมบัติเป็นงานละเอียดอ่อน ต้องปฏิบัติตามวิธีการที่กำหนดในกฎกระทรวง

การสาธารณูปการ ใน 3 ลักษณะนี้ บางอย่างเป็นกิจการเฉพาะในหน้าที่เจ้าอาวาส เพราะเจ้าอาวาสจะต้องปฏิบัติโดยตรง เจ้าอาวาสเป็นผู้จัดการโดยเฉพาะ การบางอย่างเจ้าอาวาสเริ่มแล้วผ่านการพิจารณาตามลำดับทั้งฝ่ายคณะสงฆ์และราชาอาณาจักร บางอย่างเริ่มต้นจากเจ้าคณะและ

หรือเจ้าหน้าที่ทางราชอาณาจักรหรือผู้มีศรัทธามุ่งช่วยการวัด และการคณะสงฆ์ บางอย่างต้องยึดระเบียบแบบแผนทางคณะสงฆ์ พอกำหนดผู้จัดการได้ดังนี้

1. เจ้าอาวาส
2. เจ้าคณะ
3. เจ้าหน้าที่ทางราชอาณาจักร
4. ผู้เจริญด้วยศรัทธามุ่งช่วยการวัดและการคณะสงฆ์

ทั้งนี้ ย่อมเป็นไปตามระเบียบแบบแผนว่าด้วยการนั้นการจัดการสาธารณูปการ เป็นการลงมือปฏิบัติงานสาธารณูปการตามลักษณะที่แยกกล่าว ย่อมมีวิธีปฏิบัติแตกต่างกันตามลักษณะงาน ส่วนการขอรับพระราชทานวิสุงคามสีมา ซึ่งเป็นหน้าที่และแนวทางของเจ้าอาวาสที่จะต้องปฏิบัติ การขอรับพระราชทานวิสุงคามสีมาเป็นการดำเนินการเพื่อให้วัดมีฐานะสมบูรณ์ทางกฎหมาย เพื่อจะสร้างอุโบสถผูกพันธสีมาอันเป็นความสมบูรณ์ทางพระวินัยและเป็นหลักของวัดต่อไป ซึ่งวัดที่กระทรวงศึกษาธิการประกาศตั้งใหม่ เป็นเหมือนบุคคลแรกเกิดและอยู่รอด ย่อมจะค่อยเจริญเติบโตตามลำดับ วัดที่รับพระราชทานวิสุงคามสีมาแล้ว เหมือนบุคคลผู้เจริญเติบโตขึ้น จนบรรลุนิติภาวะตามกฎหมาย การทำรายงานของรับพระราชทานเป็นหน้าที่เจ้าอาวาส ส่วนการดำเนินการส่งเรื่องราวตามลำดับให้เจ้าคณะผู้ปกครองสงฆ์เป็นเจ้าการ ฝ่ายนายอำเภอและผู้ว่าราชการจังหวัดเป็นเพียงผู้ให้คำปรึกษาและให้ความเห็นชอบ พระเทพปริยัติสุธี (วรวิทย์, 2545, หน้า 46-50)

จากบทบาททั้ง 5 ด้านที่กล่าวไว้ข้างต้นอาจพอจะสรุปได้ว่า ภารกิจและหน้าที่ของเจ้าอาวาส ตามพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. 2505 และแก้ไขเพิ่มเติม โดยพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2535 ได้ระบุไว้ในมาตรา 37 ดังนี้

1. บำรุงรักษาวัด จัดกิจการและศาสนสมบัติของวัดให้เป็นไปด้วยดี
2. ปกครองและสอดส่องให้บรรพชิตและคฤหัสถ์ที่มีอยู่หรือพำนักอาศัยอยู่ในวัดนั้นปฏิบัติตามพระธรรมวินัย กฎมหาเถรสมาคม ข้อบังคับ ระเบียบหรือคำสั่งของมหาเถรสมาคม
3. เป็นธุระในการศึกษาอบรมและสั่งสอน พระธรรมวินัยแก่บรรพชิตและคฤหัสถ์
4. ให้ความสะดวกตามสมควรในการบำเพ็ญกุศล

นอกจากนี้เจ้าอาวาสยังมีหน้าที่และหน้าที่เกินกว่าที่กล่าวไว้ตามกฎหมายข้างต้น เพราะวัดเป็นปัจจัยหลักของวิถีชีวิตของชาวพุทธในสังคมไทย เจ้าอาวาสจึงมีบทบาทภารกิจตามความคาดหวังของสังคมอีกมากมาย ในการสงเคราะห์สังคมการเป็นผู้นำทางจิตใจ เป็นผู้เผยแผ่ธรรมทางพระพุทธศาสนาและยังต้องรักษาดำรงไว้ ซึ่งความศรัทธาของประชาชนที่มีต่อสถาบันสงฆ์ ในการพัฒนาวัดทุกด้าน จึงเป็นส่วนสำคัญที่จะผลักดันให้วัดมีความสำคัญต่อสังคมทั้งในปัจจุบันและอนาคต

2.4. การศึกษาทางพระพุทธศาสนาในประเทศไทย

ในพระพุทธศาสนาถือเอาการศึกษาเป็นเรื่องสำคัญ คือ การศึกษาในปริยัติ ปฏิบัติ และ ปฏิเวธ เป็นหลักการใหญ่ที่ค้ำจุนพระพุทธศาสนาให้มั่นคง เป็นการดำรงพระสัทธรรม ให้ถูกต้อง ชัดเจนและยั่งยืน อย่างไรก็ตาม การศึกษาทางพระพุทธศาสนาในปัจจุบันได้พลิก โฉมหน้าไปอย่างมาก โดยได้มีการจัดการศึกษาสมัยใหม่เพิ่มขึ้นอีก ไม่เหมือนสมัยดั้งเดิมที่เน้น อยู่เฉพาะการศึกษานักธรรมและภาษาบาลี โดยเปลี่ยนมาเป็นระบบการศึกษาในรูปแบบของกรศึกษาพระปริยัติธรรม และมหาวิทยาลัยในระดับอุดมศึกษาขึ้น เพื่อความสมบูรณ์ทางการศึกษาในหลาย ๆ ด้าน ในบริบทนี้ผู้วิจัยจะได้นำเสนอตามที่ได้ศึกษามา ดังนี้ (วิ.ม. 1/20/12)

2.4.1. การศึกษาทางพระพุทธศาสนาในประเทศไทย

การศึกษาทางพระพุทธศาสนานั้น แรกเริ่มมีพระพุทธเจ้าและพระสาวกผู้ใหญ่ทั้งหลายเป็นครูอาจารย์ โดยอยู่ในรูปของความเป็นพระอุปัชฌายะ ซึ่งหน้าที่อบรมสั่งสอนลัทธิวิการิก หรืออยู่ในรูปของอาจารย์มีหน้าที่อบรมสั่งสอนอันเตวาลิก เพื่อศึกษา ศิล สมาธิ ปัญญา ตลอดจนศึกษาในเรื่องวินัยต่าง ๆ และวัตรปฏิบัติทั้งหลายของบรรพชิต เป็นต้น เมื่อพระพุทธศาสนาเข้ามาสู่ประเทศไทยและเจริญรุ่งเรืองมาตามลำดับก็เนื่องจาก การเห็นความสำคัญจากหลาย ๆ ฝ่าย เช่น พระมหากษัตริย์ไทย พระเถระและพุทธบริษัท 4 ที่มีต่อการศึกษาทางพระพุทธศาสนา ดังจะได้กล่าวถึงโดยลำดับดังนี้

1.1 ยุคสุโขทัย

พระพุทธศาสนาฝ่ายเถรวาทได้เข้ามาเผยแผ่ในประเทศไทย ในสมัยอาณาจักรสุโขทัย ในรัชสมัยของพ่อขุนรามคำแหงมหาราช พระพุทธศาสนาฝ่ายเถรวาทได้เข้ามาเผยแผ่ในประเทศไทย ในสมัยอาณาจักรสุโขทัย ราวพุทธศตวรรษที่ 18 การศึกษาพระไตรปิฎกทั้งอรรถกถา ฎีกา ในสมัยนี้สมบูรณ์มากเพราะได้รับคัมภีร์ทั้งหลายมาจากประเทศศรีลังกา (เสถียร โปธิ์นันทะ, 2540 : 143) การปกครองของ คณะสงฆ์มีการแบ่งคณะสงฆ์ออกเป็น 2 คณะ คือ คณะคามวาสี มีสมณานการศึกษาคันถุระแลคณะอรัญญวาสีมีสมณานวิปัสสนาธุระ (สิริวิวัฒน์ คำวันสา, 2542, หน้า 26)

ในรัชสมัยของพระมหาธรรมราชาลิไท ซึ่งนับเป็นพระมหากษัตริย์ไทยองค์แรก ที่ทรงรอบรู้ในภาษามคธและพระไตรปิฎก ตลอดจนคัมภีร์ทางพระพุทธศาสนาต่าง ๆ พระองค์ทรงนำคัมภีร์ไตรปิฎกขึ้น โดยทรงอ้างอิงจากคัมภีร์มคธทั้งอรรถกถาและฎีกากว่า 30 ปกรณ์ นอกจากนี้ยังทรงอุทิศพระราชมณเฑียรเป็นที่บอกพระปริยัติธรรมแก่ภิกษุสามเณรขึ้นครั้งแรกซึ่งทรงเป็นแบบอย่างให้พระมหากษัตริย์ไทยในสมัยต่อ ๆ มาทรงประพฤติตาม ซึ่งสิ่งเหล่านี้ล้วนแสดงให้เห็นถึงการให้ความสำคัญในการศึกษาทางพระพุทธศาสนาในสมัยสุโขทัยได้เป็นอย่างดี

1.2 ยุคกรุงศรีอยุธยา

ในสมัยอยุธยา วัดยังเป็นแหล่งสำคัญทางด้านการศึกษาเช่นเดียวกับสมัยสุโขทัย ดังเช่น วัดพุทไธสวรรย์ ซึ่งเป็นวัดที่มีการเรียนการสอนวิชาการพิชัยสงครามแก่แม่ทัพนายกองในสมัยนั้น (เสถียร โปธิ์นันทะ. 2540, หน้า 143) แม้จะไม่ได้เป็นการศึกษาเกี่ยวข้องกับพระธรรมวินัย แต่เป็นเพราะในสมัยอยุธยานั้นบ้านเมืองมีศึกสงครามมากในขณะที่ยังคงมีการศึกษาวิชาวิปัสสนาธุระมีความเด่นชัดมากขึ้น เพราะมีความเชื่อกันว่า พระเถระที่ทรงคุณในทางวิปัสสนาธุระจักมีคุณในวิทยาอาคมเวทมนตร์ด้วยและพระที่ทรงคุณพิเศษมักจะเป็นขวัญกำลังใจให้แก่คนไทยในสมัยอยุธยาตลอดมา (สิริวัฒน์ คำวันสา, 2542, หน้า 26)

ในรัชกาลสมเด็จพระบรมไตรโลกนาถ พระองค์ทรงเลื่อมใสศรัทธาในพระสงฆ์ใหม่ที่มาจากลังกา ในยุคนั้นที่เรียกว่า คณะป่าแก้ว ซึ่งถือการบำเพ็ญวิปัสสนาธุระเป็นสำคัญ พระองค์ทรงผนวชในคณะนี้ด้วย ที่วัดจุฬามณี ในปี พ.ศ. 2008 ทำให้พระสงฆ์จากวัดป่าแก้วที่บำเพ็ญวิปัสสนาธุระมีความสำคัญมากขึ้น สมเด็จพระบรมไตรโลกนาถทรงรับสั่งให้มีการประชุมพระสงฆ์และนักปราชญ์เพื่อแต่งคัมภีร์มหาชาติคำหลวง ในปี พ.ศ. 1025 และถือได้ว่าเป็นวรรณคดีพุทธศาสนาเล่มแรกในสมัยกรุงศรีอยุธยา

ในรัชสมัยของพระเจ้าทรงธรรม พระองค์เสด็จทรงบอกบาติแก่ภิกษุสามเณรทุกวันที่พระที่นั่งจอมทอง เนื่องจากพระองค์ทรงรอบรู้ในพระไตรปิฎกมาก่อน มีพระภิกษุสามเณรจากอารามต่าง ๆ มาเรียนบาลีกับพระองค์เป็นจำนวนมาก

ในสมัยสมเด็จพระนารายณ์มหาราช มีพระเถระรอบรู้พระไตรปิฎกมากมายในยุคนั้น พระองค์เองก็ทรงศึกษาพระไตรปิฎกและพระพุทธศาสนา โดยมีพระเถระผู้ทรงวิทยาคุณเป็นผู้ถ่ายทอดความรู้ เช่น พระพุทธโฆษาจารย์ วัดเดิม พระพิมลธรรม วัดระฆัง และพระอาจารย์พรหมวันปากน้ำประสพ เป็นต้น ซึ่งเมื่อก้าวโดยภาพรวมแล้ว ความสำคัญของคณะคามวาสีในสมัยอยุธยานี้ยังคงความสำคัญคู่กันมาเช่นกับครั้งสมัยสุโขทัย (दनัย परिचापिम्प्रेसिर्त्, 2545, หน้า 40)

1.3 ยุคล้านนา

ในยุคไล่เลี่ยกันกับสมัยอยุธยานั้น พระพุทธศาสนาในอาณาจักรล้านนาของประเทศไทยมีความรุ่งเรืองเป็นอย่างมากมีพระเถระผู้นับได้ว่าเป็นนักปราชญ์แห่งพระพุทธศาสนาจำนวนมากหลายรูปในรัชสมัยสมเด็จพระเจ้าติโลกราช พระองค์ทรงโปรดให้มีการสังคายนาพระไตรปิฎกในปี พ.ศ. 2020 ที่วัดมหาโพธาราม ซึ่งถือได้ว่าเป็นการสังคายนาพระไตรปิฎกครั้งแรกในประเทศไทยผลของการสังคายนาพระไตรปิฎกในครั้งนี้ ทำให้พระพุทธศาสนาในอาณาจักรล้านนาเข้มแข็งรุ่งเรืองขึ้นและเลื่องลือไปยังประเทศเพื่อนบ้าน การศึกษาพระธรรมวินัยของพระภิกษุสงฆ์จึงรุ่งเรืองและมีการรจนาคัมภีร์ขึ้นมากมาย

กล่าวกันว่าไม่มีพระสงฆ์สมัยใดเลยของประเทศไทยที่จะชำนาญด้านภาษาบาลี และแต่ง คัมภีร์เป็นภาษาบาลีไว้มากมายเช่นกับสมัยล้านนาเลย คัมภีร์ที่สำคัญในยุคนี้มี คัมภีร์มังคลัตถที่ป นิรจนาโดยพระสิริมังคลาจารย์ ชินกาลมาลีปกรณ์ โดยพระรัตนปัญญาเถระ จามเทวีวงศ์ รจนาโดย พระโพธิ์รังสี เป็นต้น ซึ่งคัมภีร์บางคัมภีร์ยังเป็นหลักสูตรการศึกษา ของพระสงฆ์ไทยในปัจจุบันนี้อีกด้วย (สิริวัฒน์ คำวันสา, 2542, หน้า 26)

1.4 ยุคกรุงรัตนโกสินทร์

1. ยุคกรุงรัตนโกสินทร์ตอนต้น ในสมัยรัตนโกสินทร์ การศึกษาของพระสงฆ์ยังคง รักษาระเบียบการศึกษาพระไตรปิฎก และอรรถกถา ฎีกา ได้เหมือนสมัยกรุงศรีอยุธยาคือการแบ่ง การศึกษาเป็น 3 ชั้น ได้แก่ ชั้นเปรียญตรี คือ แปลพระสูตรได้ ชั้นเปรียญโท แปลได้ทั้งพระสูตร และพระวินัยชั้นเปรียญเอก แปลได้ทั้งสูตร พระวินัยและพระปรมัตถ์ ต่อมามีการเปลี่ยนแปลง ระบบการเรียนและการสอบ

ในรัชสมัยของสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย สมเด็จพระนั่งเกล้า (มี) วัดราชบูรณะ วรวิหารทรงเป็นต้นคิดและทูลเสนอให้ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าให้แก้ไขวิธีการสอบ และการแก้ แบบเรียนพระปริยัติธรรมเดิมเป็นหลักสูตร 9 ประโยค พร้อมกับเป็นผู้สนองพระบรมราชโองการ ตามพระราชประสงค์ดังต่อไปนี้

เปรียญประโยค 1-3 ใช้คัมภีร์อัฐกถาธรรมบทเป็นแบบเรียนและสอบ ต้องแปลให้ได้ คราวเดียวกัน 3 ประโยคจึงได้เป็นเปรียญ เปรียญประโยค 4 ใช้คัมภีร์มังคลัตถที่ปนี้ขึ้นต้น เปรียญประโยค 5 ใช้คัมภีร์บาลิมุตตะกเปรียญประโยค 6 ใช้คัมภีร์มังคลัตถที่ปนี้ชั้นปลาย เปรียญ ประโยค 7 ใช้คัมภีร์ปฐมสมันตปาสาทิกาอัฐกถาวินัย เปรียญประโยค 8 ใช้คัมภีร์วิสุทธิมคคปก รณวิเสสเปรียญประโยค 9 ใช้คัมภีร์กาสารัตถที่ปนี้ (พระธรรมธัชมนี (ประยูร สนตงกูโร และคณะ, 2535, หน้า 90)

2. ยุคกรุงรัตนโกสินทร์ตอนปลาย การศึกษาทางพระพุทธศาสนาในยุคนี้ในชั้นแรกเป็น การศึกษาภาษาบาลีเพื่ออ่านแปลพระไตรปิฎก อรรถกถา ฎีกา และประโยชน์ต่าง ๆ เนื่องจาก คัมภีร์เหล่านั้นเขียนขึ้นด้วยภาษาบาลีและได้มีการพัฒนาการจัดการศึกษามาเป็นลำดับ จนถึง การปฏิรูปในสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว เป็นจุดเปลี่ยนสำคัญของการศึกษาทาง พระพุทธศาสนามีการจัดการศึกษาในรูปแบบใหม่ดังนี้

1) การจัดการเรียนการสอนแบบใหม่ เมื่อโรงเรียนแห่งแรกถูกตั้งขึ้นที่วัดมหารณ พารามและพระราชบัญญัติการศึกษาภาคบังคับถูกประกาศใช้ การศึกษาถูกแยกออกจากศาสนา เด็กไทยเข้าสู่ระบบโรงเรียน มีการจัดตั้งโรงเรียนที่วัดมหาธาตุและวัดบวรนิเวศวิหาร เพื่อจัดการ เรียนการสอนบาลีตามหลักสูตรการสอนแบบใหม่ที่ใช้ภาษาไทย และเรียนจากคัมภีร์บาลีที่จัดพิมพ์ ขึ้นแทนการเรียนคัมภีร์ใบลาน รวมทั้งสอบด้วยวิธีเขียนแทนการสอบปากเปล่า ในรัชกาล

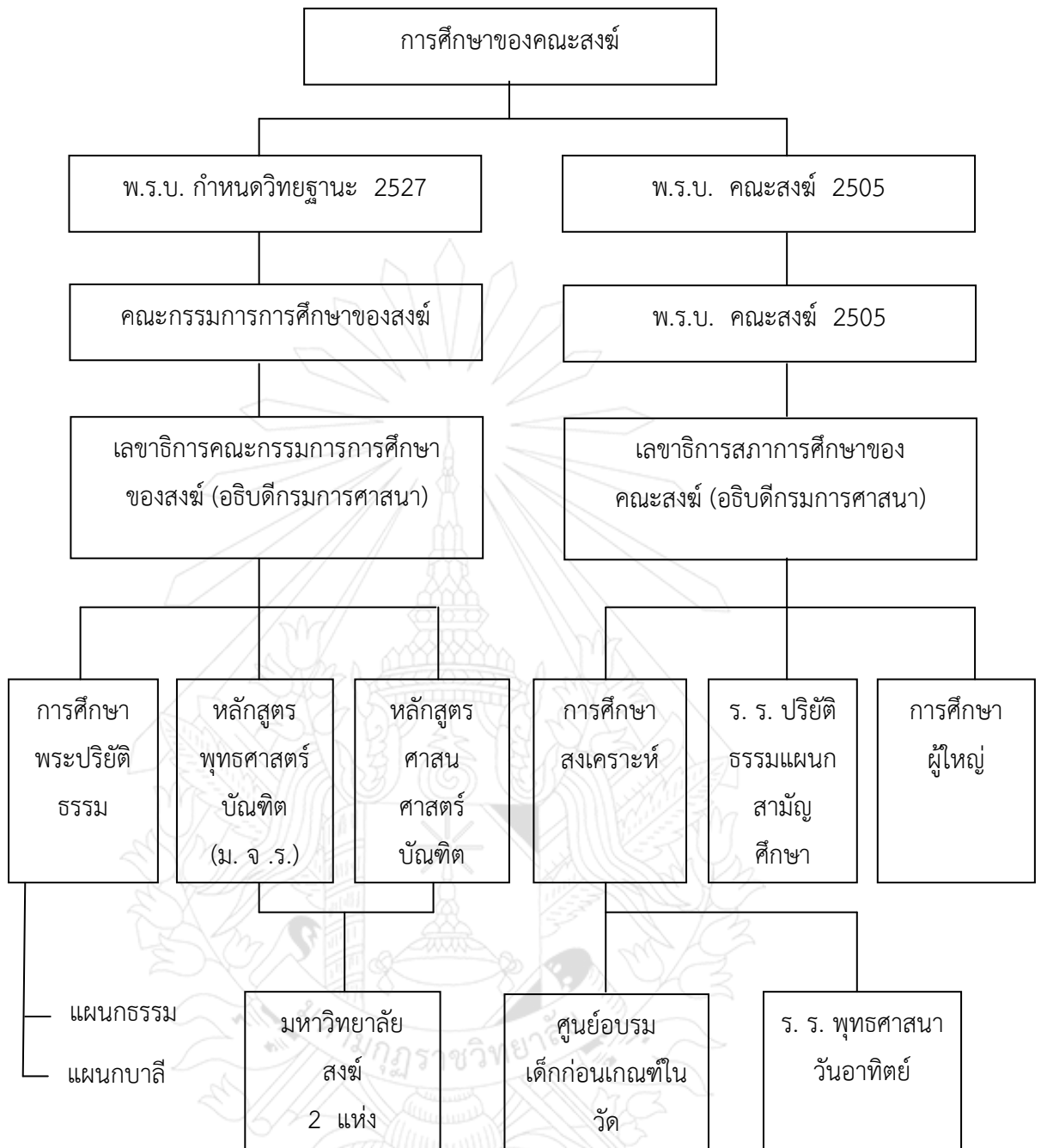
พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว มหาเถรสมาคมกำหนดหลักสูตร พระปริยัติธรรมแผนกธรรมชั้นใหม่ เพื่อกำหนดความรู้ของคณาจารย์และนักเรียนพระปริยัติธรรมวิภาค วินัยบัญญัติ พุทธประวัติและเรียงความแก่กระทำโดยใช้แบบเรียนนวโกวาท พุทธศาสนาสู่ชาติและพุทธประวัติ กำหนดให้เรียกผู้ที่สอบผ่านองค์นี้ตามหลักสูตรนี้ว่า นักธรรมชั้นตรีและขยายต่อมาเป็นหลักสูตตนักธรรมชั้นโทและหลักสูตรนักธรรมชั้นเอกครบบริบูรณ์ใน พ.ศ. 2464 พระธรรมธัชมนี (ประยูร สนตงกูโร และคณะ, 2535, หน้า 90)

2) การเข้าสู่ระบบโรงเรียนและมหาวิทยาลัย การศึกษาของคณะสงฆ์ไทยเข้าสู่ระบบโรงเรียนเมื่อพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวโปรดให้ตั้งมหาธาตุวิทยาลัย เพื่อการศึกษาแผนกปริยัติธรรมแผนกบาลีเดิมขึ้นใน พ.ศ. 2430 ณ วัดมหาธาตุ โดยมีวัตถุประสงค์ตามกำหนดไว้ในมาตราที่ 1 ของร่างพระราชบัญญัติมหาธาตุวิทยาลัย ร.ศ. 111 (พ.ศ. 2435) ต่อมาได้เปลี่ยนชื่อเป็นมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย และได้จัดแผนกมัธยมขึ้นมา เรียกว่า บาลี มัธยมศึกษา กำหนดให้มีการเรียนบาลี นักธรรมและความรู้ชั้นมัธยม เรียกว่า โรงเรียนบาลีสี่สามัญนักเรียนวัด ในภายหลังมีการจัดหลักสูตรการศึกษา พระปริยัติธรรม แผนกบาลีชั้นใหม่ เป็นวิชาบาลีศึกษา ส่วนวิชาธรรมเรียนว่าปริยัติธรรมศึกษาและวิชาทางโลก เรียกว่า สามัญศึกษา

สรุปความได้ว่า การศึกษาทางพระพุทธศาสนาในประเทศไทยมีพัฒนาการมาตามลำดับตั้งแต่สมัยสุโขทัยที่มีพระเถระร่ำเรียนพระไตรปิฎกและจดจำพระสูตรได้ มาจนถึง สมัยกรุงศรีอยุธยาที่สามารถกล่าวได้ว่า พระเถระเป็นผู้ที่มีการศึกษาดีที่สุดในยุคนั้น เป็นผู้สอน และสนับสนุนการศึกษาทางพระพุทธศาสนาจนถึงสมัยกรุงรัตนโกสินทร์มีการปรับปรุงในอีกหลาย ๆ ด้าน เช่น การแก้ไขวิธีการสอบและการแก้ไขแบบเรียนพระปริยัติธรรม ต่อมาในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว มีการปฏิรูปการศึกษา มีการจัดการเรียนการสอน แบบใหม่ คือ การเข้าสู่ระบบโรงเรียนและมหาวิทยาลัย ประเทศไทยจึงเกิดการศึกษาทางพระพุทธศาสนาแบบใหม่ขึ้นอีก ดังปรากฏในปัจจุบัน

2.4.2 โครงสร้างการศึกษาทางพระพุทธศาสนาในประเทศไทย

การศึกษาทางพระพุทธศาสนานั้นขึ้นอยู่กับคำสั่งมหาเถรสมาคม เรื่อง สภาการศึกษาของคณะสงฆ์ พ.ศ. 2512 และพระราชบัญญัติกำหนดวิทยฐานะ พ.ศ. 2527 โดยกำหนดให้คณะกรรมการการศึกษาของคณะสงฆ์รับผิดชอบการศึกษาทางด้านพระปริยัติธรรมแผนกธรรม แผนกบาลี และมหาวิทยาลัยสงฆ์ การศึกษาแผนกอื่นยังคงขึ้นอยู่กับสภาการศึกษาของคณะสงฆ์โดยมีสมเด็จพระสังฆราชทรงเป็นประธาน และมีอธิบดีกรมการศาสนาเป็นเลขาธิการ มีโครงสร้างดังปรากฏในภาพ ดังนี้ (กรมการศาสนา, 2540, หน้า14)

ภาพที่ 2.1 แสดงการศึกษาของสงฆ์

จากแผนภูมิโครงสร้างการศึกษาของสงฆ์จะเห็นได้ว่าการศึกษาของสงฆ์อยู่ภายใต้พระราชบัญญัติคณะสงฆ์ และขึ้นอยู่กับคำสั่งของมหาเถรสมาคม แยกการทำงานเป็น 2 ฝ่าย ดังนี้

1. **คณะกรรมการการศึกษาของสงฆ์** รับผิดชอบตามกำหนดของพระราชบัญญัติกำหนดวิทยฐานะ มี 2 ฝ่าย คือ โรงเรียนพระปริยัติธรรมและมหาวิทยาลัยสงฆ์

2. **สภาการศึกษาของคณะสงฆ์** รับผิดชอบตามกำหนดของพระราชบัญญัติสงฆ์ มี 2 ฝ่าย คือ โรงเรียนปริยัติธรรมแผนกสามัญศึกษา การศึกษาสงเคราะห์ การศึกษาผู้ใหญ่ ศูนย์อบรมเด็กก่อนเกณฑ์ในวัด โรงเรียนพุทธศาสนาวันอาทิตย์

นับได้ว่าการศึกษาทางพระพุทธศาสนามีความหลากหลายซึ่งผู้วิจัยจะได้นำเสนอข้อมูล ในรายละเอียดตามที่ได้ศึกษามา ดังนี้

1. การศึกษาพระปริยัติธรรม

การศึกษาของคณะสงฆ์เป็นการศึกษาที่จัดให้แก่ภิกษุสามเณร โดยคณะกรรมการการศึกษาของคณะสงฆ์และสภามหาวิทยาลัยสงฆ์เป็นการศึกษาวิชาการพระพุทธศาสนา ได้แก่ การศึกษาพระปริยัติธรรมเป็นหลัก โดยมีวัตถุประสงค์ที่สำคัญ คือ ป้องกัน มิให้มีการเปลี่ยนแปลงพระธรรมวินัยให้ผิดไปจากพระบาลีในพระไตรปิฎก (สุภาพร มากแจ้ง และสมปอง, 2540, หน้า 1-3) ซึ่งปัจจุบันประกอบด้วยการศึกษาหลักสูตรต่าง ๆ ดังนี้ คือ

หลักสูตรพระปริยัติธรรมแผนกธรรม การศึกษาของภิกษุสามเณรในประเทศไทยแต่โบราณมา คือ การศึกษาภาษาบาลีที่เรียกว่าการศึกษาพระปริยัติธรรม เป็นการศึกษาพระพุทธศาสนาในภาษาบาลี เพื่อให้รู้ภาษาบาลีสามารถอ่านพระคัมภีร์ของพระพุทธศาสนาได้ โดยสะดวกเพราะคัมภีร์ของพระพุทธศาสนาฝ่ายเถรวาทตั้งที่นับถืออยู่ในประเทศไทยนั้นล้วนจารึกด้วยภาษาบาลี ฉะนั้น ผู้ที่ประสงค์จะรู้พระธรรมคำสอนของพระพุทธศาสนาให้แตกฉานจึงจำเป็นต้องศึกษาภาษาบาลีให้แตกฉาน ซึ่งนับว่าเป็นเรื่องยากไม่น้อยสำหรับภิกษุสามเณรทั่วไปด้วยเหตุนี้ ผู้ที่ไม่รู้เรื่อง คำสอนของพระพุทธศาสนาอย่างแจ่มชัดตามไปด้วยทั้งเป็นเหตุให้ภิกษุสามเณรทั่วไปไม่ค่อย เอาใจใส่ที่จะศึกษาหาความรู้เกี่ยวกับคำสอนของพระพุทธศาสนาด้วย เพราะเรียนยาก รู้ยาก (พระมหาทองดี ปญญาวิชโร. ม.ป.ป., หน้า 69-70)

การศึกษาพระปริยัติธรรมสำหรับพระสงฆ์ ได้มีพัฒนาการขึ้นอีกอย่างหนึ่งในสมัยรัชกาลที่ 6 คือมีการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกธรรม และ มีข้อยกเว้นเฉพาะพระภิกษุสงฆ์ทั่วไป ไม่ต้องถูกเกณฑ์เข้าเป็นทหาร สำหรับสามเณรเว้นเฉพาะแต่สามเณรรู้ธรรม เนื่องจาก ทางราชการได้ประกาศให้พระราชบัญญัติเกณฑ์ทหาร ร.ศ. 124 (พ.ศ. 2448) ในการรับราชการทหารเพื่อป้องกันประเทศ

ส่วนในปัจจุบัน การเรียนการสอนสำหรับการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกธรรม ทาง

คณะสงฆ์ได้กำหนดเวลาเรียนเปิด - ปิด ภาคเรียนการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกธรรมออกเป็น 3 ภาค คือ ภาควิสาขะ ภาคพรรษา และภาคปวารณา ในแต่ละวันจะเริ่มเรียนเวลา 08.45 ถึง 10.30 น. นาฬิกาและเวลา 13.00 ถึง 16.30 นาฬิกา สำหรับเปิดปิดภาคเรียนของสำนักเรียน สำนักคณะจังหวัด สำนักศาสนาที่จัดการเรียนการสอนออกเป็น 3 ภาค แต่ละภาคเปิดปิดดังนี้ ภาควิสาขะเริ่มแต่ขึ้น 1 ค่ำเดือน 7 จนถึง ขึ้น 7 ค่ำเดือน 8 ภาคพรรษา เริ่มแต่ แรม 9 ค่ำเดือน 8 จนถึงขึ้น 13 ค่ำเดือน 11 และภาคปวารณา เริ่มแต่ขึ้น 1 ค่ำเดือน 12 จนถึง 13 ค่ำเดือน 1

สำหรับการเปิดปิดปกติทั่วไปจะปฏิบัติเหมือนสถานศึกษาบาลี แต่ทั้งนี้ในปีหนึ่ง

สถานศึกษาธรรมจะต้องมีเวลาเรียนไม่น้อยกว่า 150 ชั่วโมง

หลักสูตรและหนังสือแบบเรียนสำหรับแผนกธรรม เป็นหนังสือเรียนภาษาไทย จากตำราที่ สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรสทรงนิพนธ์ และพระเถรานุเถระผู้ทรงคุณวุฒิ พระไตรปิฎกจนหาไว้โดยลำดับจากง่ายไปหายาก และมีข้อกำหนดว่า “ผู้ที่สอบนักธรรมโท จะต้องสอบเป็นนักธรรมชั้นตรีในสนามหลวงได้ก่อน ผู้ที่จะสอบนักธรรมชั้นเอกจะต้องสอบนักธรรมชั้นโทในสนามหลวงได้ก่อน (กรมการศาสนา, 2540, หน้า 14)

ส่วนการวัดผลประเมินผลนั้น ในการสอบวัดผลประเมินผลหรือการสอบธรรมสนามหลวง แต่เดิมจัดสอบในวันแรม 2,3,4 และ 5 ค่ำเดือนอ้าย รวม 4 วัน ๆ ละหนึ่งวิชา ทั้งนักธรรมชั้นตรี ชั้นโท และชั้นเอก ให้มีการสอบพร้อมกันทั่วทั้งพระราชอาณาจักร และได้มีการเปลี่ยนแปลงแก้ไข กันมาตามลำดับ ในปี พ.ศ. 2523 ได้เลื่อนวันสอบมาในวันแรม / และ 3 ค่ำ เดือน 12 ทั้งนี้ เพื่อให้ผู้บวชพรรษาเดียวได้มีโอกาสสอบด้วย ในปัจจุบันการประเมินผลการเรียนการสอนพระปริยัติ ธรรมแผนกธรรมอยู่ในความรับผิดชอบของแม่กองธรรมสนามหลวง ซึ่งมหาเถรสมาคมเป็นผู้แต่งตั้ง มอบหมายให้ดำเนินงานอำนวยการเป็นประจำ โดยทางแม่กองธรรมสนามหลวงได้กำหนดวิธีตรวจไว้ เป็นมาตรฐานเดียวกัน เรียกว่า วิธีตรวจธรรมในสนามหลวง ส่วนการให้คะแนนนั้น สำหรับ นักธรรมชั้นตรี-โท-เอก ให้ถือคะแนน 200 คะแนนเป็นเกณฑ์ โดยทุกวิชาให้เต็มไว้ 70 คะแนน รวมทั้งวิชาเรียงความแก้กระทู้ธรรมด้วย เมื่อรวมทุกวิชาแล้ว ไม่ต่ำกว่า 200 คะแนนถือว่าสอบได้

2) หลักสูตรพระปริยัติธรรมแผนกบาลี การศึกษาพระปริยัติธรรม แผนกบาลี นั้นได้มีการ ศึกษากันตามลำดับมา และมีการปรับปรุงวิธีการสอบตลอดมาไม่ว่าจะเป็นการสอบระดับละ 3 ปี โดยการจับสลากใครได้คัมภีร์เล่มไหนก็แปลต่อหน้าคณะกรรมการ 3 คนฟัง หากแปลผิดก็ หมายถึงการสอบตก จนถึงในสมัยรัชกาลพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย โปรดให้ปฏิรูป การศึกษาพระปริยัติธรรม โดยแบ่งเป็น 9 ระดับ ตั้งแต่ ประโยค ป. ธ. 9 ตามหลักความคิด 2 ประการ คือ

1) พระธรรมคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้าประกอบด้วยองค์ 9 คือ สุตตะ เคยยะ เวชยา ภาระ คาถา อุทาน อิติวุตตกะ ชาตก อัมภุตธรรม และเวทลล

2) พระธรรมคำสั่งสอนที่จะพึงมีพึงได้ 9 ประการ คือ มรรค 4 ผล 4 นิพพาน 1

3) **หลักสูตรพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา** กระทรวงศึกษาธิการ ได้ออกระเบียบว่าด้วยโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา พ.ศ. 2541 ขึ้นโดยประยุกต์วิชาพระพุทธศาสนา กับวิชาสามัญเข้าด้วยกัน โดยกำหนดให้เรียน 9 หมวด คือ บาลี ธรรมวินัย ศาสนปฏิบัติภาษาไทย ภาษาอังกฤษ สังคมศึกษา วิทยาศาสตร์ คณิตศาสตร์ และหมวดสุขศึกษา โดยเลือกเฉพาะวิชาที่ควรแก่สมณภาวะ วิชาเหล่านี้ได้พิจารณาเห็นว่าจะจะเป็นประโยชน์แก่ การเผยแพร่พระพุทธศาสนา และสามารถมีศักดิ์ และสิทธิ์เท่ากับของโรงเรียนชั้นประถมศึกษา มัธยมศึกษาตอนต้นและธยมศึกษาตอนปลายของกระทรวงศึกษาธิการ การศึกษาแผนกนี้อยู่ใน การควบคุมของสภาการศึกษาของคณะสงฆ์ มีกรมศาสนาเป็นผู้รับผิดชอบดำเนินการเรื่องนี้ (สุภาพร มากแจ้ง และสมปอง มากแจ้ง, 2540, หน้า 1-3)

การจัดการศึกษาพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา ในปัจจุบันเป็นการจัดการศึกษาให้กับพระภิกษุสามเณรที่ต้องการความรู้ ทั้งทางโลกและทางธรรมควบคู่กันไป

โรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา จัดตั้งขึ้นโดยมีวัตถุประสงค์เพื่อสนองความต้องการของพระภิกษุสามเณร เมื่อเรียนจบแต่ละชั้นก็ย่อมได้ความรู้เป็นเครื่องบริหารรักษาตน ในขณะที่บวชอยู่ได้ เมื่อลาสิกขาบวชออกไปก็ย่อมมีความรู้ควรแก่อัตภาพเป็นทรัพยากรบุคคลที่มีคุณค่าต่อสังคมฆราวาส และหากมุ่งหมายจะเรียนให้สูงขึ้นในระดับอุดมศึกษาก็ย่อมทำได้

หลักสูตรของโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา ปีพุทธศักราช 2521 มี 2 ระดับ คือ ระดับมัธยมศึกษาตอนต้นและระดับมัธยมศึกษาตอนปลาย

1) หลักสูตรของโรงเรียนมัธยมศึกษาตอนต้น ใช้เวลาเรียน 3 ปี หรือ 6 ภาคเรียน ผู้เรียนจะต้องเรียนรวมวิชาทั้งสิ้น 96 หน่วยการเรียน โดยแยกเป็นวิชาบังคับ จำนวน 78 หน่วยการเรียนและวิชาเลือกเสรี จำนวน 18 หน่วยการเรียนวิชาเรียนจำแนกเป็นวิชาสามัญ 6 หมวด ได้แก่ ภาษาไทย ภาษาต่างประเทศ คณิตศาสตร์วิทยาศาสตร์ สังคมศึกษา สุขศึกษา และวิชาปริยัติธรรม 4 หมวด ได้แก่ ภาษาบาลี ธรรมวินัย ศาสนปฏิบัติ

2) หลักสูตรของโรงเรียนมัธยมศึกษาตอนปลาย ใช้เวลาเรียน 3 ปี หรือ 6 ภาคเรียน ผู้เรียนจะต้องเรียนรวมวิชาทั้งสิ้น 81 หน่วยการเรียน โดยแยกเป็นวิชาบังคับ จำนวน 42 หน่วยการเรียนและวิชาเลือกเสรี จำนวน 39 หน่วยการเรียน

วิชาเรียนจำแนกเป็นวิชาสามัญ 6 หมวด ได้แก่ ภาษาไทย ภาษาต่างประเทศคณิตศาสตร์ วิทยาศาสตร์ สังคมศึกษา สุขศึกษา และวิชาปริยัติธรรม 4 หมวด ได้แก่ ภาษาบาลี ธรรมวินัยศาสนาปฏิบัติ

การประเมินผลการเรียนให้ใช้คู่มือการประเมินผลการเรียนตามหลักสูตรปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา ระดับมัธยมศึกษาตอนต้น พุทธศักราช 2533 (สุภาพร มากแจ้ง และสมปอง มากแจ้ง, 2540, หน้า 1-3)

2.4.3 การศึกษาของมหาวิทยาลัยสงฆ์

การศึกษาของคณะสงฆ์ในปัจจุบัน ได้มีการจัดการศึกษาสมัยใหม่เพิ่มขึ้นอีก ไม่เหมือนสมัยดั้งเดิมที่เน้นอยู่เฉพาะการศึกษา แผนกนักธรรมและภาษาบาลี ก็ได้เปลี่ยนมาเป็นระบบการศึกษาในรูปแบบของการศึกษาปริยัติธรรมสายสามัญและมหาวิทยาลัยในระดับอุดมศึกษาขึ้น เพื่อเน้นให้พระสงฆ์มีความสมบูรณ์ทางความรู้ในหลาย ๆ ด้าน โดยเน้นในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาให้กับชาวประเทศด้วย

มหาวิทยาลัยสงฆ์ทั้ง 2 แห่งได้เปิดทำการเรียนการสอนในสมัยรัชกาลปัจจุบัน แต่โดยความจริงแล้วมหาวิทยาลัยทั้งสองแห่งได้สถาปนาขึ้นตั้งแต่สมัยรัชกาลที่ 5 แล้ว แต่มาเปิดอย่างเป็นทางการในสมัยรัชกาลที่ 9 ผู้วิจัยจะได้เสนอความเป็นมา ตามที่ได้ศึกษามา ดังนี้

1. **มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย** เมื่อ พ.ศ. 2536 พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ พระราชทานพระบรมราชานุญาตให้ตั้งวิทยาลัยขึ้นในบริเวณวัดบวรนิเวศวิหาร พระราชทานนามว่า “มหามกุฏราชวิทยาลัย” โดยมีพระราชประสงค์เพื่อเป็นที่ศึกษาเล่าเรียนของพระภิกษุสามเณรทรงอุทิศพระราชทรัพย์บำรุงประจำปีและก่อสร้างสถานศึกษาแห่งนี้ขึ้น

อาศัยพระราชประสงค์ดังกล่าวนี้ สมเด็จพระมหาสมณเจ้ากรมพระยาวชิรญาณ วโรรสจึงทรงตั้งพระวัตถุประสงค์ในตอนเริ่มแรกเพื่อดำเนินกิจการขึ้น 3 ประการ คือ

- 1) เพื่อเป็นสถานศึกษาพระปริยัติธรรมของพระภิกษุสามเณรธรรมยุติกนิกาย
- 2) เพื่อเป็นสถานศึกษาวิทยาการอันเป็นของชาติภูมิและของต่างประเทศ
- 3) เพื่อเป็นสถานที่จัดการสั่งสอนเผยแผ่พระพุทธศาสนา (มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2540, หน้า 1-3)

เมื่อกิจการของมหามกุฏราชวิทยาลัยได้ดำเนินการแล้ว ปรากฏว่าพระวัตถุประสงค์เหล่านั้นได้รับผลเป็นที่น่าพอใจตลอดมาในลำดับต่อมาเมื่อวันที่ 30 ธันวาคม พ.ศ. 2488 สมเด็จพระสังฆราชเจ้ากรมหลวงวชิรญาณวงศ์ นายกรัฐมนตรีมหามกุฏราชวิทยาลัยพร้อมด้วย พระเถรานุเถระ จึงได้ทรงประกาศตั้งสถาบันการศึกษาชั้นสูงในรูปแบบมหาวิทยาลัย พระพุทธศาสนาขึ้นเพื่อที่จะสนับสนุนให้พระวัตถุประสงค์ได้ผลดียิ่งขึ้น ดังนี้

1. เพื่อให้เป็นสถานศึกษาพระปริยัติธรรม
2. เพื่อให้เป็นสถานศึกษาวิทยาการอันเป็นของชาติภูมิและต่างประเทศ
3. เพื่อให้เป็นสถานเผยแผ่พระพุทธศาสนาทั้งในและนอกประเทศ

4. เพื่อให้พระภิกษุสามเณรมีความรู้ และความสามารถในการบำเพ็ญประโยชน์แก่ประชาชน

5. เพื่อให้พระภิกษุสามเณรมีความรู้ และความสามารถในการค้นคว้า โต้ตอบหรืออภิปรายธรรมได้อย่างกว้างขวางแก่ชาวไทยและชาวต่างประเทศ

6. เพื่อให้พระภิกษุสามเณร ได้เป็นกำลังสำคัญในการจรรโลงพระพุทธศาสนาและเป็นศาสนทายาทที่เหมาะสมแก่การสมัย

7. เพื่อความเจริญก้าวหน้า และคงอยู่ตลอดกาลนานของพระพุทธศาสนาโดยอยู่ภายใต้การบริหารของคณะกรรมการคณะหนึ่ง เรียกว่า คณะกรรมการสภาศึกษามหาวิทยาลัย สถาบันการศึกษาแห่งนี้ ได้เริ่มเปิดให้การอบรมศึกษาแก่พระภิกษุสามเณรตั้งแต่วันที่ 16 กันยายน พ.ศ. 2489 จนถึงปัจจุบัน

2. มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ได้เปิดทำการเรียนการสอนเมื่อปี พ.ศ.2490 ที่วัดมหาธาตุ ท่าพระจันทร์กรุงเทพมหานคร เปิดทำการหลังมหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย 1 ปี โดยมีพระพิมลธรรม (ช้อย) เป็นสภานายกองค์แรก แต่ต่อมาในปี พ.ศ. 2540 สำหรับคฤหัสถ์และแม่ชี

ในปี พ.ศ. 2542 ได้เปิดหลักสูตรระดับปริญญาโทสำหรับคฤหัสถ์ขึ้น และในปี พ.ศ. 2543 ได้เปิดหลักสูตรนานาชาติ (International Courses) ในระดับปริญญาโท (มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2540, หน้า 1-3)

รัฐบาลได้ออกพระราชบัญญัติให้การรับรองมหาวิทยาลัยทั้งสองแห่ง ให้สามารถเปิดการเรียนการสอนได้ถึงระดับชั้นปริญญาเอก จึงนับได้ว่า ถึงตอนนี้มหาวิทยาลัยทั้งสองแห่งมีศักดิ์และสิทธิในการเปิดทำการศึกษาได้ในทุกระดับปริญญา นับเป็นยุคของมหาวิทยาลัยสงฆ์ที่ได้รับการยอมรับและเจริญถึงขีดสูงสุด

ที่สำคัญยิ่งกว่านั้นก็คือ พระราชบัญญัติ พ.ศ. 2540 ของมหาวิทยาลัยทั้ง 2 แห่งเปิดโอกาสให้บุคคลภายนอกที่มีความสนใจในการศึกษาในระบบของพระสงฆ์ เข้ามาศึกษาได้ทั้งแม่ชีและคฤหัสถ์ ชายหญิง นับเป็นการแหวกแนวกับความคิดแบบการศึกษาเก่า ๆ ที่จำกัดขอบเขตการศึกษาอยู่แต่เฉพาะพระภิกษุและสามเณรเท่านั้น มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยได้เปิดทำการเรียนการสอนในระดับปริญญาตรี เพื่อให้มีทักษะในการดำรงชีวิตสามารถอยู่ร่วมกับบุคคลอื่นในสังคมได้อย่างมีปกติสุข มีคุณค่าและศักดิ์ศรีสามารถที่จะให้ความร่วมมือในการพัฒนาประเทศไทย มีหลายด้าน เช่น

1. ศูนย์อบรมเด็กก่อนเกณฑ์ในวัดศูนย์อบรมเด็กก่อนเกณฑ์ในวัด หมายถึง สถานที่ซึ่งวัดโดยการนำของพระสงฆ์ จัดตั้งขึ้นเพื่อให้การศึกษาอบรมและเตรียมความพร้อมให้แก่เด็กก่อนเกณฑ์เข้าสู่วัยเรียน

การอบรมเด็กก่อนเกณฑ์เป็นการพัฒนาเด็กก่อนวัยเรียน ซึ่งแนวความคิดนี้ได้รับอิทธิพลจากนักการศึกษา ชื่อเฟรเดอริค เปดตาลอสซี และมอนเตสซอรี (พระมหาประยงค์ อุปเสน., 2539, หน้า 14) เริ่มแพร่หลายในคริสต์ศตวรรษที่ 17 และเข้ามาสู่ประเทศไทยหลังสงครามโลกครั้งที่ 2

ในปี 2516 กรมการศาสนาได้จัดตั้งศูนย์อบรมเด็กก่อนเกณฑ์ในวัดโดยจัดเป็นการศึกษาสงเคราะห์ที่พระสงฆ์เป็นผู้บริหารและผู้สอน มีคฤหัสถ์เป็นผู้ช่วยสอน

จากโครงสร้างการศึกษาสงฆ์ ศูนย์อบรมเด็กก่อนเกณฑ์ในวัดจัดอยู่ในด้านการศึกษาฝ่ายปริยัติธรรมประยุกต์ ในปัจจุบันอาจมีการเรียกชื่อกันไปหลาย ๆ อย่างเช่น โรงเรียนเด็กเล็กหรือโรงเรียนอนุบาล อาจกล่าวได้ว่าพระสงฆ์เป็นผู้มีบทบาทสำคัญยิ่งในการวางพื้นฐานการศึกษาแก่เด็ก

ในปัจจุบันได้เปลี่ยนนาม “โรงเรียนวัดสอนเด็กก่อนเกณฑ์” เป็น “ศูนย์อบรมเด็กก่อนเกณฑ์ในวัด” ตั้งแต่ พ.ศ. 2531 เป็นต้นมา และเด็กชาย เด็กหญิงตั้งแต่อายุ 3 ปี ถึงย่างปีที่ 6 (กรมการศาสนา, 2536, หน้า 141)

สรุปความว่า ศูนย์อบรมเด็กก่อนเกณฑ์ในวัด เป็นสถานที่สงเคราะห์เยาวชนที่มีอายุยังไม่ถึงเกณฑ์ได้รับโอกาสในการศึกษาเล่าเรียนขั้นพื้นฐานเพื่อเป็นการพัฒนาทักษะทางด้านร่างกาย อารมณ์ สังคมและสติปัญญาของนักเรียน เป็นการสร้างความสัมพันธ์ที่ดีระหว่างวัด กับบ้านโดยอาศัยเด็กเป็นสื่อสัมพันธ์ นอกจากนี้ผู้ปกครองยังได้รับความสะดวกสบายในการนำบุตรมาเรียนที่โรงเรียนเพราะเป็นการช่วยแบ่งเบาภาระของผู้ปกครองในเรื่องการดูแลบุตรหลานอีกทั้งยัง เป็นการประหยัดค่าใช้จ่ายอีกด้วย

2. การศึกษาพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์ การศึกษาพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์ เริ่มจัดการศึกษาครั้งแรกในประเทศศรีลังกา ต่อมาได้ขยายไปสู่ประเทศอื่น ๆ ที่มีพระภิกษุชาวลังกาไปตั้งวัด เช่น ประเทศสิงคโปร์ เป็นต้น ความเป็นมาของโรงเรียนพุทธศาสนาวันอาทิตย์ในประเทศไทย เกิดจากการที่ พระพิมลธรรม (อาจ อาสภเถระ) ได้เดินทางไปดูกิจการพระพุทธศาสนาที่ประเทศศรีลังกา ได้เห็นตัวอย่าง โรงเรียนพุทธศาสนาวันอาทิตย์ จึงนำมาเริ่มจัดตั้งในประเทศไทย ได้จัดตั้งขึ้นแห่งแรกที่มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยมหาวิทาลัย (กรมการศาสนา, 2536, หน้า 141)

จุดมุ่งหมายของการจัดการศึกษาพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์ ก็เพื่อให้เด็กและเยาวชนได้มีความรู้ด้านพระพุทธศาสนา ศีลธรรม จริยธรรม ควบคู่กับวิชาสามัญ โดยแบ่งระดับการศึกษา คือ ชั้นเตรียมเทียบเท่าชั้นประถมศึกษาปีที่ 1-3 ชั้นต้นเทียบเท่าชั้นประถมศึกษาปีที่ 4-6 ชั้นกลางเทียบเท่าชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1-3 และชั้นสูงเทียบเท่าชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 4-6 (รุ่ง แก้วแดง. 2549, หน้า ไม่มีเลขหน้า)

สำหรับการสอนพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์นั้นบางวัดได้มีการจัดตั้งศูนย์เป็นมูลนิธิการศึกษาพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์ โดยเปิดโอกาสให้เยาวชนที่สนใจได้ศึกษาหลักธรรมของพระพุทธศาสนา

เพื่อเป็นการปูพื้นฐานในการเรียนวิชาพุทธศาสนานอกจากนี้ยังส่งเสริมให้นักเรียนฝึกนั่งสมาธิเดินจงกรมอีกด้วย (ศูนย์ศึกษาพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์, อนุสรณ์ พ.อ. มมร., (ม.ป.ท., หน้า 123)

3. ธรรมศึกษา พระเจ้าวรวงศ์เธอกรมหลวงชินวราวุฒินันท์ สมเด็จพระสังฆราชเจ้า วันราชาบพิตรทรงพิจารณาเห็นว่าการศึกษาชั้นธรรมมิได้มีประโยชน์ต่อภิกษุสามเณรเท่านั้น แม้ผู้ที่ยังคงฆราวาสวิสัยก็จะได้รับประโยชน์การศึกษาจากการศึกษานักธรรมด้วย โดยเฉพาะสำหรับเหล่าข้าราชการครูจึงทรงตั้งหลักสูตรนักธรรมสำหรับ ฆราวาสขึ้นเรียกว่า “ธรรมศึกษา” ได้เปิดสอนธรรมศึกษาตรีครั้งแรก เมื่อพ.ศ. 2472 และเปิดสอนครบทุกชั้นในเวลาต่อมา มีฆราวาสทั้งชายและหญิงเข้าสอบเป็นจำนวนมาก นับเป็นการส่งเสริมการศึกษาพระพุทธศาสนาให้กว้างขวางยิ่งขึ้น (สำนักงานแม่กองธรรมสนามหลวง (ม.ป.ท., หน้า 23)

3.1 ธรรมศึกษาตรี คณะสงฆ์ได้ตั้งหลักสูตรประโยคนักธรรมสำหรับฆราวาส เรียกว่า ธรรมศึกษาตรี ซึ่งประกอบด้วยวิชาที่ต้องสอบเช่นเดียวกันกับหลักสูตรนักธรรมชั้นตรีสำหรับพระภิกษุสามเณร ยกเว้นวิชาวินัยบัญญัติใช้เบญจศีล เบญจธรรม และอุโบสถศีลแทน

ธรรมศึกษาตรี เปิดการสอบครั้งแรกเมื่อ พ.ศ. 2472 ปรากฏว่ามีฆราวาสทั้งชายและหญิงสมัครสอบกันเป็นจำนวนมาก

3.2 ธรรมศึกษาโท ในปี พ.ศ. 2473 คณะสงฆ์ได้ตั้งหลักสูตรธรรมศึกษาโทขึ้น หลักสูตรธรรมศึกษาโท ประกอบด้วยวิชาที่ต้องสอบ 3 วิชา คือ ธรรมวิภาค อนุพุทธประวัติ และเรียงความแก้กระทู้ธรรม เช่นเดียวกับหลักสูตรนักธรรมชั้นโทสำหรับพระภิกษุสามเณร ยกเว้นวินัยบัญญัติธรรมศึกษาโทสอบครั้งแรกเมื่อ พ.ศ. 2473

3.3 ธรรมศึกษาเอก พ.ศ. 2478 คณะสงฆ์ได้ตั้งหลักสูตรธรรมศึกษาเอกและอนุญาตให้ฆราวาสสอบได้ตั้งแต่ พ.ศ. 2478 เป็นต้นไป หลักสูตรธรรมศึกษาเอกก็ประกอบด้วยวิชา ที่ต้องสอบ 3 วิชา คือ ธรรมวิภาค อนุพุทธประวัติ และเรียงความแก้กระทู้ธรรม เช่นเดียวกับหลักสูตรนักธรรมชั้นเอกสำหรับพระภิกษุสามเณร ยกเว้นวินัย

พระเถระในหลาย ๆ จังหวัดได้จัดสอนธรรมศึกษาให้กับคณะครู และนักเรียน อุบาสก อุบาสิกา ตลอดจนผู้ที่สนใจใฝ่รู้ เพื่อช่วยขัดเกลาจิตใจของมนุษย์ให้มีคุณธรรม จริยธรรม ประพฤติปฏิบัติตน ได้อย่างถูกต้องเหมาะสม การที่พุทธบริษัทฝ่ายฆราวาสได้มีโอกาสเรียนรู้ธรรมวินัยนับว่ามีประโยชน์ต่อการที่จะช่วยส่งเสริมและดำรงรักษาพระศาสนาให้เจริญมั่นคงได้ทางหนึ่ง (พระมหาทองดี ปญฺญาวชิโร, ม.ป.ป., หน้า 69-70)

4. การศึกษาพระอภิธรรม พระอภิธรรม เป็นเนื้อหาวิชาการของพุทธศาสนา ซึ่งได้มีการจัดจำแนกเป็นหัวข้อย่อยอย่างเป็นระบบ โดยไม่พาดพิงถึงบุคคลและเหตุการณ์ในประวัติศาสตร์ นับว่าเป็นหลักความรู้เรื่องชีวิตและโลก ซึ่งละเอียดลุ่มลึกและครอบคลุมกว้างขวางทุกแง่มุม (มูลนิธิพรรัตน์สุวรรณ, 2542, หน้า 48)

ในปัจจุบันมีสำนักศึกษาพระอภิธรรม หลายแห่งในประเทศไทย ซึ่งผู้วิจัยจะนำเสนอข้อมูลตามที่ได้ศึกษามา มีสาระสำคัญ ดังนี้

การศึกษาพระอภิธรรม หมายถึง คำอธิบายที่เป็นสภาวะธรรมตามความเป็นจริง ได้แก่ ปรมัตถธรรม 4 คือ จิต เจตสิก รูป และนิพพาน ซึ่งสงเคราะห์ลงในชั้น 5 आयตนะ 12 ธาตุ 18 อริยสัจ 4 เป็นต้น ให้เห็นสภาวะธรรมจริง ๆ ที่มีแต่รูปธรรมและนามธรรมศึกษาให้เกิดความรู้ความเข้าใจถูกต้อง ซึ่งสามารถจัดอธิบายที่เป็นเครื่องปิดบังปัญญา ตนที่มีกิเลสจะต้องศึกษาและปฏิบัติที่เรียกว่า “เสขะ” คือผู้ยังต้องศึกษา ตลอดที่เรายังไม่บรรลุเป็นพระอรหันต์จะต้องมุ่งศึกษาจนกว่าจะสำเร็จการศึกษาที่เรียกว่า “อเสขะ” คือ ผู้ที่ไม่ต้องศึกษา ได้บรรลุจุดหมายของชีวิตมนุษย์ กล่าวได้ว่าชีวิตตามหลักธรรมพระพุทธศาสนาเป็นชีวิตแห่งการศึกษาการฝึกฝนอบรมพัฒนาตนเองตลอดชีวิตเพื่อทำที่สุดแห่งทุกข์ได้จริง

การศึกษาพระอภิธรรมเป็นความรู้ที่ถูกต้องตามความจริงแท้ของธรรมชาติ จึงเป็นหลักและเป็นแก่นที่มั่นคง และยืนยงของพุทธศาสนา (ระวี ภาวิไล, 2543, หน้า 10) และพระอภิธรรมปรากฏในพระไตรปิฎกในส่วนของ “พระอภิธรรมปิฎก” หมายถึง ประมวลพุทธพจน์หมวดพระอภิธรรม คือ หลักธรรมและคำอธิบายที่เป็นหลักวิชาล้วนๆ ไม่เกี่ยวกับบุคคลหรือเหตุการณ์ พระธรรมปิฎก (ป.อ., 2543, หน้า 77-78)

การศึกษาพระอภิธรรมในประเทศไทย ปรากฏในประวัติศาสตร์ว่าพระพุทธศาสนาเริ่มเจริญขึ้นเป็นครั้งแรกใน สมัยพ่อขุนรามคำแหง มาเจริญถึงขีดสุดในสมัยพระมหาธรรมราชาลิไท ซึ่งในสมัยของพระมหาธรรมราชาลิไทนี้ คัมภีร์ทางพระพุทธศาสนาได้แก่ คัมภีร์อภิธรรมมัตถสังคหะ เป็นต้น มาจากลังกาได้เข้าสู่ กรุงสุโขทัยเป็นจำนวนมาก แต่เป็นที่น่าเสียดายคัมภีร์หรือวรรณคดีเหล่านั้น ได้สูญหายไปหมด คงเหลืออยู่เพียงเรื่องเดียว คือ เตภูมิกถาหรือไตรภูมิพระร่วง ซึ่งเป็นพระราชนิพนธ์ของพระธรรมราชาลิไท เป็นคัมภีร์ที่ว่าด้วยเรื่องภูมิทั้ง 3 คือ กามภูมิ รูปภูมิ และอรุณภูมิ ทรงเรียกวรรณคดีเรื่องนี้ “ไตรภูมิพระร่วง” อีกประการหนึ่งสมัยกรุงสุโขทัย ได้ใช้คาถาในคัมภีร์อภิธรรมมัตถสังคหะเป็นบทสวดในงานศพ สืบต่อกันจนถึงสมัยกรุงรัตนโกสินทร์จนเป็นประเพณีสวดพระอภิธรรมสวดสังคหะในงานศพสืบต่อกันมาจนถึงปัจจุบัน

5. การศึกษาวิปัสสนากรรมฐาน วิปัสสนากรรมฐานเป็นคำสอนแนวปฏิบัติทางด้านจิต พระสัมมาสัมพุทธเจ้าได้ทรงประกาศคำสอนแนวปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐานไว้เพื่ออบรมมนุษย์ให้สงบระงับจากความชั่วบรรลुकุศล และความบริสุทธิ์ ผ่องใสแห่งจิต การเจริญวิปัสสนากรรมฐาน เป็นความเจริญรุ่งเรืองของการศึกษาทางพระพุทธศาสนาด้วยการ ปฏิบัติ หลักจากสมเด็จพระมหาธีรราชเจ้า (มานิต ถาวรเถระ, ป. ๕. 9) สมเด็จพระสังฆราชองค์ที่ 7 แห่งกรุงรัตนโกสินทร์ ที่มีนามขานว่าเป็นพระสุปฏิปันโนผู้ปกครองกรรมฐานกลางกรุงเทพมหานคร หลังจากนั้นก็มี การเกิดขึ้นขององค์กรสงฆ์ ที่

สอนวิปัสสนากรรมฐานเป็นจำนวนมากผู้วิจัยจะได้ของเสนอข้อมูลเกี่ยวกับสำนักปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐานตามที่ได้ศึกษามาดังนี้

5.1. กรรมฐานสายอานาปานสติ กรรมฐานสายอานาปานสติมีปฏิบัติแพร่หลายกันมากในประเทศไทย เนื่องจากเป็นกรรมฐานที่ใช้ลมหายใจ ซึ่งก่อให้เกิดผลดีต่อสุขภาพกาย และสุขภาพจิตอย่างยิ่ง อาจารย์ผู้สอนกรรมฐานที่มีชื่อเสียงในสายนี้หลายท่าน ส่วนใหญ่มีวิธีการปฏิบัติเป็นไปในแนวเดียวกันในที่นี้ยกตัวอย่างวิธีการปฏิบัติอานาปานสติของท่านพุทธทาสภิกขุแห่งสวนโมกข์พลาราม ท่านพุทธทาสภิกขุ เป็นผู้ที่มีชื่อเสียงในฐานะเป็นนักปราชญ์ในทางพระพุทธศาสนารูปหนึ่ง ที่มีผลงานด้านการเผยแผ่พระพุทธศาสนามากมาย ไม่ว่าจะเป็นการเขียนหนังสือ บทความ ปาฐกถา แต่เมื่อพูดถึงเรื่องการปฏิบัติแล้ว ท่านมักจะยกเอาอานาปานสติขึ้นมาแสดงเสมอ โดยชี้แจงว่าเป็นพระสูตรที่พระพุทธองค์ทรงโปรดปรานและแนะนำให้สาวกปฏิบัติตาม ถ้าใครปฏิบัติอานาปานสติให้สมบูรณ์แล้วก็จะมีผลให้คุณธรรมต่าง ๆ เช่น สติปัญญา 4 มรรค 8 เป็นต้นถึงความสมบูรณ์ด้วย (พุทธทาสภิกขุ, 2542 : 37-62)

5.2. กรรมฐานสายบริกรรมภาวนาพุทโธ กรรมฐานสายบริกรรมภาวนาพุทโธมีปรากฏในประเทศไทยเป็นเวลานาน ซึ่งพระอาจารย์สำคัญผู้ที่ให้กำเนิดการปฏิบัติแนวนี้เป็นที่รู้จักกันอย่างแพร่หลาย คือ พระอาจารย์มั่น ภูริทัตโต ท่านบวชเมื่อปี พ.ศ. 2436 ได้เรียนกรรมฐานเบื้องต้นจากพระอาจารย์เสาร์ กนตสีโล มีบทบริกรรมภาวนาว่า พุทโธ ซึ่งถูกกับังจริต ท่านเป็นพระนักปฏิบัติที่มีปฏิปทาเด็ดเดี่ยวเพียรจาริกปฏิบัติธรรมและเผยแผ่ธรรมในสถานที่ต่าง ๆ โดยเฉพาะสถานที่ที่เป็นป่าเขาถ้ำเนาไพรจนมีลูกศิษย์ผู้ที่มีชื่อเสียงด้านการปฏิบัติกรรมฐานมากมาย

การปฏิบัติธรรมตามแนวพระอาจารย์มั่น นอกจากจะนำบทว่าพุทโธ มาบริกรรมให้เกิดสมาธิแล้วยังได้นำการบริกรรมพุทโธไปประยุกต์ใช้กับอานาปานสติกรรมฐานด้วย กล่าวคือเวลาหายใจเข้า บริกรรมว่า “พุท” เวลาหายใจออกบริกรรมว่า “โธ” คำว่า พุทโธ เป็นนามของพระพุทธเจ้าซึ่งแปลว่า ผู้รู้ ผู้ตื่น ผู้เบิกบาน การใช้คำว่า พุทโธมาบริกรรมขณะหายใจ เข้า ออกเป็น กุศโลบายในการรวมจิตเป็นหนึ่งเดียวได้ง่ายซึ่งเป็นการเจริญสมถกรรมฐานก่อนแล้วค่อยพัฒนาไปสู่วิปัสสนากรรมฐานในภายหลัง (สถาบันจิตภาวนา มหาวิทยาลัยพระพุทธศาสนาแห่งโลก, 2549, หน้า 33-36)

5.3 กรรมฐานสายวิปัสสนาวงศ์ ต้นกำเนิดของสายวิปัสสนาวงศ์นี้มีชื่อเรียกเต็ม ๆ ว่า สายวิปัสสนาวงศ์พระอรหันต์ แต่ไม่ค่อยมีใครทราบความละเอียดมากนัก อาจรู้แต่เพียงว่าเป็นการนำเข้าจากพม่าประวัติความเป็นมาเริ่มต้นฉบับเดิมเป็นภาษาพม่า รจนาโดยพระโสภณมหาเถระมีการนำมาแปลและเรียบเรียงเป็นภาษาไทย โดยพระคันธสาราภิวังศ์ พระธรรมธีรราชฆามาณี (โชดก ญาณสิทธิ, ป.ศ.9., 2539, หน้า 17)

กรรมฐานสายนี้ ได้เข้ามาในประเทศไทย เมื่อปี พ.ศ. 2495 สมเด็จพระพุฒาจารย์ (อาจ อาสโภป, ธ.8) ดำรงตำแหน่งที่พระพิมลธรรม วัดมหาธาตุยุวราชรังสฤษฎิ์ กรุงเทพมหานคร คิด จะให้มีการบำเพ็ญวิปัสสนาธุระในประเทศไทย จึงกรุณา นำพระมหาโชดกญาณสิทธิเข้าไปฝากฝังให้ ศึกษาปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐานในสำนักวิปัสสนาสาสนนิยสถานครุอย่างกึ่งอยู่ในความดูแลของพระโสภณ มหาเถระผู้เป็นเจ้าของสำนักในขณะนั้น (อณิวัชร เพชรนวรรตน์, 2549, หน้า 32) พระมหาโชดกญาณ สิทธิสามารถปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐาน สอบผ่านวิปัสสนาญาณต่าง ๆ ได้โดยใช้เวลาปฏิบัติเพียง 3 เดือน เมื่อบรรลุผลของการปฏิบัติวิปัสสนาสมความมุ่งหมาย จึงออกมาปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐาน แสวงหาประสบการณ์เกี่ยวกับวิปัสสนาและการพระศาสนา ในประเทศพม่าชั่วระยะเวลาหนึ่ง แล้วจึง เดินทางกลับประเทศไทยพร้อมกับ พระอาจารย์ภักทนต์ อาสภะมหาเถระและพระสัทธัมมะโชติกะ

5.4 กรรมฐานแนววิชชาธรรมกาย ผู้ให้กำเนิดกรรมฐานสายนี้คือ พระมงคลเทพมุนี (สด จน.ทสโร) หรือหลวงพ่อดอกน้ำ ภาษีเจริญ กรุงเทพมหานคร ท่านนำกรรมฐานต่าง ๆ มา ประยุกต์ใช้ร่วมกันกล่าวคือใช้อ้อโลกกสิณ อานาปานสติและพุทธานุสติ โดยใช้อ้อโลกกสิณเป็นกสิณ กลางกล่าวคือ เมื่อพระโยคาวจรกำหนดบริกรรมนิมิต นึกเห็นมณฑลสิณแสงสว่างได้และเพ่งกสิณ นั้นจนถึงเอาออคคหนิมิตถึงปฏิภาคนิมิตได้ ย่อมเห็นนิมิตติดตาติดใจเป็นดวงกลมใส (พุทธทาสภิกขุ, 2542, หน้า 37-62)

ปัจจุบันในประเทศไทยมีแนวการปฏิบัติกรรมฐานหลากหลายวิธี ซึ่งมีทั้งสมถกรรมฐานและ วิปัสสนากรรมฐาน ในขั้นตอนของการปฏิบัติอาจแตกต่างกัน แต่ความมุ่งหมายและความสำคัญของการปฏิบัติกรรมฐานนั้นไม่แตกต่างกันเลย เพราะมีจุดมุ่งหมายเดียวกัน คือการพ้นทุกข์ในสังสารวัฏ และเข้าสู่นิพพาน

สรุปความจากการศึกษาทางพระพุทธศาสนา จะเห็นได้ว่ามีพัฒนาการมาตามลำดับ นับตั้งแต่พระพุทธศาสนาเข้าสู่ประเทศไทยเป็นสถาบันแห่งแรกที่ทำให้การศึกษาของคนไทยทั้งการศึกษา หลักธรรมและความรู้สากล มีการขยายการศึกษาทั่วประเทศโดยมีพระเถระเป็นผู้มีบทบาทสำคัญในการเป็นผู้พัฒนาและบริหารการศึกษาริเริ่มจัดหลักสูตรการศึกษาทางพระพุทธศาสนา การจัดตั้งสำนัก เรียนเพื่อ ให้การศึกษาแก่พระภิกษุสามเณร และกุลบุตรทั่วไปการอบรมสั่งสอนให้ความช่วยเหลือ สนับสนุนด้านการศึกษาและด้านการปฏิบัติ มีการปรับเปลี่ยนรูปแบบของการศึกษาที่วัดเป็นจุดศูนย์รวมของการศึกษาของประชาชน

2.5 สภาพพื้นที่ที่ใช้ในการวิจัย

ประวัติอำเภอศรีสมเด็จ เดิมตั้งอยู่ในเขตปกครองของ ตำบลขอนแก่น และตำบลปอการ อำเภอเมืองจังหวัดร้อยเอ็ดมีประวัติความเป็นมาพอสรุปได้ดังนี้ ปี พ.ศ. 2507 ได้มีการจัดตั้งให้พระ ราชวรालังการ (หลงปู่พิมพ์ ถามวุฑโฒ) วัดบูรณศิริมาตยา รวมเนื้อนาบุญของชาวอำเภอ ศรีสมเด็จ

เป็นผู้ติดต่อประสานงานการจัดตั้งกิ่งอำเภอในส่วนกลางโดยมีพระประพัทธ์สรมุณี (เจ้าคุณเลื่อน สุกวโก) เจ้าคณะจังหวัดร้อยเอ็ด (ธรรมยุต) เป็นกำลังหนุนอีกส่วนหนึ่ง โดยใช้นามกิ่งอำเภอแห่งนี้ว่า "ศรีสมเด็จ" ตามชื่อตำบลศรีสมเด็จซึ่งเป็นที่ตั้งกิ่งอำเภอในปัจจุบัน คำว่า "ศรี" หมายถึง หลวงปู่ศรี คำว่า "สมเด็จ" หมายถึง สมเด็จพระมหาวิระวงศ์ วัดมหาธาตุ เขตบางเขน กรุงเทพมหานคร ซึ่งเคยเสด็จมาวางศิลาฤกษ์ศาลาวิระธรรมสภาวัดป่ากุง สถานีอนามัยศรีสมเด็จ และโรงเรียนศรีสมเด็จ เมื่อวันที่ 10 มีนาคม พ.ศ. 2512 ด้วยเหตุปัจจัยและอำนาจบารมีดังกล่าว กระทรวงมหาดไทยจึงได้อนุมัติและประกาศตั้งกิ่งอำเภอศรีสมเด็จ ในวันที่ 1 เมษายน พ.ศ. 2530 ต่อมาในปีพ.ศ. 2532 ได้มีการจัดตั้งตำบลเพิ่มเติมอีก 2 ตำบล คือตำบลหนองแวงควง แยกออกจากตำบลโพธิ์ทอง และตำบลโพธิ์สัย แยกออกจากตำบลศรีสมเด็จเมื่อวันที่ 3 มิถุนายน พ.ศ. 2537 ได้มีพระราชกฤษฎีกา ซึ่งประกาศในราชกิจจานุเบกษายกฐานะกิ่งอำเภอศรีสมเด็จ ตั้งเป็นอำเภอศรีสมเด็จ โดยมีผลตั้งแต่วันที่ 4 กรกฎาคม พ.ศ. 2537 เป็นต้นไป ซึ่งนายอำเภอคนปัจจุบัน คือ นายชุมพล ทรัพย์ประสพ โทร. 0-4350-8120, 08-1867-4029 หัวหน้าฝ่ายบริหารงานปกครอง นายบุญเที่ยง มีสวัสดิ์ โทร. 0-4350-8120, 08-1954-9212 (สารานุกรมประเทศไทย)

อาณาเขตอำเภอศรีสมเด็จ ตั้งอยู่ทางทิศตะวันตกเฉียงใต้ของจังหวัดร้อยเอ็ด อยู่ห่างจากตัวจังหวัดประมาณ 21 กิโลเมตร ห่างจากกรุงเทพมหานครประมาณ 533 กิโลเมตร มีอาณาเขตติดต่อกับอำเภอและจังหวัดใกล้เคียง ดังนี้

ทิศเหนือ ติดต่อกับอำเภอเมืองร้อยเอ็ด

ทิศตะวันออก ติดต่อกับอำเภอเมืองร้อยเอ็ด

ทิศใต้ ติดต่อกับอำเภอจตุรพักตรพิมาน

ทิศตะวันตก ติดต่อกับอำเภอกวาปีปทุม อำเภอแกดำ และอำเภอเมืองมหาสารคาม

(จังหวัดมหาสารคาม)

สภาพพื้นที่โดยทั่วไป มีสภาพพื้นที่ทั้งหมดประมาณ 208 ตารางกิโลเมตร หรือ 105,582 ไร่ พื้นที่ส่วนใหญ่มีลักษณะลอนคลื่นสูงกว่าระดับน้ำทะเลประมาณ 170 เมตร ไม่มีแม่น้ำไหลผ่าน พื้นที่ส่วนใหญ่เป็นดินปนทรายมีความอุดมสมบูรณ์ปานกลาง

ข้อมูลประชากร เศรษฐกิจและสังคม จำนวนประชากรทั้งหมด 38,808 คน แบ่งออกเป็น ประชากรชายจำนวน 20,378 คน ประชากรหญิง 18,433 คน ความหนาแน่นของประชากร 179 คน/ตร.กม. โดยทั่วไปแล้วประชากรในอำเภอศรีสมเด็จนับถือศาสนาพุทธ ยึดถือขนบธรรมเนียมประเพณีตามบรรพบุรุษสืบทอดต่อกันมาจนถึงปัจจุบันลักษณะทางสังคมและวัฒนธรรมไม่แตกต่างกันมากนัก ประชากรส่วนใหญ่ประกอบอาชีพเกษตรกรรม ยึดมั่นในประเพณีวัฒนธรรมท้องถิ่น มีความเชื่อและศรัทธาในประเพณีท้องถิ่น เศรษฐกิจส่วนใหญ่ได้มาจากภาคเกษตรกรรมซึ่งถือได้ว่าจำเป็นแหล่งรายได้ของประชากร ซึ่งได้แก่ยาสูบเตอร์กิช

การปกครองส่วนภูมิภาค อำเภอศรีสมเด็จแบ่งเขตการปกครองย่อยออกเป็น 8 ตำบล 82 หมู่บ้าน ได้แก่

ชื่อ/จำนวนตำบล	จำนวนหมู่บ้าน	ชื่อ/จำนวนตำบล	จำนวนหมู่บ้าน
1. โพธิ์ทอง (Pho Thong)	7	5. สวนจิก (Suan Chik)	14
2. ศรีสมเด็จ (Si Somdet)	13	6. โพธิ์สัย (Pho Sai)	10
3. เมืองเปลือย (Mueang Plueai)	8	7. นongแวงควง (Nong Waeng Khuang)	12
4. นongใหญ่ (Nong Yai)	10	8. บ้านบาก (Ban Bak)	8

ที่มา : สารานุกรมประเทศไทย

การปกครองส่วนท้องถิ่น ท้องที่อำเภอศรีสมเด็จประกอบด้วยองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น 8 แห่ง ได้แก่

เทศบาลตำบลศรีสมเด็จ ครอบคลุมพื้นที่ตำบลศรีสมเด็จทั้งตำบล

เทศบาลตำบลโพธิ์ทอง ครอบคลุมพื้นที่ตำบลโพธิ์ทองทั้งตำบล

เทศบาลตำบลบ้านบาก ครอบคลุมพื้นที่ตำบลบ้านบากทั้งตำบล

องค์การบริหารส่วนตำบลเมืองเปลือย ครอบคลุมพื้นที่ตำบลเมืองเปลือยทั้งตำบล

องค์การบริหารส่วนตำบลนongใหญ่ ครอบคลุมพื้นที่ตำบลนongใหญ่ทั้งตำบล

องค์การบริหารส่วนตำบลสวนจิก ครอบคลุมพื้นที่ตำบลสวนจิกทั้งตำบล

องค์การบริหารส่วนตำบลโพธิ์สัย ครอบคลุมพื้นที่ตำบลโพธิ์สัยทั้งตำบล

องค์การบริหารส่วนตำบลนongแวงควง ครอบคลุมพื้นที่ตำบลนongแวงควงทั้งตำบล

กลุ่มเป้าหมาย ที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้คือ พระสงฆ์ที่มีตำแหน่งเป็นเจ้าคณะอำเภอ เจ้าคณะตำบล หรือเจ้าอาวาสปกครองวัดในเขตปกครองคณะสงฆ์ อำเภอศรีสมเด็จ จังหวัดร้อยเอ็ด จำนวน 59 วัด ดังนี้

เขตปกครองตำบลนongใหญ่

1. วัดนongใหญ่
2. วัดบ้านนongม่วง
3. วัดบ้านโนนสีดา
4. วัดบ้านกลาง
5. วัดบ้านดอนทราย

เขตปกครองตำบลเมืองเปลือย

6. วัดบ้านเมืองเปลือย
7. วัดดงเมือง
8. วัดดงโพนงาม
9. วัดป่าเฒ่าเหนือ
10. วัดป่าเฒ่า
11. วัดป่าท่าแร่สามัคคี
12. วัดต้นโพธิ์

เขตปกครองตำบลโพธิ์ทอง

13. วัดบ้านเหล่าใหญ่
14. วัดหนองไหล
15. วัดศรีโพธิ์ทอง
16. วัดโพธิ์ทอง
17. วัดบ้านเขว้าน้อย

เขตปกครองตำบลหนองแวงควง

18. วัดหนองแวงควง
19. วัดบ้านกุงทองรัฐवास
20. วัดหนองแวงน้อย
21. วัดหนองสีแจ
22. วัดหนองห้างน้อย
23. วัดหนองคูโคก
24. วัดหนองขุมดิน
25. ที่พักระสงฆ์หนองเม็ก
26. วัดบ้านบาก
27. วัดบ้านหนองสองห้อง
28. วัดโนนทัน
29. วัดโนนเหลี่ยมสามัคคี
30. วัดหนองแดง
31. วัดหนองผักตบ

เขตปกครองตำบลศรีสมเด็จ

32. วัดประชาคมวนาราม (ป่ากุง)
33. วัดเหล่าลือ

34. วัดป่าศรีสมเด็จ
35. วัดป่าศรีอุทัยวัน
36. วัดศรีมหาวัน
37. วัดบ้านก่อ

เขตปกครองตำบลสวนจิกเขต 1

38. วัดบ้านหนองคูคำ
39. วัดบ้านสวนจิก
40. วัดบ้านเหล่ากุด
41. วัดบ้านหนองแวงยาว
42. วัดหนองแวง
43. วัดบ้านน้ำคำ
44. วัดบ้านกล้วย
45. วัดเหล่าน้อย
46. วัดป่าแหน
47. วัดบ้านโคกร้าง
48. ที่พักสงฆ์ดงยาง

เขตปกครองตำบลโพธิ์สัยเขต 1

49. วัดหนองหญ้าคา
50. วัดโพธิ์สัย
51. วัดโพธิ์สัยน้อย
52. วัดโนนโพธิ์
53. วัดอโศกวนาราม

เขตปกครองตำบลโพธิ์สัยเขต 2

54. วัดบ้านโสกเชือก
55. วัดบ้านโนนสมบุรณ์
56. วัดบ้านหนองแสง
57. วัดบ้านโคกกลาง
58. วัดโพนทอง

59. วัดโพชนทองใหม่

สรุป กลุ่มเป้าหมาย ที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้คือ พระสงฆ์ที่มีตำแหน่งเป็นเจ้าคณะอำเภอ เจ้าคณะตำบล และเจ้าอาวาสปกครองวัดในเขตปกครองคณะสงฆ์ อำเภอศรีสมเด็จ จังหวัดร้อยเอ็ด จำนวน 59 วัด จากการปกครองส่วนภูมิภาค อำเภอศรีสมเด็จแบ่งเขตการปกครองย่อยออกเป็น 8 ตำบล 82 หมู่บ้าน

2.6 งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

การวิจัยเรื่อง บทบาทของพระสงฆ์ที่มีต่อการส่งเสริมการศึกษาของคณะสงฆ์ อำเภอศรีสมเด็จ จังหวัดร้อยเอ็ด ผู้วิจัยได้ทำการศึกษาจากเอกสาร ตำราและผลงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ดังนี้

จริยา จัตุมพร, (2554, หน้า 67) ได้ทำวิจัยเรื่อง บทบาทและหน้าที่ของพระสงฆ์ไทยในปัจจุบัน : กรณีศึกษาบทบาทและหน้าที่ของ พระมหาไพเราะ ฐิตสีโล, ดร. (ภุชญา) พบว่า พระสงฆ์ไทยในปัจจุบันมีบทบาททั้งทางโลกและทางธรรม พระมหาไพเราะ ฐิตสีโล, ดร. (ภุชญา) มีความรู้ความสามารถด้านบทบาทหน้าที่การทำงานเพื่อสังคม การปกครอง การศาสนศึกษา การสาธารณูปการ การสังคมสงเคราะห์ การสาธารณสังเคราะห์ การเผยแพร่พระพุทธศาสนา มีบทบาทในฐานะผู้บริหารมีหลักการในการครองตน ครองคน ครองงาน การสร้างมนุษยสัมพันธ์ ใช้เทคโนโลยีและพุทธโถงที่ทันสมัยในด้านความเป็นผู้บริหาร ประพฤติเป็นแบบอย่างที่ดีโดยใช้เทคนิคการทำให้ดูเป็นตัวอย่าง

ชฎาภรณ์ สุเกียรติกุล, (2555, หน้า 88) ได้ทำวิจัยเรื่อง บทบาทของพระเถระไทยที่มีต่อการศึกษาทางพระพุทธศาสนา : ศึกษาเฉพาะกรณีสมเด็จพระญาณวโรดม (ประยูร สนตง.กุโร) พบว่า การศึกษาทางพระพุทธศาสนาในประเทศไทยมีมาตั้งแต่ยุคสุโขทัย ล้านนา กรุงศรีอยุธยา พระเถระมีความสำคัญในการสอนและสนับสนุนการศึกษา เช่น การแต่งตำรา คัมภีร์ทางพระพุทธศาสนา ปัจจุบันมีการศึกษาในหลักสูตรพระปริยัติธรรมและพระปริยัติธรรมประยุกต์ คือ วิทยาลัยสงฆ์ธรรมศึกษาโรงเรียนพุทธศาสนาวันอาทิตย์ ศูนย์การเรียนก่อนเกณฑ์วัด พระอภิธรรม วิปัสสนากรรมฐาน หลักสูตรการศึกษานานาชาติ สมเด็จพระญาณวโรดม (ประยูร สนตง, กุโร) มีบทบาทเป็นอุปนายกสภามหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย ปรับปรุงหลักสูตรการศึกษา และปรับปรุงหลักสูตรพระปริยัติธรรมภิกษุสามเณร และบาลีศึกษาสำหรับคฤหัสถ์ จัดตั้งโรงเรียนพระพุทธศาสนาวัน อาทิตย์ สร้างมหาปชาบดีเถรวินวิทยาลัยในระดับอุดมศึกษาสำหรับแม่ชี

ฉวีวรรณ สุวรรณภา และคณะ, (2553, หน้า 90) ได้ทำวิจัยเรื่อง การมีส่วนร่วมของประชาชนและพระสังฆาธิการในการส่งเสริมการเรียนรู้ของพระนิสิตในจังหวัดแพร่ พบว่า

1. การมีส่วนร่วมของประชาชนในการส่งเสริมการเรียนรู้ของพระนิสิตในจังหวัดแพร่

โดยรวมอยู่ในระดับปานกลาง และมีความภาคภูมิใจที่นิสิตที่อยู่ในความปกครองได้รับการส่งเสริมการเรียนรู้อยู่ในระดับมาก

2. การมีส่วนร่วมของพระสังฆาธิการในการส่งเสริมการเรียนรู้ของพระนิสิตในจังหวัดแพร่ โดยรวมอยู่ในระดับปานกลาง

3. การรับรู้การมีส่วนร่วมของประชาชนและพระสังฆาธิการในการส่งเสริมการเรียนรู้ของพระนิสิตในจังหวัดแพร่ โดยรวมอยู่ในระดับปานกลาง และได้รับการส่งเสริมการเรียนรู้ และให้ข้อมูลเกี่ยวกับการเรียนรู้ตามอัธยาศัยให้กับนิสิตอยู่ในระดับการรับรู้การมีส่วนร่วมของประชาชนและพระสังฆาธิการในการส่งเสริมการเรียนรู้ของพระนิสิตอยู่ในระดับมาก

4. ผลการเปรียบเทียบการมีส่วนร่วมของประชาชนในการส่งเสริมการเรียนรู้ของพระนิสิตในจังหวัดแพร่ ที่มีเพศ อายุ วุฒิการศึกษาต่างกันการมีส่วนร่วมไม่แตกต่างกัน แต่ประชาชนที่มีสถานภาพการเป็นผู้นำและอาชีพต่างกันการมีส่วนร่วมในการส่งเสริมการเรียนรู้ของพระนิสิตแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ.05

5. ผลการเปรียบเทียบการมีส่วนร่วมของพระสังฆาธิการในการส่งเสริมการเรียนรู้ของพระนิสิตในจังหวัดแพร่ ที่มีพรรษา วุฒิการศึกษาทางธรรม จำนวนพระภิกษุ สามเณรที่จำพรรษาต่างกันการมีส่วนร่วมไม่แตกต่างกัน แต่พระสังฆาธิการที่มีอายุ วุฒิการศึกษาทางสามัญ ต่างกัน การมีส่วนร่วมในการส่งเสริมการเรียนรู้ของพระนิสิต แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05

พระมหาสอนประจันทร์ เสียงเย็น, (2548, หน้า 58) ได้ทำวิจัยเรื่อง การปฏิบัติตามบทบาทในการพัฒนาจิตใจประชาชนของพระสังฆาธิการ ในจังหวัดมุกดาหาร พบว่า ระดับอิทธิบาท 4 และความเชื่อประสิทธิภาพในตนอยู่ในระดับมาก แรงสนับสนุนทางสังคมจากหน่วยงานของรัฐ แรงสนับสนุนทางสังคมจากคณะสงฆ์ แรงสนับสนุนทางสังคมจากประชาชน และการปฏิบัติตามบทบาทในการพัฒนาจิตใจของประชาชนอยู่ในระดับปานกลาง และพระสังฆาธิการที่มีพรรษาแตกต่างกันมีการปฏิบัติตามบทบาทในการพัฒนาจิตใจประชาชนแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01 พระสังฆาธิการที่มีระดับการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกธรรม และพระปริยัติธรรมแผนกบาลีแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 และพระสังฆาธิการที่มีประสบการณ์ที่ได้รับการอบรมแตกต่างกัน มีการปฏิบัติตามบทบาทในการพัฒนาจิตใจของประชาชนแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .001 ส่วนพระสังฆาธิการที่มีระยะเวลาในการดำรงตำแหน่ง และระดับการศึกษาฝ่ายสามัญแตกต่างกัน มีการปฏิบัติตามบทบาทในการพัฒนาจิตใจประชาชนไม่แตกต่างกัน

พิสิษฐ์ บุญไชย, (2540, หน้า 59) ได้ทำวิจัยเรื่อง ศาสนาพุทธ : สถานภาพบทบาทต่อการเปลี่ยนแปลงในสังคมอีสาน ภาพรวมของบทบาทพระสงฆ์ต่อสังคมอีสาน โดยพระสงฆ์มีบทบาทด้านหลักคือ การสั่งสอนเผยแผ่หลักพุทธศาสนาแก่ประชาชน และบทบาทอื่นๆ ที่มีความสำคัญมากต่อการพัฒนาสังคมอีสาน ซึ่งพระแต่ละรูปจะมีความรู้ความเชี่ยวชาญที่แตกต่างกันออกไป สรุปได้ ดังนี้

1. บทบาทด้านการพัฒนาเศรษฐกิจ พระสงฆ์มีส่วนพัฒนาสังคมหลายลักษณะ เช่น ส่งเสริมการ ปลูกพืช หรือเกษตรธรรมชาติแบบครบวงจร การปลูกหม่อนเลี้ยงไหม การปลูกแตงโม การเลี้ยงปลา การเลี้ยงหมู นอกจากนี้มีการส่งเสริมและพัฒนาอาชีพในลักษณะของการจัดตั้งกลุ่ม เช่น กลุ่มเจียรไนพลอย กลุ่มธนาคารช้าง กลุ่มสัจจะออมทรัพย์ กลุ่มฌาปนกิจหมู่บ้าน

2. บทบาทต่อสังคม สังคมชนบทอีสานในช่วง 3 ทศวรรษที่ผ่านมาส่วนใหญ่มีความ เป็นอยู่ที่สงบและ เรียบง่าย พระสงฆ์มีบทบาททางการสร้างขวัญและกำลังใจกับประชาชน อยู่ เคียงข้างประชาชนในทุกสถานการณ์ สร้างความศรัทธาและความเชื่อมั่นให้กับประชาชน

3. บทบาทต่อการศึกษา พระสงฆ์มีบทบาท การให้การศึกษาแก่พระสงฆ์ด้วย กัน โดยการตั้งโรงเรียนปริยัติธรรมให้การอบรมพระลูกวัดที่บวชใหม่ ในส่วนส่วนของเยาวชนได้มีการจัดการ อบรมในวันเสาร์ อาทิตย์ มีการร่วมมือกับหลายหน่วยราชการอื่นๆ โดยเฉพาะกรมการศึกษานอก โรงเรียน ให้การศึกษาผ่านดาวเทียมแก่ประชาชน จัดอุทยานการศึกษา จัดห้องสมุดในบริเวณวัด และ จัดอบรมในการพัฒนาอาชีพต่าง ๆ

4. บทบาทด้านสุขภาพอนามัย ช่วยเหลือประชาชนโดยใช้ยาแผนโบราณในการรักษา โรค ทั่วไป โดยเฉพาะยาเสพติด แต่ที่สำคัญได้แก่วิธีการจิต ซึ่งประชาชนส่วนใหญ่ประสบปัญหาใน ด้านการรักษาจึงนับว่าบทบาทนี้สำคัญมาก

5. บทบาทด้านสิ่งแวดล้อม พระสงฆ์จะทำในลักษณะจัดสถานที่ในบริเวณวัดให้ร่มรื่น ให้เป็นที่เย็น เป็นผู้นำในการพัฒนาสิ่งแวดล้อมในชุมชน เช่น ตัดถนนการจัดอบรมเยาวชนในการ อนุรักษ์สิ่งแวดล้อม

พระภคตพจน์ สุทธิจิตโต, (หวานดี). (2546, หน้า 53) ได้ทำวิจัยเรื่อง บทบาทของเจ้า อาวาสที่มีต่อการพัฒนาสังคม : ศึกษาเฉพาะกรณีจังหวัดสมุทรปราการ พบว่า บทบาทของเจ้า อาวาสที่มีต่อการพัฒนาสังคมในจังหวัดสมุทรปราการ อยู่ในระดับมาก 4 ด้าน เรียงตามลำดับ ด้านการปกครอง ($\mu = 3.96$ S.D. = 0.97) ด้านสังคมสงเคราะห์ ($\mu = 3.71$ S.D. = 1.15) ด้านสาธารณูปการ ($\mu = 3.69$ S.D. = 1.14) และด้านการศึกษา ($\mu = 3.53$ S.D. = 1.22) ส่วนบทบาทด้านการเผยแพร่ธรรมะอยู่ในระดับน้อย ($\mu = 2.73$ S.D. = 1.11) เจ้าอาวาสในจังหวัด สมุทรปราการ มีบทบาทในการพัฒนาสังคม ด้านการปกครอง ($\mu = 3.96$ S.D. = 0.97) มากกว่า ด้านอื่นตามลำดับ การเป็นผู้นำที่ดี ต้องมีธรรมะ ความอดทน ความเสียสละ และยุติธรรม ยึดพระ ธรรมวินัยเป็นหลักในการปกครอง มีวิสัยทัศน์กว้างไกล มีความรู้ ฟังเหตุผล ความคิดเห็นของผู้อื่น เพื่อนำความคิดเห็นเหล่านั้นมาประยุกต์ใช้ในการพัฒนาสังคมและแต่ละด้านให้มีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น

ชาญณรงค์ หินเกิด, (2542, หน้า 41) ได้ทำวิจัยเรื่อง บทบาทของพระสงฆ์ในการก่อกำกับ การพัฒนาวัดในจังหวัดมหาสารคาม พบว่า

1. พระสังฆาธิการส่วนใหญ่ใช้วัดของตนเองเป็นศูนย์กลางในการส่งเสริมการศึกษาทั้งทางโลกและทางธรรม ปกครองวัดด้วยความเรียบร้อย เผยแผ่พุทธศาสนาตามบทบาทหน้าที่ด้วยดีเสมอมา ปรับปรุงสถานที่และบริเวณให้สะอาดและร่มรื่น รวมทั้งให้สาธารณสงเคราะห์ตามฐานานุรูป

2. การพัฒนาวัดในจังหวัดมหาสารคามทั้ง 5 ด้าน พระสังฆาธิการประสบปัญหาสำคัญได้แก่ ไม่สามารถจัดการเรียนการสอนได้อย่างเต็มที่ ห้องสมุดและหนังสือประกอบในการเผยแผ่พระพุทธศาสนามีไม่เพียงพอ ทั้งนี้เพราะขาดแคลนบุคลากร งบประมาณ วัสดุอุปกรณ์ ปัญหาเหล่านี้พระสังฆาธิการได้รับความช่วยเหลือจากทางราชการ ผู้มีจิตศรัทธาได้บริจาคสมทบและชุมชนช่วยแก้ปัญหา ทำให้การพัฒนาวัดดำเนินมาไต่ระดับหนึ่ง

จากการศึกษางานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับบาทของเจ้าอาวาส ตลอดจนพระเถระชั้นผู้ใหญ่ตามที่พระราชบัญญัติคณะสงฆ์ ได้บัญญัติไว้ให้พระสังฆาธิการ เจ้าอาวาสมีบทบาทด้านการปกครอง การศาสนศึกษา การสาธารณูปการ การสังคมสงเคราะห์ การสาธารณสงเคราะห์ การเผยแผ่พระพุทธศาสนา และสิ่งสำคัญในการดูแลปกครองคณะสงฆ์การให้ความสำคัญในการส่งเสริมการศึกษาของพระสงฆ์ ควบคู่กันไปกับการเผยแผ่พุทธศาสนา

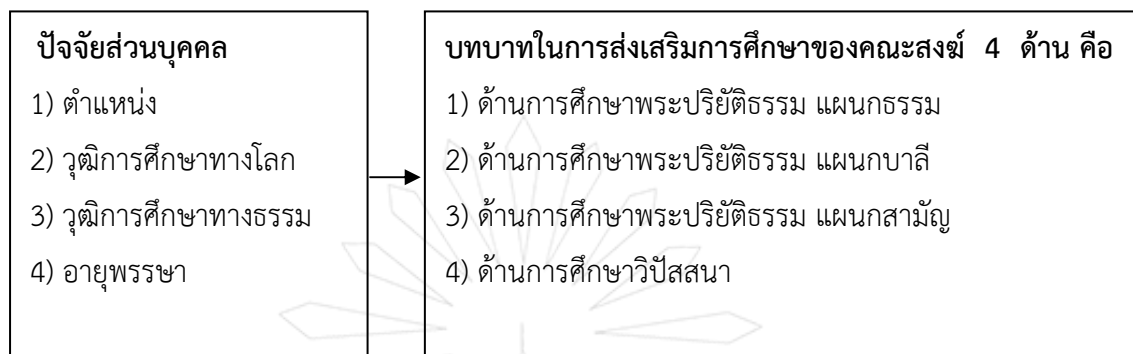
ดังนั้น จึงมีความจำเป็นอย่างยิ่งที่พระสงฆ์ไทยจะต้องมีความรู้ทั้งทางโลกและทางธรรมควบคู่กันไปด้วย และโดยเฉพาะพุทธเทคโนโลยีเข้ามามีบทบาทในข้อวัตรข้อปฏิบัติของวัดและพระสงฆ์อย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ เพราะฉะนั้น เจ้าอาวาส และคณะสงฆ์ต้องมีกลยุทธ์ในการเผยแผ่พุทธศาสนาในเชิงรุกให้มากกว่าที่เป็นอยู่ ด้วยต้นทุนธรรมชาติของศาสนาพุทธที่ในปัจจุบันได้รับการยอมรับไปทั่วโลกว่า ศาสนาพุทธเป็นศาสนาที่มีหลักธรรมคำสอนที่สอดคล้องกับหลักธรรมชาติของสรรพสิ่งและสรรพสัตว์ที่อยู่ในโลกตามหลักการทางวิทยาศาสตร์ที่สามารถนำมาพิสูจน์ได้ทั้งหลักการทฤษฎีและแนวทางการปฏิบัติ ทำให้พุทธศาสนิกชน และบุคคลทั่วไปตลอดจนบุคคลที่มีความสนใจในหลักธรรมคำสอนขององค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าได้น้อมนำมาประพฤติปฏิบัติ ให้มีสติไม่ประมาทและรู้เท่าทันต่อการเปลี่ยนแปลงของตนเอง บุคคลที่อยู่รอบๆ ตัวเราตลอดจนสภาพแวดล้อมต่างๆ และกระแสเหตุการณ์การเปลี่ยนแปลงของสังคมโลกในยุคสังคมปัจจุบัน

2.7 สรุปกรอบแนวคิดที่ใช้ในการวิจัย

การวิจัยเรื่อง การศึกษาบทบาทของพระสงฆ์ในการส่งเสริมการศึกษาของคณะสงฆ์ อำเภอศรีสมเด็จ จังหวัดร้อยเอ็ด ผู้วิจัยได้ สรุปกรอบแนวคิดบทบาทในการส่งเสริมการศึกษาของคณะสงฆ์ จากข้อมูล เอกสาร นำมาเป็นกรอบแนวคิด 4 ด้านคือด้านการศึกษาพระปริยัติธรรม แผนกธรรม ด้านการศึกษาพระปริยัติธรรม แผนกบาลี ด้านการศึกษาพระปริยัติธรรม แผนกสามัญและด้านการศึกษา วิปัสสนา (พระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. 2505 และแก้ไขเพิ่มเติม โดยพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2535) และกำหนดเป็นตัวแปรในการวิจัย ดังนี้

ตัวแปรต้น
(Independent Variables)

ตัวแปรตาม
(Dependent Variables)

ภาพที่ 2.2 กรอบแนวคิดในการวิจัย

บทที่ 3 วิธีดำเนินการวิจัย

การศึกษาวิจัยเรื่อง “บทบาทของพระสงฆ์ในการส่งเสริมการศึกษาของคณะสงฆ์อำเภอศรีสมเด็จ จังหวัดร้อยเอ็ด” นี้ เป็นการศึกษาแบบผสมผสาน (Mixed Method Research) ประกอบด้วยวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) และการวิจัยเชิงปริมาณ (Quantitative Research) โดยผู้วิจัยได้ทำการศึกษาค้นคว้าจากเอกสาร และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ซึ่งมีขั้นตอนและวิธีการดำเนินการวิจัยดังนี้

- 3.1 กลุ่มเป้าหมาย
- 3.2 เทคนิควิธีการใช้ในกลุ่มเป้าหมาย
- 3.3 เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย
- 3.4 การสร้างและตรวจสอบเครื่องมือ
- 3.5 การเก็บรวบรวมข้อมูล
- 3.6 การวิเคราะห์เครื่องมือ
- 3.7 สถิติที่ใช้ในการวิจัย

3.1 กลุ่มเป้าหมาย

การกำหนดประชากรและกลุ่มเป้าหมาย

กลุ่มเป้าหมายในการวิจัย ได้แก่เจ้าคณะอำเภอ เจ้าคณะตำบล และเจ้าอาวาสในอำเภอศรีสมเด็จ จังหวัดร้อยเอ็ด จำนวน 59 รูป

3.2 เทคนิควิธีการใช้กลุ่มเป้าหมาย

ในการวิจัยครั้งนี้ได้มาจากการเลือกแบบเจาะจง (Purposive Sampling) จากกลุ่มเป้าหมายตามรายชื่อวัดที่มีตำแหน่งเป็นเจ้าคณะอำเภอ เจ้าคณะตำบล หรือเจ้าอาวาสปกครองวัดในอำเภอศรีสมเด็จ จังหวัดร้อยเอ็ด จำนวน 59 รูป

ตารางที่ 1 แสดงจำนวนกลุ่มเป้าหมายจากการเลือกแบบเจาะจง (Purposive Sampling) ในอำเภอศรีสมเด็จ จังหวัดร้อยเอ็ด

วัด/ตำบล	สถานภาพกลุ่มเป้าหมาย		
	เจ้าคณะอำเภอ	เจ้าคณะตำบล	เจ้าอาวาส

ตำบลหนองใหญ่	1		1
1. วัดหนองใหญ่			
2. วัดบ้านหนองม่วง			
3. วัดบ้านโนนสีดา			
4. วัดบ้านกลาง			
5. วัดบ้านดอนทราย	1		
ตำบลเมืองเปลือย			1
6. วัดบ้านเมืองเปลือย			
7. วัดดงเมือง			
8. วัดดงโพนงาม			
9. วัดป่าเม้าเหนือ			
10. วัดป่าเม้า			
11. วัดป่าท่าแร่สามัคคี			
12. วัดต้นโพธิ์	1		
ตำบลโพธิ์ทอง	1		1
13. วัดบ้านเหล่าใหญ่			
14. วัดหนองไหล			
15. วัดศรีโพธิ์ทอง			
16. วัดโพธิ์ทอง			
17. วัดบ้านเขวน้อย			
ตำบลหนองแวงควง			1
18. วัดหนองแวงควง			
19. วัดบ้านกุงทองรัฐवास			
20. วัดหนองแวงน้อย			
21. วัดหนองสีแจ			
22. วัดหนองห้างน้อย			

ตารางที่ 1 (ต่อ)

ตำบล/วัด	สถานภาพกลุ่มเป้าหมาย		
	เจ้าคณะอำเภอ	เจ้าคณะตำบล	เจ้าอาวาส

23. วัดหนองคูโคก			1
24. วัดหนองขุมดิน			1
25. ที่พักสงฆ์หนองเม็ก			1
26. วัดบ้านบาก		1	
27. วัดบ้านหนองสองห้อง			1
28. วัดโนนทัน			1
29. วัดโนนเหลื่อมสามัคคี			1
30. วัดหนองแดง			1
31. วัดหนองผักตบ			1
ตำบลศรีสมเด็จ			
32. วัดเหล่าล้อ		1	
33. วัดป่าศรีอุทัยวัน			1
34. วัดบุมะเขือสามัคคี			1
35. วัดหนองแสง			1
36. วัดหนองโก			1
37. วัดโคกข่า			1
ตำบลสวนจิกเขต 1			
38. วัดบ้านหนองคูคำ			1
39. วัดบ้านสวนจิก			1
40. วัดบ้านเหล่ากุด			1
41. วัดบ้านหนองแวงยาว			1
42. วัดหนองแวง			1

ตารางที่ 1 (ต่อ)

ตำบล/วัด	สถานภาพกลุ่มเป้าหมาย		
	เจ้าคณะอำเภอ	เจ้าคณะตำบล	เจ้าอาวาส
43. วัดบ้านน้ำคำ			1
44. วัดบ้านกล้วย			1
45. วัดเหล่าน้อย			1

46. วัดป่าแหน			1
47. วัดบ้านโคกร้าง			1
48. ที่พักสงฆ์ดงยาง			1
ตำบลโพธิ์สัยเขต 1			1
49. วัดหนองหญ้าคา			1
50. วัดโพธิ์สัย			1
51. วัดโพธิ์สัยน้อย			1
52. วัดโนนโพธิ์			1
53. วัดอโศกนาราม			1
ตำบลโพธิ์สัยเขต 2			
54. วัดบ้านโสกเชือก			1
55. วัดบ้านโนนสมบุรณ์			1
56. วัดบ้านหนองแสง			1
57. วัดบ้านโคกกลาง			1
58. วัดโพนทอง			1
59. วัดโพนทองใหม่			1
รวม	1	3	55
รวมทั้งสิ้น			59

3.3 เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยมีดังนี้

1. แบบสอบถาม ผู้วิจัยได้สร้างขึ้นมาจากการศึกษาเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องแบ่งเป็น 3 ตอน คือ

ตอนที่ 1 แบบสอบถามสถานภาพทั่วไปของผู้ตอบแบบสอบถาม ได้แก่ สถานภาพ วุฒิ การศึกษาทางโลกและวุฒิการศึกษาทางธรรม อายุพรรษา โดยใช้แบบสอบถามแบบตรวจสอบรายการ (Check list)

ตอนที่ 2 แบบสอบถามเกี่ยวกับบทบาทของพระสงฆ์ที่มีต่อการส่งเสริมการศึกษาของคณะสงฆ์อำเภอศรีสมเด็จ จังหวัดร้อยเอ็ด 4 ด้าน ได้แก่ ด้านการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกธรรม ด้านการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลี ด้านการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกสามัญ ด้านการศึกษาวิปัสสนา โดยแบบสอบถามมีลักษณะเป็นมาตราส่วนประเมินค่า (Rating Scale) มี 5 ระดับ คือ มากที่สุด มาก ปานกลาง น้อย และน้อยที่สุด ด้านละ 10 ข้อ รวม 40 ข้อ โดยมีเกณฑ์การให้น้ำหนักของคะแนน (บุญชม ศรีสะอาด, 2545, หน้า 66) ดังนี้

- 5 หมายถึง มากที่สุด
- 4 หมายถึง มาก
- 3 หมายถึง ปานกลาง

2 หมายถึง น้อย

1 หมายถึง น้อยที่สุด

ตอนที่ 3 แบบสอบถามแบบปลายเปิด (Open Ended Question) เพื่อสอบถาม ปัญหา อุปสรรคและข้อเสนอแนะเกี่ยวกับบทบาทของพระสงฆ์ที่มีต่อการส่งเสริมการศึกษาของคณะสงฆ์อำเภอศรีสมเด็จ จังหวัดร้อยเอ็ด ทั้ง 4 ด้านคือ ด้านการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกธรรม ด้านการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลี ด้านการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกสามัญ ด้านการศึกษา วิปัสสนา

3.4 การสร้างและตรวจสอบเครื่องมือ

ผู้วิจัยดำเนินการสร้างตรวจสอบคุณภาพเครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย ได้ดำเนินการตามลำดับขั้นตอนดังนี้

1) ศึกษาแนวความคิด ทฤษฎี เนื้อหา จากตำราเอกสารและงานวิจัยต่างๆที่เกี่ยวข้องกับ บทบาทของพระสงฆ์ที่มีต่อการส่งเสริมการศึกษาของคณะสงฆ์

2) กำหนดกรอบแนวคิดและเนื้อหาตามวัตถุประสงค์ของการวิจัยนำมาใช้เป็นข้อมูลในการ สร้างแบบสอบถามแบบปลายเปิด

3) สร้างแบบสอบถามตามวัตถุประสงค์และตัวแปรที่ศึกษา แบ่งออกเป็น 3 ตอน คือ ตอนที่ 1 แบบสอบถามข้อมูลทั่วไปของผู้ตอบแบบสอบถาม ตอนที่ 2 แบบสอบถามเกี่ยวกับบทบาท ของพระสงฆ์ที่มีต่อการส่งเสริมการศึกษาของคณะสงฆ์อำเภอศรีสมเด็จ จังหวัดร้อยเอ็ด 4 ด้าน ได้แก่ ด้านการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกธรรม ด้านการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลี ด้าน การศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกสามัญ ด้านการศึกษาวิปัสสนา ตอนที่ 3 แบบสอบถาม แบบ ปลายเปิด (Open Ended Question) เพื่อสอบถาม ปัญหา อุปสรรคและข้อเสนอแนะเกี่ยวกับ บทบาทของพระสงฆ์ที่มีต่อการส่งเสริมการศึกษาของคณะสงฆ์อำเภอ ศรีสมเด็จ จังหวัดร้อยเอ็ด

4) นำร่างแบบสอบถามที่สร้างเสร็จเรียบร้อยแล้วให้อาจารย์ที่ปรึกษาทำการตรวจพิจารณา แก้ไข เสนอแนะ ปรับปรุง เพื่อความเหมาะสมและความถูกต้องของแบบสอบถาม

5) นำแบบสัมภาษณ์ที่ได้ปรับปรุงตามข้อ 3 เสนอต่อผู้เชี่ยวชาญ 3 ท่านได้แก่

5.1 ดร.กฤติยากร ลดาวัลย์ อาจารย์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาราชวิทยาลัย วิทยาเขตร้อยเอ็ด

5.2 ดร.ประพิศ โบราณมูล เจ้าหน้าที่งานสารบรรณมหาวิทยาลัยมหาจุฬาราช วิทยาลัย วิทยาเขตร้อยเอ็ด

5.3 ดร. วราภรณ์ บุตรพรหม ครูชำนาญการพิเศษ โรงเรียนบ้านวังยาวสำนักงาน เขตพื้นที่การศึกษาร้อยเอ็ดเขต 3

เพื่อตรวจสอบความความเที่ยงตรง (Validity) ทั้งความตรงของเนื้อหา (Content Validity) และ ความตรงตามโครงสร้าง (Construct Validity) โดยการหาค่าของ IOC (Rovinelle & Hambleton) โดยมีค่าระหว่าง 0.67 – 1.00

6) นำเครื่องมือที่ได้ตรวจสอบแล้วไปทดลองใช้ (Try Out) กับพระสงฆ์ อำเภอจังหวัด จังหวัดร้อยเอ็ด ซึ่งมีคุณลักษณะคล้ายคลึงกับกลุ่มตัวอย่างในการวิจัยครั้งนี้ จำนวน 30 ชุด เพื่อหา

ความเที่ยง (Reliability) โดยใช้สูตรสัมประสิทธิ์แอลฟา (Alpha Coefficients) ของครอนบราค (Cronbach) (บุญชม ศรีสะอาด, 2545 หน้า 17) ได้ค่าสัมประสิทธิ์ของความเที่ยงทั้งฉบับเท่ากับ 0.97

7) นำเครื่องมือที่แก้ไขปรับปรุงสมบูรณ์แล้วเสนออาจารย์ที่ปรึกษาและผู้เชี่ยวชาญตรวจสอบพิจารณาจัดพิมพ์และนำไปใช้เพื่อเก็บรวบรวมข้อมูล

3.5 การเก็บรวบรวมข้อมูล

ในการวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยได้ดำเนินการรวบรวมข้อมูลดังนี้

1) ผู้วิจัยขอหนังสือขอความอนุเคราะห์ในการเก็บรวบรวมข้อมูลจากมหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตร้อยเอ็ด และนำเสนอต่อเพื่อขออนุญาตเก็บรวบรวมข้อมูลในเขตการปกครองของคณะสงฆ์อำเภอศรีสมเด็จ จังหวัดร้อยเอ็ด

2) นำหนังสือขอความอนุเคราะห์เก็บรวบรวมข้อมูลจากมหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย ถึงพระสงฆ์ จำนวน 59 รูป/วัด ในอำเภอศรีสมเด็จ จังหวัดร้อยเอ็ด เพื่อขอความร่วมมือในการเก็บรวบรวมข้อมูลการทำวิจัย

3) ผู้วิจัยเก็บข้อมูลด้วยตนเองโดยได้รับแบบสอบถามกลับคืนมา จำนวน 59 ชุด คิดเป็นร้อยละ 100

3.6 การวิเคราะห์เครื่องมือ

ในการวิจัยครั้งนี้ได้ทำการวิเคราะห์ข้อมูลโดยใช้คอมพิวเตอร์โปรแกรมสำเร็จรูปทางสถิติ ซึ่งแยกวิเคราะห์ตามลำดับดังนี้

ตอนที่ 1 สถานภาพทั่วไปของผู้ตอบแบบสอบถาม ได้แก่ ตำแหน่ง วุฒิการศึกษาทางโลก และวุฒิการศึกษาทางธรรม อายุพรรษา โดยการแจกแจงความถี่และหาร้อยละ (Percentage)

ตอนที่ 2 ข้อมูลเกี่ยวกับระดับบทบาทของพระสงฆ์ที่มีต่อการส่งเสริมการศึกษาของคณะสงฆ์อำเภอศรีสมเด็จ จังหวัดร้อยเอ็ด เป็นแบบมาตราส่วนประมาณค่า วิเคราะห์ข้อมูลโดยค่าสถิติค่าเฉลี่ยเลขคณิต (μ) และค่าส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (σ) นำเสนอในรูปตารางประกอบคำบรรยาย โดยกำหนดเกณฑ์ในการวิเคราะห์ โดยใช้หลักเกณฑ์ (บุญชม ศรีสะอาด, 2545, หน้า 68) ดังนี้

ช่วงค่าเฉลี่ย	การแปลความหมาย
4.50 - 5.00	มีการปฏิบัติ มากที่สุด
3.50 - 4.49	มีการปฏิบัติ มาก
2.50 - 3.49	มีการปฏิบัติ ปานกลาง
1.50 - 2.49	มีการปฏิบัติ น้อย
1.00 - 1.49	มีการปฏิบัติ น้อยที่สุด

ตอนที่ 3 เป็นแบบสอบถามแบบปลายเปิด สอบถามข้อเสนอแนะบทบาทของพระสงฆ์ในการส่งเสริมการศึกษาของคณะสงฆ์ อำเภอศรีสมเด็จ จังหวัดร้อยเอ็ด ทั้ง 4 ด้าน วิเคราะห์เนื้อหา สาระประเด็นสำคัญ แล้วนำเสนอเป็นตารางบรรยายผล

3.7 สถิติที่ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูล

ผู้วิจัยวิเคราะห์ข้อมูลจากแบบสอบถามโดยใช้สถิติที่ใช้โปรแกรมสำเร็จรูปสำหรับการวิเคราะห์และประมวลผล สถิติที่ใช้คือ

1. สถิติเชิงพรรณนา (Descriptive Statistics) ใช้สำหรับการอธิบายลักษณะทั่วไปของกลุ่มตัวอย่างและประสิทธิภาพในบทบาทของพระสงฆ์การส่งเสริมการศึกษาของคณะสงฆ์ อำเภอศรีสมเด็จ จังหวัดร้อยเอ็ด ได้แก่

1.1 ค่าร้อยละ (Percentage)

สูตร

$$P = \frac{f}{N}$$

เมื่อ P	แทน	ร้อยละ
F	แทน	ความถี่ที่ต้องการแปลงให้เป็นร้อยละ
N	แทน	จำนวนความถี่ทั้งหมด

1.2 ค่าเฉลี่ย (Mean)

สูตร

$$\mu = \frac{\sum X}{N}$$

เมื่อ μ	แทน	ค่าเฉลี่ย
$\sum X$	แทน	ผลรวมของคะแนนทั้งหมดในกลุ่ม
N	แทน	จำนวนคะแนนในกลุ่ม

1.3 ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (Standard Deviation)

สูตร

$$\sigma = \sqrt{\frac{N \sum x^2 - (\sum X^2)}{N(N-1)}}$$

เมื่อ N	แทน	ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน
X	แทน	คะแนนแต่ละตัว
N	แทน	จำนวนคะแนนในกลุ่ม
\sum	แทน	ผลรวม

บทที่ 4

ผลการวิเคราะห์ข้อมูล

การศึกษาบทบาทของพระสงฆ์ในการส่งเสริมการศึกษาของคณะสงฆ์ อำเภอศรีสมเด็จ จังหวัดร้อยเอ็ด เป็นการวิจัยแบบผสมผสาน (Mixed Method Research) ประกอบด้วยวิจัยเชิงสำรวจ (Survey Research) และการวิจัยเชิงปริมาณ (Quantitative Research) ซึ่งมีลำดับขั้นตอนดังนี้

- 4.1 สัญลักษณ์ที่ใช้ในการนำเสนอผลการวิเคราะห์ข้อมูล
- 4.2 ลำดับขั้นตอนการนำเสนอผลการวิเคราะห์ข้อมูล
- 4.3 ผลการวิเคราะห์ข้อมูล

4.1 สัญลักษณ์ที่ใช้ในการนำเสนอผลการวิเคราะห์ข้อมูล

สัญลักษณ์ที่ใช้ในการนำเสนอผลการวิเคราะห์ข้อมูลดังนี้ ผู้ศึกษาค้นคว้าได้ให้ความหมายไว้ดังนี้

μ	แทน	ค่าเฉลี่ย (Mean)
σ	แทน	ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (Standard Deviation)
N	แทน	จำนวนประชากร

4.2 ลำดับขั้นตอนการนำเสนอผลการวิเคราะห์ข้อมูล

1. วิเคราะห์ข้อมูลทั่วไปเกี่ยวกับผู้ตอบแบบสอบถาม ได้แก่ สถานภาพ วุฒิการศึกษาทางโลกและวุฒิกศศึกษาทางธรรม อายุพรรษา ใช้การวิเคราะห์หาค่าความถี่ (Frequency) ค่าร้อยละ (Percentage) นำเสนอในรูปตารางประกอบคำบรรยาย

2. วิเคราะห์บทบาทของพระสงฆ์ที่มีต่อการส่งเสริมการศึกษาของคณะสงฆ์อำเภอ ศรีสมเด็จ จังหวัดร้อยเอ็ด 4 ด้านได้แก่ ด้านการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกธรรม ด้านการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลี ด้านการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกสามัญด้านการศึกษา วิปัสสนา โดยใช้มาตราส่วนประเมินค่า (Rating Scale) ในการวิเคราะห์หาค่าเฉลี่ย (Mean) และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (Standard Deviation)

3. วิเคราะห์ข้อเสนอแนะเกี่ยวกับบทบาทของพระสงฆ์ที่มีต่อการส่งเสริมการศึกษาของคณะสงฆ์อำเภอ ศรีสมเด็จ จังหวัดร้อยเอ็ด ใช้การวิเคราะห์เนื้อหา (Content Analysis) แล้วเรียงลำดับความถี่ (Frequency) แล้วนำเสนอในรูปตารางประกอบคำบรรยาย

4.3 ผลการวิเคราะห์ข้อมูล

1. วิเคราะห์ข้อมูลทั่วไปของผู้ตอบแบบสอบถาม ได้แก่ สถานภาพ วุฒิการศึกษาทางโลก และวุฒิการศึกษาทางธรรม และอายุพรรษา

ตารางที่ 2 แสดงจำนวน ร้อยละ ข้อมูลทั่วไปของผู้ตอบแบบสอบถาม ตำแหน่งพระสังฆาธิการ วุฒิการศึกษาทางโลก วุฒิการศึกษาทางธรรม และอายุพรรษา ในการส่งเสริม การศึกษาของ คณะสงฆ์ อำเภอศรีสมเด็จ จังหวัดร้อยเอ็ด

สถานภาพ	จำนวน (รูป)	ร้อยละ
1. ตำแหน่งพระสังฆาธิการ		
- เจ้าคณะอำเภอ	1	1.69
- เจ้าคณะตำบล	3	5.08
- เจ้าอาวาส	55	93.22
รวม	59	100
2. วุฒิการศึกษาทางโลก		
- ประถมศึกษา	36	61.01
- มัธยมศึกษา	8	13.55
- อนุปริญญา	-	-
- ปริญญาตรี และสูงกว่า	10	16.94
- อื่นๆ	5	8.47
3. วุฒิการศึกษาทางธรรม		
- นักรธรรมตรี	2	3.38
- นักรธรรมโท	3	5.08
- นักรธรรมเอก	51	86.44
- เปรียญธรรม 1-9	3	5.08
- อื่นๆ	-	-
รวม	59	100
4. อายุพรรษา		
- ตั้งแต่ 1-10 พรรษา	12	20.33
- ตั้งแต่ 11-20 พรรษา	24	40.67
- ตั้งแต่ 21-30 พรรษา	20	33.89

- มากกว่า 31 พรรษาขึ้นไป	4	6.77
รวม	59	100

จากตารางที่ 2 แสดงจำนวน ร้อยละ ข้อมูลทั่วไปของผู้ตอบแบบสอบถาม พบว่า ตำแหน่งพระสงฆ์การที่มีบทบาทต่อการส่งเสริมการศึกษาของคณะสงฆ์ อำเภอศรีสมเด็จ จังหวัดร้อยเอ็ดมากที่สุดคือ สถานภาพ เจ้าอาวาส จำนวน 55 รูป คิดเป็นร้อยละ 93.22 รองลงมาเป็นสถานภาพ เจ้าคณะตำบล จำนวน 3 รูป คิดเป็นร้อยละ 5.38 และลำดับสุดท้ายคือ เจ้าคณะอำเภอ จำนวน 1 รูป คิดเป็นร้อยละ 1.69

วุฒิการศึกษาที่มีผลต่อการส่งเสริมการศึกษาของคณะสงฆ์ พบว่า วุฒิการศึกษาทางโลกของพระสงฆ์ ที่ส่งเสริมการศึกษามากที่สุดคือ พระสงฆ์ที่จบประถมศึกษา จำนวน 36 รูป คิดเป็นร้อยละ 61.01 รองลงมาคือจบปริญญาตรี และสูงกว่าจำนวน 10 รูปคิดเป็นร้อยละ 16.94 จบมัธยมศึกษาจำนวน 8 รูป คิดเป็นร้อยละ 13.55 และลำดับสุดท้ายคือ อื่นๆ จำนวน 5 รูป คิดเป็นร้อยละ 8.47 ตามลำดับ

ส่วนวุฒิการศึกษาทางธรรม พบว่า พระสงฆ์ที่ส่งเสริมการศึกษามากที่สุดคือ พระสงฆ์ที่จบนักธรรมเอก จำนวน 51 รูป คิดเป็นร้อยละ 86.44 รองลงมาคือนักธรรมโท จำนวน 3 รูป คิดเป็นร้อยละ 5.08 และเปรียญธรรม 1-2-3 ขึ้นไป จำนวน 3 รูป คิดเป็นร้อยละ 5.08 และลำดับสุดท้ายคือ นักธรรมตรีจำนวน 2 รูป คิดเป็นร้อยละ 3.38 ตามลำดับ

จำนวนพรรษาที่บวชที่มีผลต่อการส่งเสริมการศึกษาของคณะสงฆ์ พบว่า อายุพรรษาที่ส่งเสริมการศึกษามากที่สุดคือ ตั้งแต่ 11-20 ขึ้นไป จำนวน 24 รูป คิดเป็นร้อยละ 40.67 รองลงมาคือ ตั้งแต่ 21-30 ขึ้นไป จำนวน 20 รูป คิดเป็นร้อยละ 33.89 และตั้งแต่ 1-10 พรรษาขึ้นไปจำนวน 12 รูป คิดเป็นร้อยละ 20.33 และและลำดับสุดท้ายคือ จำนวนพรรษามากกว่า 31 พรรษาขึ้นไปจำนวน 4 รูป คิดเป็นร้อยละ 6.77 ตามลำดับ

2. วิเคราะห์บทบาทของพระสงฆ์ที่มีต่อการส่งเสริมการศึกษาของคณะสงฆ์อำเภอศรีสมเด็จ จังหวัดร้อยเอ็ด 4 ด้าน ได้แก่

- 1) ด้านการศึกษาพระปริยัติธรรม แผนกธรรม
- 2) ด้านการศึกษาพระปริยัติธรรม แผนกบาลี
- 3) ด้านการศึกษาพระปริยัติธรรม แผนกสามัญ
- 4) ด้านการศึกษาวิปัสสนา

ตารางที่ 3 ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน บทบาทของพระสงฆ์ที่มีต่อการส่งเสริมการศึกษาของ
คณะสงฆ์อำเภอศรีสมเด็จ จังหวัดร้อยเอ็ด

ลำดับที่	การส่งเสริมการศึกษาของคณะสงฆ์ อำเภอศรีสมเด็จ จังหวัดร้อยเอ็ด	ระดับการปฏิบัติ			ลำดับ
		μ	σ	การแปลผล	
1	ด้านพระปริยัติธรรม แผนกธรรม	3.14	0.32	ปานกลาง	2
2	ด้านพระปริยัติธรรม แผนกบาลี	2.76	0.53	ปานกลาง	4
3	ด้านพระปริยัติธรรม แผนกสามัญ	3.13	0.38	ปานกลาง	3
4	ด้านการวิปัสสนา	3.38	0.49	ปานกลาง	1
เฉลี่ย		3.10	0.43	ปานกลาง	-

จากตารางที่ 3 พบว่า บทบาทของพระสงฆ์ที่มีต่อการส่งเสริมการศึกษาของคณะสงฆ์อำเภอศรีสมเด็จ จังหวัดร้อยเอ็ด โดยรวมอยู่ในระดับปานกลาง ($\mu = 3.10$, $\sigma = 0.43$) และเมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน พบว่า บทบาทของพระสงฆ์ที่มีต่อการส่งเสริมการศึกษาของคณะสงฆ์อำเภอศรีสมเด็จ จังหวัดร้อยเอ็ด ที่มีค่าเฉลี่ยสูงสุด ($\mu = 3.38$, $\sigma = 0.49$) คือในด้านการวิปัสสนารองลงมา คือ ด้านพระปริยัติธรรม แผนกบาลี มีค่าเฉลี่ย ($\mu = 3.14$, $\sigma = 0.32$) และด้านพระปริยัติธรรมแผนกสามัญ มีค่าเฉลี่ย ($\mu = 3.13$, $\sigma = 0.38$) และด้านที่มีค่าเฉลี่ยต่ำสุด ($\mu = 2.76$, $\sigma = 0.53$) คือ ในด้านพระปริยัติธรรม แผนกบาลี

ตารางที่ 4 ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน บทบาทของพระสงฆ์ที่มีต่อการส่งเสริมการศึกษาของคณะสงฆ์อำเภอศรีสมเด็จ จังหวัดร้อยเอ็ด ด้านการศึกษาพระปริยัติธรรม แผนกธรรม

ข้อที่	ด้านพระปริยัติธรรม แผนกธรรม	ระดับการปฏิบัติ			
		μ	σ	การแปลผล	ลำดับ
1	ให้เรียนที่วัดตนเอง	3.50	1.15	มาก	1
2	ให้เดินทางไปเรียนรวมที่วัดอื่นลักษณะไป-กลับ	2.84	0.94	ปานกลาง	9
3	ให้ศึกษาด้วยตนเอง	3.37	1.41	ปานกลาง	4
4	ให้คำปรึกษากระตุ้นช่วยเหลือ แนะนำให้กำลังใจในการเรียน	2.84	0.80	ปานกลาง	8
5	แนะนำแนวทางปรับปรุงแก้ไขด้านการเรียน	2.66	0.97	ปานกลาง	
6	จัดหาทุนการศึกษาให้แก่พระสงฆ์ที่เรียนแผนกธรรม	3.40	1.22	ปานกลาง	2
7	ช่วยเหลือด้านอุปกรณ์การเรียน เอกสารตำราเรียน	3.10	1.15	ปานกลาง	7
8	ประสานจัดหาพาหนะในการเดินทางไปเรียนสะดวกสบาย	3.39	1.07	ปานกลาง	3
9	ให้ได้รับการศึกษา ฝึกอบรม ดูงานในระดับสูงขึ้น	3.15	1.07	ปานกลาง	6
10	สอดส่องดูแลเอาใจใส่สภาพความเป็นอยู่	3.22	1.13	ปานกลาง	5
	เฉลี่ย	3.14	1.09	ปานกลาง	-

จากตารางที่ 4 พบว่า บทบาทของพระสงฆ์ที่มีต่อการส่งเสริมการศึกษาของคณะสงฆ์อำเภอศรีสมเด็จ จังหวัดร้อยเอ็ด ด้านพระปริยัติธรรม แผนกธรรมโดยรวมอยู่ในระดับปานกลาง ($\mu = 3.14$, $\sigma = 1.09$) และเมื่อพิจารณาเป็นรายข้อ พบว่า ข้อที่มีค่าเฉลี่ยสูงสุด ($\mu = 3.50$, $\sigma = 1.15$) ในข้อการให้เรียนที่วัดตนเอง รองลงมา คือจัดหาทุนการศึกษาให้แก่พระสงฆ์ที่เรียนแผนกธรรม มีค่าเฉลี่ย ($\mu = 3.40$, $\sigma = 1.22$) และ ประสานจัดหาพาหนะในการเดินทางไปเรียนสะดวกสบาย ($\mu = 3.39$, $\sigma = 1.07$) และข้อที่มีค่าเฉลี่ยต่ำสุด ($\mu = 2.66$, $\sigma = 0.97$) คือ แนะนำแนวทางปรับปรุงแก้ไขด้านการเรียน

ตารางที่ 5 ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน บทบาทของพระสงฆ์ที่มีต่อการส่งเสริมการศึกษาของคณะสงฆ์อำเภอศรีสมเด็จ จังหวัดร้อยเอ็ด ด้านการศึกษาพระปริยัติธรรม แผนกบาลี

ข้อที่	ด้านพระปริยัติธรรม แผนกบาลี	ระดับการปฏิบัติ			
		μ	σ	การแปลผล	ลำดับ
1	ให้เรียนที่วัดตนเอง	3.13	1.12	ปานกลาง	2
2	ให้เดินทางไปเรียนรวมที่วัดอื่น ลักษณะไป-กลับ	3.22	1.09	ปานกลาง	1
3	ให้ศึกษาด้วยตนเอง	3.08	1.20	ปานกลาง	3
4	ให้คำปรึกษากระตุ้นช่วยเหลือ แนะนำให้กำลังใจในการเรียน	2.86	1.09	ปานกลาง	4
5	แนะแนวทางปรับปรุงแก้ไขด้านการ เรียน	2.71	1.11	ปานกลาง	6
6	จัดหาทุนการศึกษาให้แก่พระสงฆ์ที่ เรียนแผนกบาลี	2.55	1.24	ปานกลาง	8
7	ช่วยเหลือด้านอุปกรณ์การเรียน เอกสาร ตำราเรียน	2.69	1.39	ปานกลาง	7
8	ประสานจัดหาพาหนะในการเดินทางไป เรียนสะดวกสบาย	2.45	1.10	น้อย	9
9	ให้ได้รับการศึกษา ฝึกอบรม ดุงานใน ระดับสูงขึ้น	2.10	0.97	น้อย	10
10	สอดส่องดูแลเอาใจใส่สภาพความ เป็นอยู่	2.81	1.13	ปานกลาง	5
เฉลี่ย		2.76	1.14	ปานกลาง	-

จากตารางที่ 5 พบว่า บทบาทของพระสงฆ์ที่มีต่อการส่งเสริมการศึกษาของคณะสงฆ์อำเภอศรีสมเด็จ จังหวัดร้อยเอ็ด ด้านพระปริยัติธรรม แผนกบาลี โดยรวมอยู่ในระดับปานกลาง ($\mu = 2.76$, $\sigma = 1.14$) และเมื่อพิจารณาเป็นรายข้อ พบว่า ข้อที่มีค่าเฉลี่ยสูงสุด ($\mu = 3.22$, $\sigma = 1.09$) ในข้อให้เดินทางไปเรียนรวมที่วัดอื่นลักษณะไป-กลับ รองลงมาคือ ข้อให้เรียนที่วัดตนเองมีค่าเฉลี่ย ($\mu = 3.13$, $\sigma = 1.12$) และข้อที่มีค่าเฉลี่ยต่ำสุด ($\mu = 2.10$, $\sigma = 0.97$) คือข้อให้ได้รับการศึกษา ฝึกอบรม ดุงานในระดับสูงขึ้น

ตารางที่ 6 ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน บทบาทของพระสงฆ์ที่มีต่อการส่งเสริมการศึกษาของคณะสงฆ์อำเภอศรีสมเด็จ จังหวัดร้อยเอ็ด ด้านการศึกษาพระปริยัติธรรม แผนกสามัญ

ข้อที่	ด้านพระปริยัติธรรม แผนกสามัญ	ระดับการปฏิบัติ			
		μ	σ	การแปลผล	ลำดับ
1	ให้เรียนที่วัดตนเอง	2.91	1.30	ปานกลาง	9
2	ให้เดินทางไปเรียนรวมที่วัดอื่น ลักษณะไป-กลับ	3.54	1.27	มาก	1
3	ให้ศึกษาด้วยตนเอง	2.57	1.03	ปานกลาง	10
4	ให้คำปรึกษากระตุ้นช่วยเหลือ แนะนำให้กำลังใจในการเรียน	2.89	1.06	ปานกลาง	8
5	แนะแนวทางปรับปรุงแก้ไขด้านการ เรียน	2.96	1.09	ปานกลาง	7
6	จัดหาทุนการศึกษาให้แก่พระสงฆ์ที่ เรียนแผนกบาลี	2.98	1.13	ปานกลาง	6
7	ช่วยเหลือด้านอุปกรณ์การเรียน เอกสาร ตำราเรียน	3.37	1.09	ปานกลาง	4
8	ประสานจัดหาพาหนะในการเดินทาง ไปเรียนสะดวกสบาย	3.28	1.23	ปานกลาง	5
9	ให้ได้รับการศึกษา ฝึกอบรม ดูงานใน ระดับสูงขึ้น	3.40	1.24	ปานกลาง	2
10	สอดส่องดูแลเอาใจใส่สภาพความ เป็นอยู่	3.37	1.08	ปานกลาง	3
เฉลี่ย		3.12	1.15	ปานกลาง	-

จากตารางที่ 6 พบว่า บทบาทของพระสงฆ์ที่มีต่อการส่งเสริมการศึกษาของคณะสงฆ์อำเภอศรีสมเด็จ จังหวัดร้อยเอ็ด ด้านพระปริยัติธรรม แผนกสามัญ โดยรวมอยู่ในระดับปานกลาง ($\mu = 3.12$) และเมื่อพิจารณาเป็นรายข้อ พบว่า ข้อที่มีค่าเฉลี่ยสูงสุด ($\mu = 3.54$) ในข้อการให้เดินทางไปเรียนรวมที่วัดอื่นลักษณะไป-กลับ รองลงมาคือให้ได้รับการศึกษา ฝึกอบรมดูงานในระดับสูงขึ้นมีค่าเฉลี่ย ($\mu = 3.40$) และข้อที่มีค่าเฉลี่ยต่ำสุด ($\mu = 2.91$) คือ การให้เรียนที่วัดตนเอง ดังปรากฏในตาราง 6 ตามลำดับ

ตารางที่ 7 ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน บทบาทของพระสงฆ์ที่มีต่อการส่งเสริมการศึกษาของคณะสงฆ์อำเภอศรีสมเด็จ จังหวัดร้อยเอ็ด ด้านการศึกษาพระปริยัติธรรม ด้านวิปัสสนา

ข้อที่	ด้านการศึกษาพระปริยัติธรรม	ระดับการปฏิบัติ			
		μ	σ	การแปลผล	ลำดับ
	ด้านวิปัสสนา				
1	ให้เรียนที่วัดตนเอง	2.94	1.07	ปานกลาง	10
2	ให้ศึกษาด้วยตนเอง	3.50	1.19	มาก	2
3	จัดสภาพแวดล้อมภายในวัดให้มีความเหมาะสมในการฝึกวิปัสสนา	3.49	1.30	ปานกลาง	4
4	ให้คำปรึกษากระตุ้นช่วยเหลือ แนะนำให้กำลังใจในการเรียน	3.37	1.03	ปานกลาง	7
5	แนะแนวทางปรับปรุงแก้ไขด้านการเรียน	3.27	1.28	ปานกลาง	9
6	การจัดหาทุนการศึกษาให้แก่พระสงฆ์ที่เรียนด้านวิปัสสนา	3.49	1.11	ปานกลาง	3
7	ช่วยเหลือด้านอุปกรณ์การเรียน เอกสาร ตำราเรียน	3.33	1.16	ปานกลาง	8
8	สภาพกุฏิ โบสถ์ ศาลาวัด เหมาะต่อการฝึกวิปัสสนา	3.57	1.17	มากที่สุด	1
9	ให้ได้รับการศึกษา ฝึกอบรม ดูงานในระดับสูงขึ้น	3.42	1.14	ปานกลาง	5
10	สอดส่องดูแลเอาใจใส่สภาพความเป็นอยู่	3.38	1.30	ปานกลาง	6
	เฉลี่ย	3.37	1.17	ปานกลาง	-

จากตารางที่ 7 พบว่า บทบาทของพระสงฆ์ที่มีต่อการส่งเสริมการศึกษาของคณะสงฆ์อำเภอศรีสมเด็จ จังหวัดร้อยเอ็ด ด้านการศึกษาพระปริยัติธรรม ด้านวิปัสสนา โดยรวมอยู่ในระดับปานกลาง ($\mu = 3.37$) และเมื่อพิจารณาเป็นรายข้อพบว่า มีค่าเฉลี่ยสูงสุด ($\mu = 3.57$) สภาพกุฏิ

โบสถ์ ศาลา วัด เหมาะต่อการฝึกวิปัสสนา รองลงมาคือให้ศึกษาด้วยตนเอง มีค่าเฉลี่ย ($\mu = 3.50$) และข้อที่มีค่าเฉลี่ยต่ำสุด ($\mu = 2.94$) คือ การให้เรียนที่วัดตนเอง ดังปรากฏในตาราง 7 ตามลำดับ

4. ข้อเสนอแนะในการส่งเสริมการศึกษาของคณะสงฆ์ อำเภอศรีสมเด็จ จังหวัดร้อยเอ็ด

ตารางที่ 8 ข้อเสนอแนะเกี่ยวกับบทบาทของพระสงฆ์ที่มีต่อการส่งเสริม การศึกษาของคณะสงฆ์ อำเภอศรีสมเด็จ จังหวัดร้อยเอ็ด ด้านการศึกษาพระปริยัติธรรม แผนกธรรม

ประเด็น	ข้อเสนอแนะ
1. ขาดแคลนบุคลากรเข้ามาบวชเป็นพระภิกษุ และสามเณร ทำให้นักเรียนน้อยลง	1. ควรมีนโยบายในการสรรหาและสร้างแรงจูงใจให้นักเรียนที่จะเข้ามาบวชศึกษาเล่าเรียนให้มีทั้งคุณภาพและปริมาณ
2. ขาดอาคารสถานที่และไม่เพียงพอแก่การศึกษาเล่าเรียน	2. ควรมีการแบ่งสัดส่วนที่ชัดเจนในอาคารสถานที่ศึกษาเล่าเรียน
3. พระภิกษุ สามเณรขาดยวดยานพาหนะในการเดินทางไปเรียน	3. ทางวัดควรมีการประสานงานกับหน่วยราชการเพื่อหาแนวทางในการช่วยเหลือพระภิกษุ สามเณรในการเดินทางไปเรียน
4. ขาดแคลนทุนการศึกษาและความต่อเนื่องในการศึกษาทั้งทางโลกและทางธรรม	4. ควรจัดหาทุนการส่งเสริมให้ครอบคลุมทั้งทางโลกและทางธรรมให้ได้ผลอย่างแท้จริงและต่อเนื่อง
5. ขาดแคลนบุคลากร และสำนักเรียนที่มีความรู้ในการชี้แนะแนวทางในการเรียนด้านธรรม	5. ทางสำนักเรียนควรจัดหาครูผู้สอนที่มีความรู้ความเชี่ยวชาญ มีปริมาณที่เพียงพอต่อผู้เรียน
6. เนื้อหาหลักสูตรยาก เน้นการท่องจำ	6. ส่วนกลางควรปรับเนื้อหาหลักสูตรให้เข้าใจง่าย
7. สำนักเรียนอยู่ห่างไกลการเดินทางลำบาก	7. ตำบลควรมีสถานที่เรียน 1 สำนักเรียนเพื่อความสะดวกในการเรียนและการพัฒนาพระในพื้นที่อย่างแท้จริง

จากตารางที่ 8 ความเห็นในประเด็น และข้อเสนอแนะของพระสงฆ์ต่อการส่งเสริมการศึกษาของคณะสงฆ์อำเภอศรีสมเด็จ จังหวัดร้อยเอ็ด ด้านการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกธรรม พบว่า ปัญหาการขาดแคลนบุคลากรเข้ามาบวชเป็นพระภิกษุและสามเณร อันดับ 1 ข้อเสนอแนะ คือควรมีนโยบายในการสรรหาและสร้างแรงจูงใจนักเรียนที่จะเข้ามาบวชศึกษาเล่าเรียนให้มีทั้งคุณภาพและปริมาณ รองลงมาคือ ขาดอาคารสถานที่ในการเรียนและไม่เพียงพอแก่การศึกษาเล่าเรียน ข้อเสนอแนะ คือควรมีการแบ่งสัดส่วนที่ชัดเจนในอาคารสถานที่ศึกษาเล่าเรียน และ ปัญหาสุดท้ายคือ สำนักเรียนอยู่ห่างไกลการเดินทางลำบาก ข้อเสนอแนะ คือ 1 ตำบลควรมีสถานที่เรียน 1 สำนักเรียนเพื่อความสะดวกในการเรียนและการพัฒนาพระ เพื่อความสะดวกในการเรียนและการพัฒนาพระในพื้นที่อย่างแท้จริง

ตารางที่ 9 ข้อเสนอแนะเกี่ยวกับบทบาทของพระสงฆ์ที่มีต่อการส่งเสริม การศึกษาของคณะสงฆ์อำเภอศรีสมเด็จ จังหวัดร้อยเอ็ด การศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลี

ประเด็น	ข้อเสนอแนะ
1. ขาดบุคลากรเข้ามาบวชเป็นพระภิกษุและสามเณร จึงทำให้นักเรียนน้อยลง	1. ควรมีนโยบายในการสรรหาและสร้างแรงจูงใจนักเรียนที่จะเข้ามาบวชศึกษาเล่าเรียนให้มีทั้งคุณภาพและปริมาณ
2. เนื้อหาหลักสูตรบาลียาก ส่วนใหญ่นั่นการท่องจำ	2. ส่วนกลางควรปรับเนื้อหาหลักสูตรให้เข้าใจง่าย ในแผนกบาลี
3. อาคารสถานที่ในการศึกษาเล่าเรียนไม่เพียงพอแก่การศึกษา	3. ควรมีการแบ่งสัดส่วนที่ชัดเจนในอาคารสถานที่ศึกษาเล่าเรียน
4. ขาดแคลนทุนการศึกษาและความต่อเนื่องในการศึกษาทั้งทางโลกและทางธรรม	4. ควรจัดหาทุนการส่งเสริมให้ครอบคลุมทั้งทางโลกและทางธรรมให้ได้ผลอย่างแท้จริงและต่อเนื่อง
5. พระภิกษุ สามเณรขาดยวดยานพาหนะในการเดินทางไปเรียน	5. ประสานกับหน่วยงานที่เกี่ยวข้องเพื่อหาแนวทางในการช่วยเหลือพระภิกษุ สามเณรเดินทางไปเรียน
6. ขาดแคลนบุคลากร และนักเรียนที่มีความรู้ในการชี้แนะแนวทางในการเรียนด้านต่างๆ โดยเฉพาะด้านบาลี	6. ทางสำนักเรียนควรจัดหาครูผู้สอนที่มีความรู้ความเชี่ยวชาญ มีปริมาณที่เพียงพอต่อผู้เรียน
7. ทักษะคติของผู้ปกครองต่อการเข้ามาบวชเรียน	7. ประชาสัมพันธ์ให้ผู้ปกครองให้เข้าใจ

ประเด็น	ข้อเสนอแนะ
หรือการขาดศรัทธา 8. ครูผู้สอนไม่เพียงพอและขาดเทคนิควิธีสอน 9. สำนักเรียนอยู่ห่างไกลการเดินทางลำบาก	8. ส่งพระที่ทำหน้าที่สอนไปศึกษาวิชาชีพความเป็นครู และ เทคนิควิธีการสอน 9. ตำบลควรมีสักเรียน 1 สำนักเรียนเพื่อความสะดวกในการเรียนและการพัฒนาพระในพื้นที่อย่างแท้จริง

จากตารางที่ 9 ข้อเสนอแนะเกี่ยวกับบทบาทของพระสงฆ์ที่มีต่อการส่งเสริมการศึกษาของคณะสงฆ์อำเภอศรีสมเด็จ จังหวัดร้อยเอ็ด ด้านการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลีพบว่า ปัญหาการขาดแคลนบุคลากรเข้ามาบวชเป็นพระภิกษุและสามเณร มากที่สุด ข้อเสนอแนะคือ ควรมีนโยบายในการสรรหาและสร้างแรงจูงใจนักเรียนที่จะเข้ามาบวชศึกษาเล่าเรียนให้มีทั้งคุณภาพและปริมาณ รองลงมาคือเนื้อหาหลักสูตรบาลียาก ส่วนใหญ่เน้นการท่องจำ ข้อเสนอแนะส่วนกลางควรปรับเนื้อหาหลักสูตรให้เข้าใจง่าย ในแผนกบาลี ปัญหาสุดท้ายคือ สำนักเรียนอยู่ห่างไกลการเดินทางลำบาก ข้อเสนอแนะ คือ 1 ตำบลควรมีสักเรียน 1 สำนักเรียนเพื่อความสะดวกในการเรียนและการพัฒนาพระ เพื่อความสะดวกในการเรียนและการพัฒนาพระในพื้นที่อย่างแท้จริง

ตารางที่ 10 ข้อเสนอแนะเกี่ยวกับบทบาทของพระสงฆ์ที่มีต่อการส่งเสริม การศึกษาของคณะสงฆ์อำเภอศรีสมเด็จ จังหวัดร้อยเอ็ด ด้านการศึกษาพระปริยัติธรรม แผนกสามัญ

ประเด็น	ข้อเสนอแนะ
1. คุณภาพการเรียนการสอนของผู้เรียนสายสามัญสู่การศึกษาในระบบไม่ได้	1. ฝ่ายบริหารควรปรับปรุงคุณภาพสำนักเรียน ต้องจัดหาครูผู้สอนที่ด้านวิชาสามัญให้ลงสู่ตัวผู้เรียนมากที่สุด
2. นโยบายการศึกษาภาคบังคับทำให้มีผู้บวชเรียนสายสามัญน้อย	2. ประชาสัมพันธ์สร้างแรงจูงใจให้ผู้เรียนเกิดความสมัครใจ
3. อาคารสถานที่ในการศึกษาเล่าเรียนไม่เพียงพอแก่การศึกษา	3. ควรมีการแบ่งสัดส่วนที่ชัดเจนในอาคารสถานที่ศึกษาเล่าเรียน
4. ขาดสื่ออุปกรณ์ เทคโนโลยีที่ทันสมัยในการ	4. สำนักเรียนจัดหาสื่ออุปกรณ์ เทคโนโลยีที่

ประเด็น	ข้อเสนอแนะ
การศึกษา 5. พระภิกษุ สามเณรขาดยวดยานพาหนะในการเดินทางไปเรียน 6. ขาดทุนการศึกษาทั้งทางโลกและทางธรรม 7. ครูผู้สอนไม่เพียงพอและขาดเทคนิควิธีสอน	ทันทสมัยในการการศึกษา 5. ทางวัดควรมีการประสานงานกับหน่วยราชการเพื่อหาแนวทางในการช่วยเหลือพระภิกษุ สามเณรเดินทางไปเรียน 6. ควรจัดหาทุนการส่งเสริมให้ครอบคลุมทั้งทางโลกและทางธรรมให้ได้ผลอย่างแท้จริงและต่อเนื่อง 7. ส่งพระที่ทำหน้าที่สอนไปศึกษาวิชาชีพรูปเป็นครู และ เทคนิควิธีการสอน

ตารางที่ 10 (ต่อ)

ประเด็น	ข้อเสนอแนะ
8. สำนักเรียนอยู่ห่างไกลการเดินทางลำบาก	8. ตำบลควรมีสถาบันเรียน 1 สำนักเรียนเพื่อความสะดวกในการเรียนและการพัฒนาพระในพื้นที่อย่างแท้จริง

จากตารางที่ 10 ข้อเสนอแนะของพระสงฆ์ต่อการส่งเสริมการศึกษาของคณะสงฆ์อำเภอศรีสมเด็จ จังหวัดร้อยเอ็ด ด้านการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกสามัญ พบว่า คุณภาพการเรียนการสอนของผู้เรียนสายสามัญผู้ศึกษาในระบบไม่ได้ อันดับ 1 ส่วนข้อเสนอแนะฝ่ายบริหารควรปรับปรุงคุณภาพสำนักเรียนต้องจัดหาครูผู้สอนที่ด้านวิชาสามัญให้ลงสู่ตัวผู้เรียนรองลงมาคือ นโยบายการศึกษาภาคบังคับทำให้มีผู้บวชเรียนสายสามัญน้อย ข้อเสนอแนะคือประชาสัมพันธ์สร้างแรงจูงใจให้ผู้เรียนเกิดความสมัครใจ

ปัญหาสุดท้ายคือ สำนักเรียนอยู่ห่างไกลการเดินทางลำบาก ข้อเสนอแนะ คือ 1 ตำบลควรมีสถาบันเรียน 1 สำนักเรียนเพื่อ ความสะดวกในการเรียนและการพัฒนาพระ เพื่อความสะดวกในการเรียนและการพัฒนาพระในพื้นที่อย่างแท้จริง

ตารางที่ 1 ข้อเสนอแนะเกี่ยวกับบทบาทของพระสงฆ์ที่มีต่อการส่งเสริมการศึกษาของคณะสงฆ์
อำเภอศรีสมเด็จ จังหวัดร้อยเอ็ด ด้านการศึกษาพระปริยัติธรรมด้านวิปัสสนา

ประเด็น	ข้อเสนอแนะ
1. ขาดแคลนครูบาอาจารย์ที่มีความรู้ในการสอนวิปัสสนา และนักเรียนที่มีความรู้ในการชี้แนะแนวทางในการเรียนด้านการวิปัสสนา	1. ทางสำนักเรียนควรจัดหาครูผู้สอนที่มีความรู้ความเชี่ยวชาญ มีปริมาณที่เพียงพอต่อผู้เรียน
2. ขาดบุคคลากรเข้ามาบวชเป็นพระภิกษุและสามเณร จึงทำให้นักเรียนน้อยลง	2. ควรมึนโยบายในการสรรหาและสร้างแรงจูงใจนักเรียนที่จะเข้ามาบวชศึกษาเล่าเรียนให้มีทั้งคุณภาพและปริมาณ
3. พระภิกษุ สามเณรขาดยวดยานพาหนะในการเดินทางไปเรียน	3. ทางวัดควรมีการประสานงานกับหน่วยราชการเพื่อหาแนวทางในการช่วยเหลือพระภิกษุสามเณรเดินทางไปเรียน
4. เนื้อหาหลักสูตรการฝึกวิปัสสนาเป็นภาคการปฏิบัติที่ยากต่อการเข้าใจ	4. ส่วนกลางควรปรับเนื้อหาหลักสูตรให้ เป็นกลาง ๆ ให้เห็นแนวทางตรงกันส่วนการปฏิบัติการค้นพบเป็นปัจเจกตั้งส่วนบุคคล

จากตารางที่ 11 ประเด็น และข้อเสนอแนะของพระสงฆ์ต่อการส่งเสริมการศึกษาของคณะสงฆ์อำเภอศรีสมเด็จ จังหวัดร้อยเอ็ด ด้านการศึกษาพระปริยัติธรรมด้านวิปัสสนา พบว่า ขาดแคลนครูบาอาจารย์ที่มีความรู้ในการสอนวิปัสสนาและนักเรียนที่มีความรู้ในการชี้แนะแนวทางในการเรียนด้านการวิปัสสนา อันดับ 1 ส่วนข้อเสนอแนะทางสำนักเรียนควรจัดหาครูผู้สอนที่มีความรู้ความเชี่ยวชาญ มีปริมาณที่เพียงพอต่อผู้เรียน รองลงมาคือ ขาดบุคคลากรเข้ามาบวชเป็นพระภิกษุและสามเณร จึงทำให้นักเรียนน้อยลง ส่วนข้อเสนอแนะควรมีนโยบายในการสรรหาและสร้างแรงจูงใจนักเรียนที่จะเข้ามาบวชศึกษาเล่าเรียนให้มีทั้งคุณภาพและปริมาณ

ประเด็นสุดท้ายคือเนื้อหาหลักสูตรการฝึกวิปัสสนาเป็นภาคการปฏิบัติยากต่อการเข้าใจ ข้อเสนอแนะ คือ ส่วนกลางควรปรับเนื้อหาหลักสูตรให้ เป็นกลางๆ ให้เห็นแนวทางตรงกันส่วนการปฏิบัติการค้นพบเป็นปัจเจกตั้งส่วนบุคคล

บทที่ 5

สรุปผลการวิจัย อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ

การวิจัยในครั้งนี้เป็นการศึกษาบทบาทของพระสงฆ์ในการส่งเสริมการศึกษาของคณะสงฆ์อำเภอศรีสมเด็จ จังหวัดร้อยเอ็ด ซึ่งมีลำดับขั้นตอนดังนี้

1. สรุปผล
2. อภิปรายผล
3. ข้อเสนอแนะ

5.1 สรุปผล

การวิจัยการศึกษาบทบาทของพระสงฆ์ในการส่งเสริมการศึกษาของคณะสงฆ์อำเภอศรีสมเด็จ จังหวัดร้อยเอ็ด ผลการวิจัยสามารถนำมาสรุป ได้ดังนี้

5.1.1 ข้อมูลทั่วไปเกี่ยวกับผู้ตอบแบบสอบถาม

ผลการวิจัยพบว่า ตำแหน่งพระสงฆ์ที่มีบทบาทต่อการส่งเสริมการศึกษาของคณะสงฆ์อำเภอศรีสมเด็จ จังหวัดร้อยเอ็ด มากที่สุดคือ สถานภาพเจ้าอาวาส จำนวน 55 รูป ร้อยละ 93.22 รองลงมาเป็นสถานภาพเจ้าคณะตำบล จำนวน 3 รูป ร้อยละ 5.38 และเจ้าคณะอำเภอ จำนวน 1 รูป ร้อยละ 1.69

วุฒิการศึกษาทางโลกที่มีผลต่อการส่งเสริมการศึกษาของคณะสงฆ์มากที่สุดคือ พระสงฆ์ที่จบประถมศึกษา จำนวน 36 รูป ร้อยละ 61.01 และจบปริญญาตรีและสูงกว่า จำนวน 10 รูป ร้อยละ 16.94 และจบมัธยมศึกษาขึ้นไป จำนวน 8 รูป ร้อยละ 13.55 วุฒิการศึกษา อื่นๆ คือ ปริญญาโทและปริญญาเอก จำนวน 5 รูป ร้อยละ 8.47 ตามลำดับ

วุฒิการศึกษาทางธรรม พบว่า พระสงฆ์ที่ส่งเสริมการศึกษามากที่สุดคือ พระสงฆ์ที่จบนักธรรมเอก จำนวน 51 รูป ร้อยละ 86.44 และนักธรรมโทจำนวน 3 รูป ร้อยละ 5.08 และเปรียญธรรม 1-9 จำนวน 3 รูป ร้อยละ 5.08 และนักธรรมตรีจำนวน 2 รูป ร้อยละ 3.38 ตามลำดับ

จำนวนอายุพรรษาที่บวชที่มีผลต่อการส่งเสริมการศึกษาของคณะสงฆ์ พบว่า อายุพรรษาที่ส่งเสริมการศึกษามากที่สุด คือตั้งแต่ 11-20 พรรษา จำนวน 24 รูป คิดเป็นร้อยละ 40.67 รองลงมา คือตั้งแต่ 21-30 พรรษา จำนวน 20 รูป คิดเป็นร้อยละ 33.89 และตั้งแต่ 1-10 พรรษา จำนวน 12 รูป คิดเป็นร้อยละ 20.33 และและลำดับสุดท้ายคือ อายุพรรษามากกว่า 31 พรรษาขึ้นไป จำนวน 4 รูป คิดเป็นร้อยละ 6.77 ตามลำดับ

5.1.2 บทบาทของพระสงฆ์ที่มีต่อการส่งเสริมการศึกษาของคณะสงฆ์อำเภอศรีสมเด็จ จังหวัดร้อยเอ็ด

บทบาทของพระสงฆ์ที่มีต่อการส่งเสริมการศึกษาของคณะสงฆ์อำเภอศรีสมเด็จ จังหวัดร้อยเอ็ด 4 ด้าน ได้แก่ 1) ด้านการศึกษาพระปริยัติธรรม แผนกธรรม 2) ด้านการศึกษาพระปริยัติธรรม แผนกบาลี 3) ด้านการศึกษาพระปริยัติธรรม แผนกสามัญ 4) ด้านการศึกษาพระปริยัติธรรม ด้านการวิปัสสนา ผลการศึกษา พบว่า พระสงฆ์มีระดับการส่งเสริมการศึกษาของคณะ

สงฆ์อำเภอศรีสมเด็จ จังหวัดร้อยเอ็ด โดยภาพรวมอยู่ในระดับปานกลาง และพิจารณาเป็นรายด้านพบว่า บทบาทของพระสงฆ์ที่มีต่อการส่งเสริมการศึกษาของคณะสงฆ์อำเภอศรีสมเด็จ จังหวัดร้อยเอ็ดมากที่สุดคือในการศึกษาพระปริยัติธรรม ด้านการวิปัสสนา รองลงมา คือ ด้านพระปริยัติธรรม แผนกบาลี ด้านพระปริยัติธรรมแผนกสามัญ และส่งเสริมการศึกษาน้อยที่สุดคือ ด้านพระปริยัติธรรม แผนกธรรม สรุปเป็นรายด้านได้ผลดังนี้

1) **ด้านการศึกษาพระปริยัติธรรม แผนกธรรม** พบว่า บทบาทของพระสงฆ์ที่มีต่อการส่งเสริมการศึกษาของคณะสงฆ์ อำเภอศรีสมเด็จ จังหวัดร้อยเอ็ด ในด้านการส่งเสริม การศึกษาพระปริยัติธรรม แผนกธรรม โดยรวมอยู่ในระดับปานกลาง มีค่าเฉลี่ย เมื่อพิจารณารายละเอียดในแต่ละข้อ พบว่า พระสงฆ์มีความเห็นต่อการส่งเสริมการศึกษาของคณะสงฆ์ ในอำเภอศรีสมเด็จ จังหวัดร้อยเอ็ด มีค่าเฉลี่ยมากที่สุดคือ ได้แก่ ข้อที่ 1 ให้เรียนที่วัดตนเอง และระดับบทบาทของพระสงฆ์ที่มีต่อการส่งเสริมการศึกษาของคณะสงฆ์อยู่ในระดับมาก

2) **ด้านการศึกษาพระปริยัติธรรม แผนกบาลี** พบว่า บทบาทของพระสงฆ์ที่มีต่อการส่งเสริมการศึกษาของคณะสงฆ์ อำเภอศรีสมเด็จ จังหวัดร้อยเอ็ด ในด้านการส่งเสริม การศึกษาพระปริยัติธรรม แผนกบาลี โดยรวมอยู่ในระดับปานกลาง มีค่าเฉลี่ย เมื่อพิจารณารายละเอียดในแต่ละข้อ พบว่า พระสงฆ์มีความเห็นต่อการส่งเสริมการศึกษาของคณะสงฆ์ ในอำเภอศรีสมเด็จ จังหวัดร้อยเอ็ด มีค่าเฉลี่ยมากที่สุดคือ ได้แก่ ข้อที่ 2 ให้เดินทางไปเรียนรวมที่วัดอื่นลักษณะไป-กลับ และระดับบทบาทของพระสงฆ์ที่มีต่อการส่งเสริมการศึกษาของคณะสงฆ์อยู่ในระดับปานกลาง

3) **ด้านการศึกษาพระปริยัติธรรม แผนกสามัญ** พบว่า บทบาทของพระสงฆ์ที่มีต่อการส่งเสริมการศึกษาของคณะสงฆ์ อำเภอศรีสมเด็จ จังหวัดร้อยเอ็ด ในด้านการส่งเสริม การศึกษาพระปริยัติธรรม แผนกสามัญ โดยรวมอยู่ในระดับปานกลาง มีค่าเฉลี่ย เมื่อพิจารณา รายละเอียดในแต่ละข้อพบว่าพระสงฆ์มีความเห็นต่อการส่งเสริมการศึกษาของคณะสงฆ์ ในอำเภอศรีสมเด็จ จังหวัดร้อยเอ็ด มีค่าเฉลี่ยมากที่สุดคือ ได้แก่ ข้อที่ 2 ให้เดินทางไปเรียนรวมที่วัดอื่น ลักษณะไป-กลับ และระดับบทบาทของพระสงฆ์ที่มีต่อการส่งเสริมการศึกษาของคณะสงฆ์อยู่ในระดับมาก

4) **ด้านการศึกษาพระปริยัติธรรม ด้านวิปัสสนา** พบว่า บทบาทของพระสงฆ์ที่มีต่อการส่งเสริมการศึกษาของคณะสงฆ์ อำเภอศรีสมเด็จ จังหวัดร้อยเอ็ด ในด้านการส่งเสริม การศึกษาวิปัสสนาโดยรวมอยู่ในระดับปานกลาง มีค่าเฉลี่ย เมื่อพิจารณารายละเอียดในแต่ละข้อพบว่าพระสงฆ์มีความเห็นต่อการส่งเสริมการศึกษาของคณะสงฆ์ ในอำเภอศรีสมเด็จ จังหวัดร้อยเอ็ด มีค่าเฉลี่ยมากที่สุดคือ ได้แก่ ข้อที่ 8 สภาพุกฎิ โบสถ์ ศาลาวิัด เหมาะต่อการฝึกวิปัสสนา และระดับบทบาทของพระสงฆ์ที่มีต่อการส่งเสริมการศึกษาของคณะสงฆ์อยู่ในระดับมากที่สุด

5.1.3 **ข้อเสนอแนะเกี่ยวกับบทบาทของพระสงฆ์ที่มีต่อการส่งเสริมการศึกษาของคณะสงฆ์อำเภอศรีสมเด็จ จังหวัดร้อยเอ็ด** ตามความเห็นของพระสงฆ์ สรุปได้ดังนี้

1. **ด้านการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกธรรม** คือการขาดแคลนบุคคลากรเข้ามาบวชเป็นพระภิกษุและสามเณร และขาดอาคารสถานที่ในการเรียนและไม่เพียงพอแก่การศึกษาเล่าเรียน และสำนักเรียนอยู่ห่างไกลการเดินทางลำบาก ข้อเสนอแนะ คือ 1 ตำบลควรมีสำนักรเรียน 1 สำนักเรียน

เพื่อความสะดวกในการเรียนและการพัฒนาพระ เพื่อความสะดวกในการเรียนและการพัฒนาพระในพื้นที่อย่างแท้จริง

2. ด้านการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลี พบว่า ปัญหาการขาดแคลนบุคคลากรเข้ามาบวชเป็นพระภิกษุและสามเณร และเนื้อหาหลักสูตรบาลียาก ส่วนใหญ่เน้นการท่องจำ และสำนักเรียนอยู่ห่างไกลการเดินทางลำบาก ส่วนข้อเสนอแนะคือ ควรมีนโยบายในการสรรหาและสร้างแรงจูงใจนักเรียนที่จะเข้ามาบวชศึกษาเล่าเรียนให้มีทั้งคุณภาพและปริมาณ การเนื้อหาหลักสูตรให้เข้าใจง่าย ในแผนกบาลี

3. ด้านการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกสามัญ พบว่าปัญหา คุณภาพการเรียนการสอนของผู้เรียนสายสามัญสู่การศึกษาในระบบไม่ได้ และนโยบายการศึกษาภาคบังคับทำให้มีผู้บวชเรียนสายสามัญน้อย และ สำนักเรียนอยู่ห่างไกลการเดินทางลำบาก ข้อเสนอแนะคือฝ่ายบริหารควรปรับปรุงคุณภาพสำนักเรียนต้องจัดหาครูผู้สอนที่ด้านวิชาสามัญให้ลงสู่ตัวผู้เรียน ประชาสัมพันธ์สร้างแรงจูงใจให้ผู้เรียนเกิดความสมัครใจ

4. ด้านการศึกษาพระปริยัติธรรมด้านวิปัสสนา พบว่า ขาดแคลนครูบาอาจารย์ที่มีความรู้ในการสอนวิปัสสนา (ต่างคนต่างปฏิบัติตามแนวทางของตนเอง) และสำนักเรียนที่มีความรู้ในการชี้แนะแนวทางในการเรียนด้านการวิปัสสนาและขาดบุคคลากรเข้ามาบวชเป็นพระภิกษุและสามเณร จึงทำให้นักเรียนน้อยลง และเนื้อหาหลักสูตรการฝึกวิปัสสนาเป็นภาคการปฏิบัติที่ยากต่อการเข้าใจ ข้อเสนอแนะคือสำนักเรียนควรจัดหาครูผู้สอนที่มีความรู้ความเชี่ยวชาญ มีปริมาณที่เพียงพอต่อผู้เรียนและควรมีนโยบายในการสรรหาและสร้างแรงจูงใจนักเรียนที่จะเข้ามาบวชศึกษาเล่าเรียนให้มีทั้งคุณภาพและปริมาณและการปรับเนื้อหาหลักสูตรการฝึกวิปัสสนาข้อเสนอแนะ คือ ส่วนกลางควรปรับเนื้อหาหลักสูตรให้ เป็นกลางๆ ให้เห็นแนวทางตรงกันส่วนการปฏิบัติการค้นพบเป็นปัจจัยตั้งส่วนบุคคล

5.2 การอภิปรายผล

จากการวิจัยบทบาทของพระสงฆ์ที่มีต่อการส่งเสริมการศึกษาของคณะสงฆ์ อำเภอศรีสมเด็จ จังหวัดร้อยเอ็ด อภิปรายผลได้ดังนี้

5.2.1 ระดับบทบาทของพระสงฆ์ที่มีต่อการส่งเสริมการศึกษาของคณะสงฆ์อำเภอศรีสมเด็จ จังหวัดร้อยเอ็ด

ผลจากการวิจัยบทบาทของพระสงฆ์ที่มีต่อการส่งเสริมการศึกษาของคณะสงฆ์อำเภอศรีสมเด็จ จังหวัดร้อยเอ็ด ทั้ง 4 ด้าน คือ ด้านการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกธรรมการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลี ด้านการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกสามัญ ด้านการศึกษาวิปัสสนา โดยภาพรวมอยู่ในระดับปานกลาง นั้นแสดงว่าพระสงฆ์ในอำเภอศรีสมเด็จ จังหวัดร้อยเอ็ด มีการส่งเสริมการศึกษาที่ปานกลาง ที่ผลการวิจัยปรากฏออกมาเป็นเช่นนี้อาจเป็นเพราะปัจจัยสภาพบริบทของวัดและบทบาทหน้าที่ของพระสงฆ์ที่มีสถานภาพอยู่ตลอดจนพุทธศาสนิกชนในชุมชนมีสภาพวิถีชีวิตทางด้านเศรษฐกิจอยู่ในลักษณะพออยู่พอกินพอเพียงต่อการดำรงชีวิตของคนในชุมชนบทบาทของพระสงฆ์ในด้านการส่งเสริมการศึกษาก็เช่นเดียวกัน ดังจะเห็นได้จากการส่งเสริมการศึกษาของคณะสงฆ์การศึกษาด้านแผนกบาลี แผนกสามัญ แผนกธรรม อยู่ในระดับปานกลางส่วนด้านการ

วิปัสสนาจะส่งเสริมมากที่สุด เพราะว่าเป็นการศึกษาที่ไม่ได้ลงทุนด้านปัจจัยจำอื่น ๆ เป็นการเรียนรู้เฉพาะตนบุคคล ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของฉวีวรรณ สุวรรณภา และคณะ (2553: บทคัดย่อ) ได้ศึกษา การมีส่วนร่วมของประชาชนและพระสังฆาธิการ ในการส่งเสริมการเรียนรู้ของพระนิสิตในจังหวัดแพร่ พบว่า พระสังฆาธิการส่งเสริมการเรียนรู้ของพระนิสิตในจังหวัดแพร่ โดยรวมอยู่ในระดับปานกลางและสอดคล้องกับพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ 2505 ได้ระบุหน้าที่เจ้าอาวาสในข้อ 3 กล่าวว่า “เป็นธุระในการศึกษาอบรมและสั่งสอนพระธรรมวินัยแก่บรรพชิตและคฤหัสถ์” (ม.37) ดังนั้นย่อมเห็นชัดว่า เจ้าอาวาสเป็นผู้จัดการศาสนศึกษาและวัดเป็นสถานศึกษายึดถือสืบมาจนถึงปัจจุบัน

5.2.2 ข้อเสนอแนะเกี่ยวกับบทบาทของพระสงฆ์ที่มีต่อการส่งเสริมการศึกษาของคณะสงฆ์อำเภอศรีสมเด็จ จังหวัดร้อยเอ็ด ตามความเห็นของพระสงฆ์ สรุปได้ดังนี้

1. ด้านการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกธรรม พบว่า ขาดแคลนบุคคลากรเข้ามาบวชเป็นพระภิกษุและสามเณร ขาดอาคารสถานที่ในการเรียนและไม่เพียงพอแก่การศึกษาเล่าเรียนและสำนักเรียนอยู่ห่างไกลการเดินทางลำบาก ซึ่งสอดคล้องกับชาญณรงค์ หินเกิด (2542 : บทคัดย่อ) ได้ศึกษาบทบาทของพระสังฆาธิการกับการพัฒนาวัดในจังหวัดมหาสารคาม พบว่า พระสังฆาธิการประสบปัญหาสำคัญได้แก่ ไม่สามารถจัดการเรียนการสอนได้อย่างเต็มที่ ห้องสมุดและหนังสือประกอบในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาไม่เพียงพอ ทั้งนี้เพราะขาดแคลนบุคคลากร งบประมาณวัสดุอุปกรณ์และสอดคล้องกับ พิสิษฐ์ บุญไชย (2548 : บทคัดย่อ) ได้ศึกษา ศาสนาพุทธ : สถานภาพบทบาทต่อการเปลี่ยนแปลงในสังคมอีสาน ภาพรวมของบทบาทพระสงฆ์ต่อสังคมอีสาน บทบาทต่อการศึกษา พระสงฆ์มีบทบาท การให้การศึกษาแก่พระสงฆ์ด้วยกัน โดยการตั้งโรงเรียนปริยัติธรรมให้การอบรมพระลูกวัดที่บวชใหม่ ในส่วนของเยาวชนมีการจัดการอบรมในวันเสาร์ อาทิตย์ และร่วมมือกับหลายหน่วยราชการอื่น ๆ โดยเฉพาะกรมการศึกษานอกโรงเรียน ให้การศึกษาผ่านดาวเทียมแก่ประชาชน จัดอุทยานการศึกษา จัดห้องสมุดในบริเวณวัด เป็นต้น

2. ด้านการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลี พบว่า ปัญหาการขาดแคลนบุคคลากรเข้ามาบวชเป็นพระภิกษุและสามเณร และเนื้อหาหลักสูตรบาลียาก ส่วนใหญ่เน้นการท่องจำ และสำนักเรียนอยู่ห่างไกลการเดินทางลำบาก ซึ่งสอดคล้องกับกองแผนงานกรมการศาสนา (2541 : 23 , อ้างในกฤษณ์ อิมพันธ์แบน 2551 : 31) ได้วิจัยการพัฒนา รูปแบบการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลี พบว่าปัญหาอุปสรรค ดำเนินการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลี บุคลากรครูผู้สอนไม่เพียงพอ เอกสารตำราเรียน คู่มือครู วัสดุอุปกรณ์การเรียนมีไม่เพียงพอ ห้องสมุดแหล่งค้นคว้าไม่มีการวัดผลการศึกษา แผนกบาลีมีปัญหา เพราะหากตักวิชาใดวิชาหนึ่งก็ตกหมดทุกวิชา ไม่มีการสอบแก้ตัว ทำให้ผู้สอบเสียเวลา เป็นส่วนหนึ่งทำให้เกิดความท้อถอย ซึ่งสอดคล้องกับ(ชฎาภรณ์ สุเกียรติกุล, 2554, บทคัดย่อ) ได้ศึกษาบทบาทของพระเถระไทยที่มีต่อการศึกษาทางพระพุทธศาสนา : ศึกษาเฉพาะกรณีสมเด็จพระญาณวโรดม (ประยูร สนตง กุโร) พบว่า การศึกษาทางพระพุทธศาสนาในประเทศไทยมีมาตั้งแต่ยุคสุโขทัย ล้านนา กรุงศรีอยุธยา พระเถระมีความสำคัญในการสอนและสนับสนุนการศึกษา โดยได้ปรับปรุงหลักสูตรการศึกษา พระปริยัติธรรมภิกษุสามเณร และบาลีศึกษาสำหรับคฤหัสถ์

3. ด้านการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกสามัญ พบว่าปัญหา คุณภาพการเรียนการสอนของผู้เรียนสายสามัญผู้การศึกษาในระบบไม่ได้ และนโยบายการศึกษาภาคบังคับทำให้มีผู้บวชเรียนสายสามัญน้อย และ สำนักเรียนอยู่ห่างไกลการเดินทางลำบาก ซึ่งสอดคล้องกับ (สุภาพร มากแจ้ง, 2542, บทคัดย่อ) ได้ศึกษาเรื่อง สภาพการจัดการศึกษาของพระสงฆ์ พบว่า การบริหารการศึกษาของคณะสงฆ์ที่เป็นอยู่ในปัจจุบันแยกส่วนออกจากระบบการบริหารการศึกษาแห่งชาติทำให้เกิดปัญหาด้านการบริหารจัดการ งบประมาณ การบริหารหลักสูตร กระบวนการเรียนการสอน คุณภาพการศึกษา คุณภาพของบุคลากรทางการศึกษาทั้งผู้บริหารและครูสอน ถึงแม้ว่าในปัจจุบันจะมีการพัฒนาปรับปรุงเปลี่ยนแปลงแล้วก็ตามการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกสามัญ ของสำนักพุทธศาสนา ยังต้องมีการพัฒนาอย่างต่อเนื่องต่อไป

4. ด้านการศึกษาพระปริยัติธรรมด้านวิปัสสนา พบว่า ขาดแคลนครูบวชอาจารย์ที่มีความรู้ในการสอนวิปัสสนา (ต่างคนต่างปฏิบัติตามแนวทางของตนเอง) และสำนักเรียนที่มีความรู้ในการชี้แนะแนวทางในการเรียนด้านวิปัสสนา และขาดบุคลากรเข้ามาบวชเป็นพระภิกษุและสามเณร จึงทำให้นักเรียนน้อยลง และเนื้อหาหลักสูตรการฝึกวิปัสสนาเป็นภาคการปฏิบัติที่ยากต่อการเข้าใจ ซึ่งสอดคล้องกับพระมหาหรรษา นิธิบุญยากร (2545 :53 , อ่างโน, อ่างโนภูกฤกษ์ อิมพ์พันธุ์แบน 2551 : 33) ได้ทำวิจัยเรื่อง วิภคิตพุทธศาสนา : ศึกษากรณีการบรรพชาการเป็นสามเณรในประเทศไทย (2523-2543) การลดจำนวนลงของสามเณร เพราะจากสาเหตุด้านเศรษฐกิจ ด้านการบริหารกิจการของคณะสงฆ์ การจัดการศึกษาของคณะสงฆ์ และการขาดมาตรฐานในการฝึกอบรมและพัฒนาจิตวิญญาณไม่มีมาตรการในการบังคับใช้ ดังจะเห็นได้จากการเกิดขึ้นของสำนักสงฆ์ สำนักปฏิบัติธรรมที่เกิดขึ้นกระจัดกระจายอยู่ทั่วไปในจังหวัดร้อยเอ็ดทั้งขออนุญาตถูกต้องตามกฎหมายและยังรอการดำเนินการในระดับต่อไป

5.3 ข้อเสนอแนะ

จากการวิจัยเรื่องบทบาทของพระสงฆ์ที่มีต่อการส่งเสริมการศึกษาของคณะสงฆ์อำเภอศรีสมเด็จ จังหวัดร้อยเอ็ด ผู้วิจัยได้พบประเด็นที่น่าสนใจและนำมาเป็นข้อเสนอแนะ ดังนี้

5.3.1 ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

1. ควรเปิดโอกาสให้พระสงฆ์สามเณรได้มีโอกาสทางการศึกษาทั้งทางโลกและทางธรรมให้มากขึ้นทั้งสถาบันของรัฐและเอกชน

2. กรมการศาสนาหรือหน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับการศาสนาควรพัฒนาครูหรือบุคลากรสายการเรียนการสอนให้เป็นมาตรฐานและมีคุณภาพทุกแผนกการสอนที่เปิดการเรียนการสอน โดยมีการส่งเสริมให้ศึกษาต่อวิชาชีพความเป็นครู

3. ภาครัฐควรสนับสนุนด้านงบประมาณ อย่างเพียงพอและต่อเนื่องและกำหนดนโยบายส่งเสริมบทบาทพระสงฆ์ที่ชัดเจน

4. กรมการศาสนาหรือหน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับการศาสนาควรปรับเนื้อหาหลักสูตรพุทธศาสนา แผนกธรรมต่างๆ ให้สอนง่าย เรียนง่ายขึ้น

5. ควรศึกษาบทบาทของพระสงฆ์กับการพัฒนาสังคมในด้านต่างๆ ในอำเภอศรีสมเด็จ จังหวัดร้อยเอ็ด

6. ควรศึกษาความพึงพอใจของพระสงฆ์ที่มีต่อบทบาทของพระสงฆ์ในการส่งเสริมการศึกษาของคณะสงฆ์

5.3.2 ข้อเสนอแนะเชิงปฏิบัติ

1. ควรนำผลของการศึกษานี้ไปเป็นข้อมูลในการบริหารกิจการคณะสงฆ์ของพระสังฆาธิการในอำเภอศรีสมเด็จ จังหวัดร้อยเอ็ด ให้มีประสิทธิภาพและประสิทธิผลมากยิ่งขึ้น
2. ควรนำปัญหาที่ได้จากการศึกษานี้มาปรับปรุงแก้ไขในส่วนที่ยังมีปัญหายอยู่ โดยให้ทุกวัดในเขตการปกครองในอำเภอศรีสมเด็จ จังหวัดร้อยเอ็ด มีส่วนร่วมในการแก้ปัญหา
3. ควรมีการปรับปรุงกลยุทธ์และบูรณาการในการบริหารสำนักเรียนและกิจการคณะสงฆ์ของพระสังฆาธิการในอำเภอศรีสมเด็จ จังหวัดร้อยเอ็ด ให้เข้ากับสถานการณ์โลกปัจจุบัน แต่ที่ยึดพระธรรมวินัยเป็นหลักในการบริหารที่สำคัญอยู่

5.3.3 ข้อเสนอแนะสำหรับการทำวิจัยต่อไป

ในการดำเนินการวิจัยเกี่ยวกับบทบาทของพระสงฆ์ที่มีต่อการส่งเสริมการศึกษาของคณะสงฆ์อำเภอศรีสมเด็จ จังหวัดร้อยเอ็ด เพื่อจะได้ผลการวิจัยมาปรับปรุงการส่งเสริมการศึกษาและการพัฒนาในทุกๆด้านหากมีการวิจัยเกี่ยวกับการส่งเสริมการศึกษาในครั้งต่อไป ผู้วิจัยขอเสนอแนะดังนี้

1. ควรศึกษาบทบาทของพระสังฆาธิการกับการพัฒนาวัดในอำเภออื่น ๆ หรือครอบคลุมพื้นที่ทั้งจังหวัดเพื่อจะได้เป็นองค์ความรู้เป็นภาพรวมทั้งจังหวัดนำสู่การพัฒนาในระดับจังหวัดและภูมิภาค
2. ควรศึกษาการบริหารวัดหรือการส่งเสริมการศึกษาของพระสงฆ์ โดยความร่วมมือระหว่างวัดกับชุมชน โรงเรียน (หลักบวร) เป็นต้น
3. ควรมีการศึกษาจากกลุ่มพระภิกษุ สามเณรหรือจากกลุ่มตัวอย่างที่เป็นประชาชนที่มีจำนวนมากว่านี้ และการสัมภาษณ์เชิงลึก

บรรณานุกรม

- กฤษาภัก อิมพันธ์แบน. ผลกระทบของนโยบายการศึกษาขั้นพื้นฐานที่มีต่อการศึกษาพระปริยัติ
ธรรมแผนกบาลี หลักสูตรปริญญารัฐประศาสนศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาหลักสูตร
สาธารณะ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ, 2551.
- กรมการศาสนา. แผนพัฒนาการศาสนา ระยะที่ 8 (พ.ศ. 2540-2544). กรุงเทพมหานคร :
คณะกรรมการจัดทำแผนพัฒนาการศาสนา.
- กรมการศาสนา. รายงานการศาสนาประจำปี 2536, กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์การศาสนา, 2536.
- กรมสามัญศึกษา. พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์คุรุสภา
ลาดพร้าว, 2542.
- คำแหง วิสุทธารุง. รายงานการวิจัย เรื่อง วิเคราะห์ความเข้าใจในหลักธรรมของพระสงฆ์ ใน
เขตอำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น กลุ่มวิชามนุษย์ศาสตร์ คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์
มหาวิทยาลัยขอนแก่น, 2550.
- งามพิศ สัตย์สงวน, หลักมานุษยวิทยา, กรุงเทพมหานคร : บริษัทรามการพิมพ์, 2543.
- จรรยา จัตุพร. ศึกษาบทบาทและหน้าที่ของพระสงฆ์ในปัจจุบัน : กรณีศึกษาบทบาทและหน้าที่
ของ พระ มหาไพเราะ ฐิตสีโล,ดร. (กฤษณา) . หลักสูตรปริญญาพุทธศาสตรบัณฑิต
พุทธศักราช 2554, กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2554.
- จำรูญ ยาสมุทร, คู่มือการปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐานตามแนววิปัสสนาวังค์พระอรหันต์, เชียงใหม่ :
ชมรมเผยแผ่พระพุทธศาสนา, 2542.
- จำนงค์ อภิวัดนสิทธิ์, ดร. และคณะ, สังคมวิทยา, กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณ
ราชวิทยาลัย, 2532.
- ฉวีวรรณ สุวรรณภา . ผศ., นางสาวอรอนงค์ ววงค์ และ ดร.สายัณห์ อินันใจ . การมีส่วนร่วมของ
ประชาชนและพระสังฆาธิการ ในการส่งเสริมการเรียนรู้ของพระนิสิตในจังหวัดแพร่ พุทธ
ศาสตรมหาบัณฑิต (การบริหารจัดการคณะสงฆ์) พุทธศักราช 2553, กรุงเทพมหานคร :
โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2553.
- ชฎาภรณ์ สุเกียรติกุล. บทบาทของพระเถระไทยที่มีต่อการศึกษาทางพระพุทธศาสนา :
ศึกษาเฉพาะกรณีสมเด็จพระญาณวโรดม (ประยูร สนตง.กุโร) พุทธศาสนศึกษา :
พุทธศักราช 2554, กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2553.

ชาญณรงค์ หินเกิด. **บทบาทของพระสังฆาธิการกับการพัฒนาวัดในจังหวัดมหาสารคาม**. ไทยคดี

ศึกษา : พุทธศักราช 2542 , มหาสารคาม : มหาวิทยาลัยมหาสารคาม, 2542.

दनัย ปรีชาเพิ่มประสิทธิ์, “**หลักสูตรการศึกษาของมหาวิทยาลัยสงฆ์ไทยกับการเผยแผ่พระธรรมวินัย**”,วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต, คณะอักษรศาสตร์ : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2545.

ธรรมเกียรติ กั่นอริ, **โลกของสื่อ (สื่อกับศาสนา)**, กรุงเทพมหานคร : ที.พี. พรินท์, 2542.

บุญมี แทนแก้ว และอุดมลักษณ์ แทนแก้ว, **พระสงฆ์**, กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์โอเดียนสโตร์.

ปริญญา ต้นสกุล, **ศาสตร์แห่งผู้นำ**, กรุงเทพมหานคร : บริษัท จูนพับลิชชิ่ง จำกัด, 2543.

ประเวศ วะสี. **ปาฐกถาป้วย อังภากรณ์ ยุทธศาสตร์ชาติเพื่อความเข้มแข็งทางเศรษฐกิจ สังคม ศิลธรรม**. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์หมอชาวบ้าน, 2542.

พระกฤตพจน์ สุทธิจิตโต (หวานดี) **ศึกษาบทบาทของเจ้าอาวาสที่มีต่อการพัฒนาสังคม : ศึกษาเฉพาะกรณีจังหวัดสมุทรปราการ**. พุทธศาสนศึกษา : พุทธศักราช 2546, กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2546.

พระธรรมธีรราชมหามุนี (โชดก ญาณสิทธิ์ ป.ธ.9), **เพชรในดวงใจ**, กรุงเทพมหานคร : พัทธ์กษัอักษร 2539.

พระธรรมปิฎก (ป.อ.) **พจนานุกรมพุทธศาสน์ฉบับประมวลศัพท์**, กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2543.

พุทธทาสภิกขุ, **วิปัสสนาในอิริยาบถนั่ง**, (กรุงเทพมหานคร : ธรรมสภา, 2542.

พระธรรมโกศาจารย์ (ประยูร ธมฺมจิตโต), “**โครงการหลักสูตรนานาชาติ**”, 15 มกราคม 2549,

พระมหาสุภา อุทโท. “**บทบาทขอพระสงฆ์ไทยใน 2 ทศวรรษหน้า (2541 : 2560)**

“วิทยานิพนธ์พัฒนา ชุมชนมหาบัณฑิต คณะสังคมสงเคราะห์ บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

พระเทพปริยัติสุธี (วรวิทย์), **การคณะสงฆ์และการพระศาสนา**, กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2545.

พระมหาภคฤกษ์ นันทเพชร, “**ทัศนคติของพระสงฆ์ที่มีต่อบทบาทการพัฒนาสังคม**”

กรุงเทพมหานคร: วิทยานิพนธ์พัฒนบริหารศาสตรมหาบัณฑิต (พัฒนาสังคม) คณะพัฒนาสังคมสถาบันบัณฑิตพัฒน บริหารศาสตร์, 2540.

พระครูปริยัติกิตติธำรง (ทองขาว กิตติธโร) ผศ.ดร. “**บทบาทพุทธศาสตร์บัณฑิตสังคมพึงประสงค์**” **พุทธจักร**, ปีที่ 64 ฉบับที่ 5 พฤษภาคม 2553.

- พระมหาสอนจันทร์ เสียงเย็น, “การปฏิบัติตามบทบาทในการพัฒนาจิตใจของประชาชนของ
พระสังฆาธิการในจังหวัดมุกดาหาร”, วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาจิตวิทยา
ชุมชน, บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยศิลปากร, 2548.
- พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต), **พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์**, พิมพ์ครั้งที่ 11
กรุงเทพมหานคร: บริษัท เอส. อาร์. พรินติ้ง แมส โปรดักส์ จำกัด, 2551.
- พระมหาอัครเดชา อคฺคเตโช (พรหมเสนา), “**พระพุทธศาสนากับศาสตร์แห่งการใช้เหตุผลนำพา
สังคมปลอดภัยและสันติสุข**”, พุทธจักร, ปีที่ 46 ฉบับที่ 5 พฤษภาคม, 2553.
- พระเทพเวที (ประยุทธ์ ปยุตโต), **สถาบันพระสงฆ์ในสังคมไทย**, กรุงเทพมหานคร: ห้างหุ้นส่วน
สามัญนิติบุคคล สหประชาพาณิชย์, 2530.
- พระธรรมโกศาจารย์ (ประยูร ธมฺมจิตโต), “**โครงการหลักสูตรนานาชาติ**”, 15 มกราคม 2549,
พระธรรมธัชมนี (ประยูร สนตงกูโร) และคณะ. **พุทธศาสนประวัติ สมัยสุโขทัยและราชวงศ์จักรี
200 ปีกรุงเทพมหานคร** : กรุงเทพมหานครพิมพ์, 2535.
- พระมหาทองดี ปญฺญาวชิโร, **คู่มือเปิดตำราเรียนบาลี สำนักศาสนศึกษาวัดเทพศิลาแขวงหัวหมาก
เขตบางกะปิ กรุงเทพมหานคร.**
- พระมหาบุญศรี ญาณวุฑฺโฒ (วังแก้ว) **บทบาทและความ สำคัญสามเณรในพุทธศาสนาเถร .
พุทธศาสนศึกษา : พุทธศักราช 2553** , กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราช
วิทยาลัย, 2553.
- พระบุญประทาน ญาณทีโป (ทะปะละ). **ศึกษาปัจจัยนำไปสู่ผลสัมฤทธิ์และความพึงพอใจของ
นักเรียนต่อการจัดการเรียนการสอนโรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนกบาลี : กรณีศึกษาวัด
จงคำ อำเภองาว จังหวัดลำปาง ปีการศึกษา 2552.** หลักสูตรพุทธศาสตร์บัณฑิต
มหาบัณฑิต : พุทธศักราช 2553, กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย,
2553.
- เพิ่มศักดิ์ เพิ่มพูน, **กฎหมายที่พระสงฆ์ควรทราบ**, กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราช
วิทยาลัย, 2534.
- พิสิฐ บุญไชย. **ศาสนาทุทธ : สถานภาพบทบาทต่อการเปลี่ยนแปลงในสังคมอีสาน.
สถาบันวิจัยศิลปะและวัฒนธรรมอีสาน มหาวิทยาลัยมหาสารคาม. 2540, มหาสารคาม :
มหาวิทยาลัยมหาสารคาม, 2540.**
- บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยจุฬาลงกรณ์ราชวิทยาลัย, **คู่มือการทำวิทยานิพนธ์และสารนิพนธ์,
พิมพ์ครั้งที่ 5**, กรุงเทพมหานคร : หอไตรการพิมพ์, 2553.

- บุญชม ศรีสะอาด. การวิจัยทางการวัดและประเมินผล. พิมพ์ครั้งที่ 2 กรุงเทพมหานคร: สุวีริยา
สาส์น, 2545.
- มนัส ภาคภูมิ และคณะ. ปัจจัยที่ส่งผลต่อความสำเร็จของเจ้าอาวาสในการพัฒนาวัดให้เป็น
ศูนย์กลาง. กรุงเทพมหานคร : กองแผนงาน กรมการศาสนา, 2540.
- มาณี ไชยธีรานุวัฒน์ศิริและคณะ. บทบาทพระสงฆ์ในยุคโลกาภิวัตน์ กรณีศึกษาพระสงฆ์ในภาค
กลางและภาคตะวันออก. รายงานการวิจัย. คณะสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์
มหาวิทยาลัยมหิดล, 2540.
- มูลนิธิพร รัตนสุวรรณ, ประวัติการเผยแพร่พระอภิธรรมและความในใจของคณะผู้ตรวจ
ชำระพระคัมภีร์-ผู้ร่วมงาน, กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์วิญญูญาณ, 2542.
- รุ่ง แก้วแดง, “รายงานสถิติด้านศาสนาของประเทศไทยปี 2542”, 20 กันยายน 2549.
- ระวี ภาวิไล, อภิธรรมสำหรับคนรุ่นใหม่, กรุงเทพมหานคร : สหธรรมิก, 2543.
- ราชบัณฑิตยสถาน, พจนานุกรมศัพท์สังคมวิทยา อังกฤษ-ไทย, กรุงเทพมหานคร : บริษัท
รุ่งศิลป์การพิมพ์, 2542.
- ราชบัณฑิตยสถาน. พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๔๒, กรุงเทพมหานคร :
บริษัท นานมีบุ๊คส์พับลิเคชั่นส์ จำกัด, 2546.
- ราชบัณฑิตยสถาน, พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2525, พิมพ์ครั้งที่ 6,
กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์อักษรเจริญทัศน์, 2539.
- วิจิตร เกิดวิสิษฐ์ และปรีชา ช่างขวัญยืน, หนังสือแบบเรียนพระพุทธศาสนา ส.0112-ส.0113
กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ไทยวัฒนาพานิช, 2533.
- สัญญา สัญญาวิวัฒน์, ทฤษฎีสังคมวิทยา : เนื้อหาและแนวการใช้ประโยชน์เบื้องต้น,
กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2536.
- สุชา จันท์เอม. จิตวิทยาสังคม. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ไทยวัฒนาพานิช, 2524.
- สุเมธ แสงนิมนวล, บุคลิกผู้นำ, กรุงเทพมหานคร : ห้างหุ้นส่วนจำกัด วี.เจ. พรินต์ติ้ง, 2544.
- สุภา อุทโท. “บทบาทพระสงฆ์ไทยใน 2 ทศวรรษหน้า. (2541-2560) วิทยานิพนธ์
มหาบัณฑิต คณะสังคมศาสตร์ : มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์. 2551.
- สุภาพร มากแจ้ง และสมปอง มากแจ้ง, รายงานการวิจัยการศึกษาสภาพการศึกษาสงฆ์,
มหาจุฬาลงกรณ์ราชวิทยาลัย, หลักสูตรพุทธศาสตร์บัณฑิต พุทธศักราช 2538,
กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณ์ราชวิทยาลัย, 2540.
- สุทธิพงศ์ ตันตยาพิศาลสุทธิ, พระราชบัญญัติคณะสงฆ์ กฎกระทรวง กฎมหาเถรสมาคม พร้อม

ด้วยระเบียบและคำสั่งมหาเถรสมาคม เกี่ยวกับการคณะสงฆ์และการศาสนา,

กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์การศาสนา, 2541.

ศูนย์ศึกษาพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์, อนุสรณ์ พ.อ. มจร., (ม.ป.ท. : ,ม.ป.ป.),.

สำนักงานแม่กองธรรมสนามหลวง, “การศึกษาพระปริยัติธรรม แผนกธรรม”, (ม.ป.ท. : ม.ป.ป.).

เสถียร โพธิ์นันทะ, ประวัติศาสตร์พระพุทธศาสนา ฉบับมุขปาฐะ ภาค 2, กรุงเทพมหานคร :

โรงพิมพ์มหาจุฬาราชวิทยาลัย, 2540.

สิริวัฒน์ คำวันสา, ประวัติพระพุทธศาสนาในประเทศไทย, กรุงเทพมหานคร : บริษัทจรัลสันติวงศ์
การพิมพ์ จำกัด, 2542.

สถาบันจิตถาวณา มหาวิทยาลัยพระพุทธศาสนาแห่งโลก, เบญจภาคีกรรมฐาน : คู่มือปฏิบัติธรรม
เพื่อฟื้นทุกข์, (กรุงเทพมหานคร : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย,.

สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส, นวโกวาท (ฉบับประชาชน), พิมพ์ครั้งที่ 12,
กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาราชวิทยาลัย, 2540.

อณิวัชร เพชรนวรรตน์, “การศึกษาวิเคราะห์ผลสัมฤทธิ์ในการปฏิบัติกรรมฐานตามแนวของ
มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย”, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต, บัณฑิตวิทยาลัย :
มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2549.

เอกชาติรี สุขแสน, “บทบาทพระสงฆ์ต่อการช่วยเหลือผู้ติดเชื้อเอดส์และผู้ป่วยเอดส์”,
วิทยานิพนธ์สังคมสงเคราะห์ศาสตรมหาบัณฑิต, คณะสังคมสงเคราะห์ศาสตร์ :
มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2542.

Ralp Linton, Status and Role, **Reading in Sociology**, New York : Thomas
Y.Crowell Company, 1967.

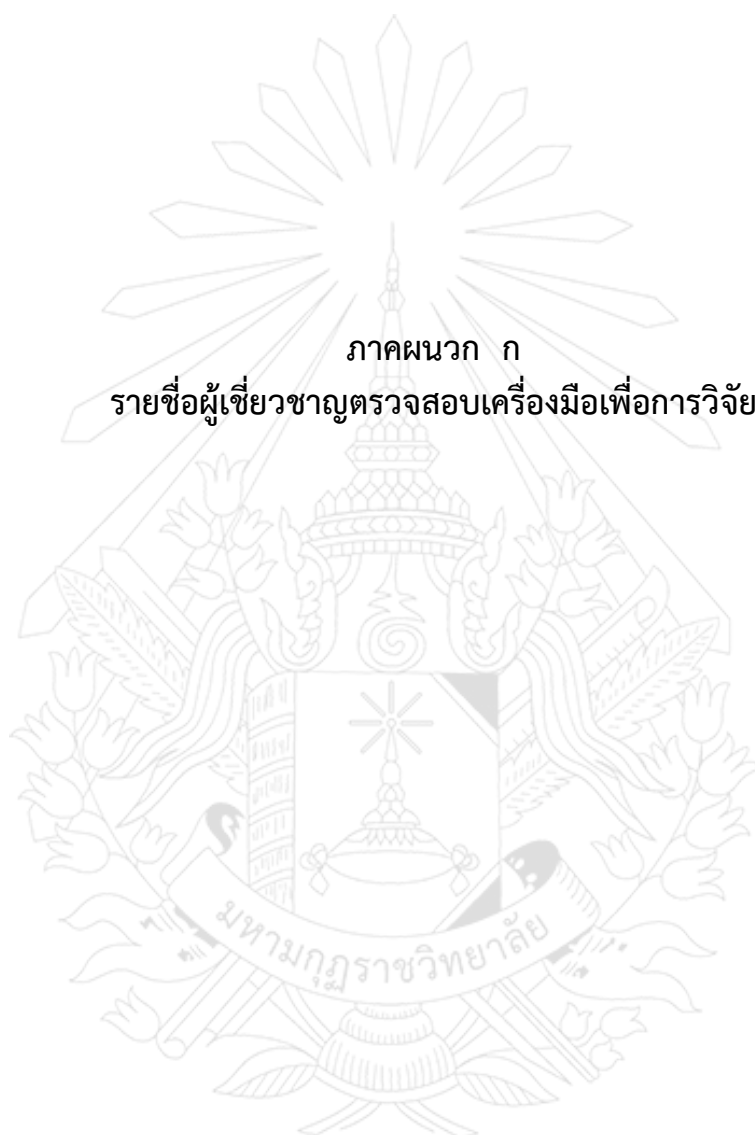
Herman D. Stein and Richard A., **Social Perspective on Behavior**, New York :
Free Press, 1958.

Paul B. Horton and Chester L. Hunt, **Sociology**, Tokyo : McGraw-Hill, Inc, 1984.

Geoge Herbert Mead, **A Unifying theory for Sociology**, California : sage
Publigation, Inc, 1986.

www.dhamathai.org/thailand/contemporary.php (15 January 2006>

ภาคผนวก ก
รายชื่อผู้เชี่ยวชาญตรวจสอบเครื่องมือเพื่อการวิจัย

รายชื่อผู้เชี่ยวชาญตรวจสอบเครื่องมือเพื่อการวิจัย

1. ดร. กฤติยากร ลดาวัลย์

- ตำแหน่ง อาจารย์ มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย
วิทยาเขตร้อยเอ็ด
- วุฒิการศึกษา ค.บ. (สาขาภูมิศาสตร์) มหาวิทยาลัยราชภัฏนครราชสีมา
ศษม. (สาขาสังคมศาสตร์เพื่อการพัฒนา) มหาวิทยาลัย
ราชภัฏมหาสารคาม
ปร.ด. (Ph.D. การบริหารการศึกษา) มหาวิทยาลัยภาค
ตะวันออกเฉียงเหนือ

2. ดร. ประพิศ โบราณมูล

- ตำแหน่ง เจ้าหน้าที่งานสารบรรณมหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยา
เขตร้อยเอ็ด
- วุฒิการศึกษา บธ.บ. (บริหารธุรกิจ) มหาวิทยาลัยรามคำแหง
ศษม. (สาขาสังคมศาสตร์) มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย
วิทยาเขตร้อยเอ็ด
ปร.ด. (Ph.D. วัฒนธรรมศาสตร์) มหาวิทยาลัยมหาสารคาม

3. ดร. วราภรณ์ บุตรพรหม

- ตำแหน่ง ครูชำนาญการพิเศษ โรงเรียนบ้านวังยาว สำนักงานเขตพื้นที่
การศึกษาประถมศึกษาร้อยเอ็ดเขต 3
- วุฒิการศึกษา ค.บ. (สาขาภูมิศาสตร์) มหาวิทยาลัยราชภัฏนครราชสีมา
ศษม. (สาขาสังคมศาสตร์เพื่อการพัฒนา) มหาวิทยาลัย
ราชภัฏมหาสารคาม
ป.บัณฑิตวิชาชีพ (สาขาการบริหารการศึกษา) มหาวิทยาลัย
ราชภัฏร้อยเอ็ด
ปร.ด. (Ph.D. สิ่งแวดล้อมศึกษา) มหาวิทยาลัยมหาสารคาม

ภาคผนวก ข
หนังสือขอความอนุเคราะห์เป็นผู้เชี่ยวชาญตรวจสอบเครื่องมือวิจัย

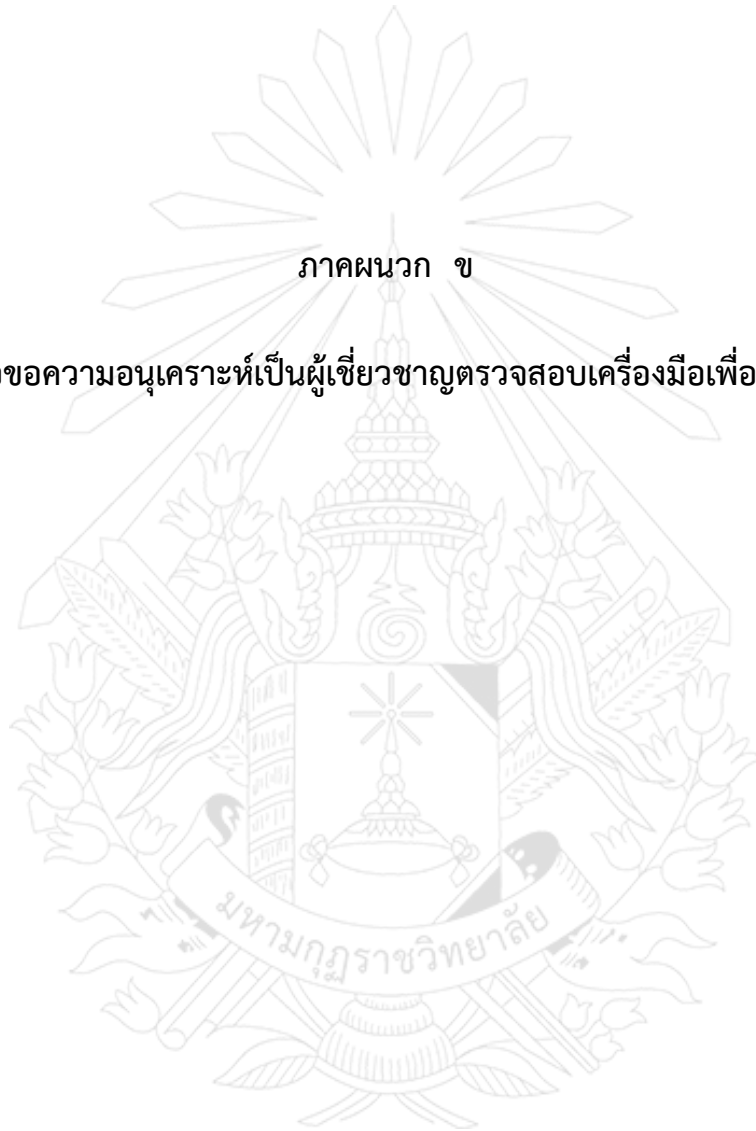

ภาคผนวก ค
แบบสอบถามเพื่อการวิจัย

ภาคผนวก ข

หนังสือขอความอนุเคราะห์เป็นผู้เชี่ยวชาญตรวจสอบเครื่องมือเพื่อการวิจัย

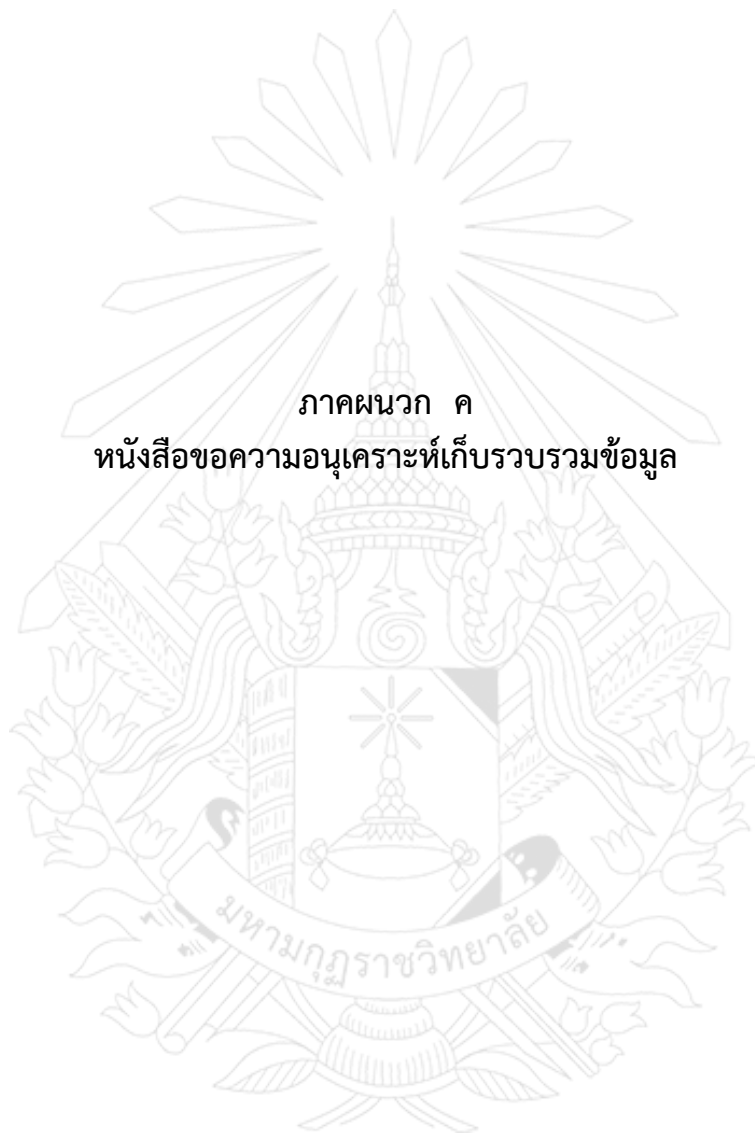

ภาคผนวก ง

แบบสอบถามเพื่อการวิจัย

ภาคผนวก ค
หนังสือขอความอนุเคราะห์เก็บรวบรวมข้อมูล

ภาคผนวก ง
แบบสอบถามเพื่อการวิจัย

แบบสอบถามเพื่อการวิจัย

เรื่อง บทบาทของพระสงฆ์ที่มีต่อการส่งเสริมการศึกษาของคณะสงฆ์
อำเภอศรีสมเด็จ จังหวัดร้อยเอ็ด

คำชี้แจง แบบสอบถามฉบับนี้ แบ่งออกเป็น 3 ตอน คือ

ตอนที่ 1 ข้อมูลทั่วไปเกี่ยวกับสถานภาพของผู้ตอบแบบสอบถาม

ตอนที่ 2 แบบสอบถามบทบาทของพระสงฆ์ที่มีต่อการส่งเสริมการศึกษาของคณะสงฆ์อำเภอศรีสมเด็จ จังหวัดร้อยเอ็ด

ตอนที่ 3 ข้อเสนอแนะเพิ่มเติมบทบาทของพระสงฆ์ที่มีต่อการส่งเสริมการศึกษาของคณะสงฆ์อำเภอศรีสมเด็จ จังหวัดร้อยเอ็ด

แบบสอบถามชุดนี้จัดทำขึ้นโดยมีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาบทบาทของพระสงฆ์ที่มีต่อการส่งเสริมการศึกษาของคณะสงฆ์อำเภอศรีสมเด็จ จังหวัดร้อยเอ็ด คำตอบของทุกท่านมีความสำคัญต่อความสมบูรณ์ของการวิจัย และจะไม่มีผลกระทบต่อกรดำเนินบทบาทของพระสงฆ์ แต่ประการใด

จึงใคร่ขอความอนุเคราะห์จากเจ้าอาวาสได้โปรดให้ข้อมูลตามความเป็นจริงเพื่อประโยชน์ในการพัฒนาบทบาทของพระสงฆ์ที่มีต่อการส่งเสริมการศึกษาของคณะสงฆ์อำเภอศรีสมเด็จ จังหวัดร้อยเอ็ด ต่อไป

พระสัญญาพงษ์ สุนิมโล (อนุวาร)

แบบสอบถามเพื่อการวิจัย

เรื่อง บทบาทของพระสงฆ์ที่มีต่อการส่งเสริมการศึกษาของคณะสงฆ์อำเภอศรีสมเด็จ จังหวัดร้อยเอ็ด

ตอนที่ 1. ข้อมูลสภาพส่วนตัวเกี่ยวกับพระสงฆ์ที่ตอบแบบสอบถาม

1. ตำแหน่ง

() เจ้าคณะอำเภอ

() เจ้าคณะตำบล

() เจ้าอาวาส

2. วุฒิการศึกษาทางโลก

- () ประถมศึกษา () มัธยมศึกษา
- () ปริญญาตรีและสูงกว่า () อื่นๆ.....

3. วุฒิทางการศึกษาทางธรรม

- 5.1 นักธรรมตรี
- 5.2 นักธรรมโท
- 5.3 นักธรรมเอก
- 5.4 เปรียญธรรม 1-9
- 5.5 อื่นๆ

4. อายุพรรษา พรรษา

ตอนที่ 2 แบบสอบถาม บทบาทของพระสงฆ์ที่มีต่อการส่งเสริมการศึกษาของคณะสงฆ์ อำเภอ
ศรีสมเด็จ จังหวัดร้อยเอ็ด

ข้อที่	บทบาทของพระสงฆ์ในการส่งเสริมการศึกษา	ระดับการปฏิบัติ				
		มากที่สุด 5	มาก 4	ปานกลาง 3	น้อย 2	น้อยที่สุด 1
	1. ด้านพระปริยัติธรรม แผนกธรรม					
1	ให้เรียนที่วัดตนเอง					
2	ให้เดินทางไปเรียนรวมที่วัดอื่นลักษณะไป-กลับ					
3	ให้ศึกษาด้วยตนเอง					
4	ให้คำปรึกษากระตุ้นช่วยเหลือ แนะนำให้กำลังใจ ในการเรียน					
5	แนะแนวทางปรับปรุงแก้ไขด้านการเรียน					
6	จัดหาทุนการศึกษาให้แก่พระสงฆ์ที่เรียนแผนกธรรม					
7	ช่วยเหลือด้านอุปกรณ์การเรียน เอกสาร ตำราเรียน					
8	ประสานจัดหาพาหนะในการเดินทางไปเรียน					

	สะดวกสบาย					
9	ให้ได้รับการศึกษา ฝึกอบรม ฝึกงานในระดับสูงขึ้น					
10	สอดส่องดูแลเอาใจใส่สภาพความเป็นอยู่					
	2. ด้านการศึกษาพระปริยัติธรรม แผนกบาลี					
1	ให้เรียนที่วัดตนเอง					
2	ให้เดินทางไปเรียนรวมที่วัดอื่นลักษณะไป-กลับ					
3	ให้ศึกษาด้วยตัวตนเอง					
4	ให้คำปรึกษากระตุ้นช่วยเหลือ แนะนำให้กำลังใจในการเรียน					
5	แนะแนวทางปรับปรุงแก้ไขด้านการเรียน					

ข้อที่	บทบาทของพระสงฆ์ในการส่งเสริมการศึกษา	ระดับการปฏิบัติ				
		มากที่สุด	มาก	ปานกลาง	น้อย	น้อยที่สุด
		5	4	3	2	1
6	จัดหาทุนการศึกษาให้แก่พระสงฆ์ที่เรียนแผนกบาลี					
7	ช่วยเหลือด้านอุปกรณ์การเรียน เอกสาร ตำราเรียน					
8	ประสานจัดหาพาหนะในการเดินทางไปเรียนสะดวกสบาย					
9	ให้ได้รับการศึกษา ฝึกอบรม ฝึกงานในระดับสูงขึ้น					
10	สอดส่องดูแลเอาใจใส่สภาพความเป็นอยู่					
	3. ด้านพระปริยัติธรรม แผนกสามัญ					
1	ให้เรียนที่วัดตนเอง					
2	ให้เดินทางไปเรียนรวมที่วัดอื่นลักษณะไป-กลับ					
3	ให้ศึกษาด้วยตนเอง					
4	ให้คำปรึกษากระตุ้นช่วยเหลือ แนะนำให้กำลังใจในการเรียน					
5	แนะแนวทางปรับปรุงแก้ไขด้านการเรียน					
6	จัดหาทุนการศึกษาให้แก่พระสงฆ์ที่เรียนแผนกสามัญ					
7	ช่วยเหลือด้านอุปกรณ์การเรียน เอกสาร ตำราเรียน					
8	ประสานจัดหาพาหนะในการเดินทางไปเรียน					

	สะดวกสบาย					
9	ให้ได้รับการศึกษา ฝึกอบรม ดูงานในระดับสูงขึ้น					
10	สอดส่องดูแลเอาใจใส่สภาพความเป็นอยู่					
	4. ด้านวิปัสสนา					
1	ให้เรียนที่วัดตนเอง					
2	ให้ศึกษาด้วยตนเอง					
3	จัดสภาพแวดล้อมภายในวัดให้มีความร่มรื่นในการฝึกวิปัสสนา					

ข้อที่	บทบาทของพระสงฆ์ในการส่งเสริมการศึกษา	ระดับการปฏิบัติ				
		มากที่สุด	มาก	ปานกลาง	น้อย	น้อยที่สุด
		5	4	3	2	1
4	ให้คำปรึกษากระตุ้นช่วยเหลือ แนะนำให้กำลังใจในการเรียน					
5	แนะแนวทางการปฏิบัติด้านวิปัสสนา					
6	จัดหาทุนการศึกษาให้แก่พระสงฆ์ที่เรียนด้านวิปัสสนา					
7	ช่วยเหลือด้านอุปกรณ์การเรียน เอกสาร ตำราเรียน					
8	สภาพกุฏิ โบสถ์ ศาลาวัดเหมาะต่อการฝึกวิปัสสนา					
9	ให้ได้รับการศึกษา ฝึกวิปัสสนากับครูอาจารย์ ที่มีความรู้ด้านนี้โดยเฉพาะ					
10	สอดส่องดูแลเอาใจใส่สภาพความเป็นอยู่					

ตอนที่ 3 ข้อเสนอแนะเกี่ยวกับการส่งเสริมการศึกษาทั้ง 4 ด้าน

1. การศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกธรรม

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

2. การศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลี

.....

.....

.....

.....

.....

.....

3. การศึกษาพระปรีดิธรรมแผนกสามัญ

.....

.....

.....

.....

4. การศึกษาพระปรีดิธรรมด้านวิปัสสนา

.....

.....

.....

.....

แบบประเมินค่าดัชนีความสอดคล้อง (IOC) ของแบบสอบถาม
เรื่อง บทบาทของพระสงฆ์ที่มีต่อการส่งเสริมการศึกษาของคณะสงฆ์
อำเภอศรีสมเด็จ จังหวัดร้อยเอ็ด

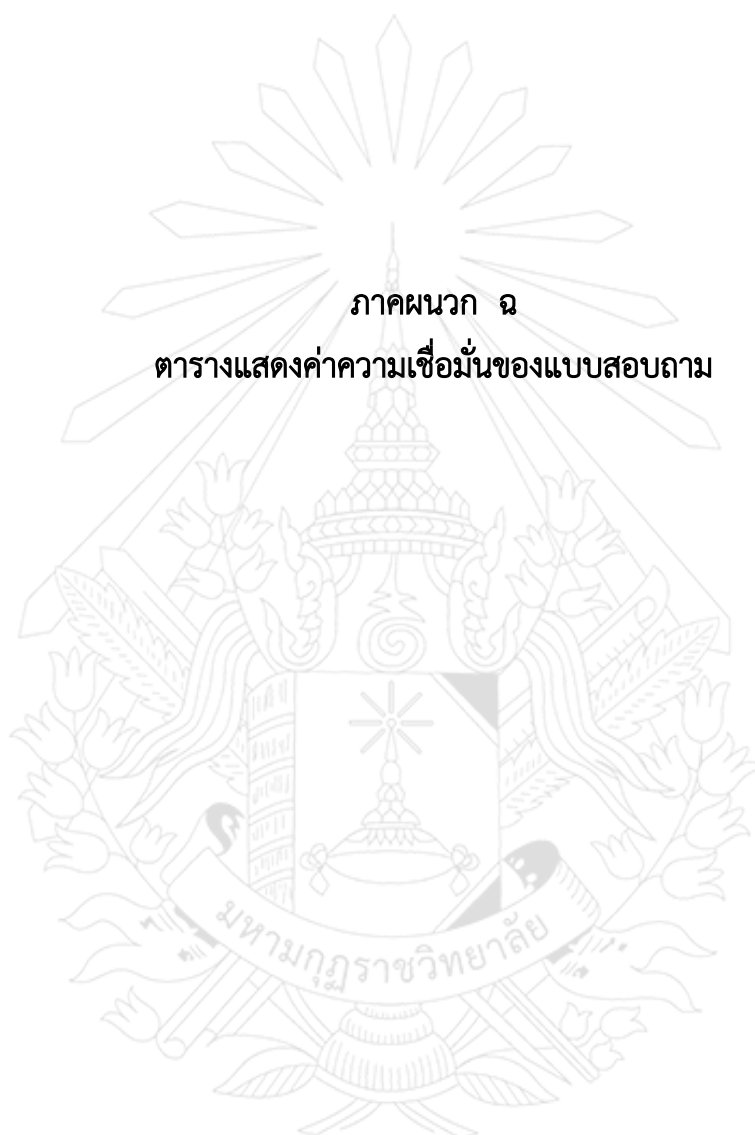
ข้อ ที่	บทบาทของพระสงฆ์ในการส่งเสริมการศึกษา	ผู้เชี่ยวชาญคนที่			สรุปและแปลผล		
		1	2	3	รวม	ค่าIOC	แปลผล
	1. ด้านพระปริยัติธรรม แผนกธรรม						
1	ให้เรียนที่วัดตนเอง	+1	+1	+1	3	1.00	ใช้ได้
2	ให้เดินทางไปเรียนรวมที่วัดอื่นลักษณะไป-กลับ	+1	+1	+1	3	1.00	ใช้ได้
3	ให้ศึกษาด้วยตนเอง	+1	+1	+1	3	1.00	ใช้ได้
4	ให้คำปรึกษากระตุ้นช่วยเหลือ แนะนำให้กำลังใจในการเรียน	+1	0	+1	2	0.67	ใช้ได้
5	แนะแนวทางปรับปรุงแก้ไขด้านการเรียน	+1	+1	+1	3	1.00	ใช้ได้
6	จัดหาทุนการศึกษาให้แก่พระสงฆ์ที่เรียนแผนกธรรม	+1	+1	+1	3	1.00	ใช้ได้
7	ช่วยเหลือด้านอุปกรณ์การเรียน เอกสาร ตำราเรียน	+1	+1	+1	3	1.00	ใช้ได้
8	ประสานจัดหาพาหนะในการเดินทางไปเรียนสะดวกสบาย	+1	+1	+1	3	1.00	ใช้ได้
9	ให้ได้รับการศึกษา ฝึกอบรม ฝึกงานในระดับสูงขึ้น	0	+1	+1	2	0.67	ใช้ได้
10	สอดส่องดูแลเอาใจใส่สภาพความเป็นอยู่	+1	+1	+1	3	1.00	ใช้ได้
	2. ด้านพระปริยัติธรรม แผนกบาลี						
11	ให้เรียนที่วัดตนเอง	+1	+1	+1	3	1.00	ใช้ได้
12	ให้เดินทางไปเรียนรวมที่วัดอื่นลักษณะไป-กลับ	+1	+1	+1	3	1.00	ใช้ได้
13	ให้ศึกษาด้วยด้วยตนเอง	+1	0	+1	2	0.67	ใช้ได้
14	ให้คำปรึกษากระตุ้นช่วยเหลือ แนะนำให้กำลังใจในการเรียน	+1	+1	+1	3	1.00	ใช้ได้
ข้อ ที่	บทบาทของพระสงฆ์ในการส่งเสริมการศึกษา	ผู้เชี่ยวชาญคนที่			สรุปและแปลผล		
		1	2	3	รวม	ค่าIOC	แปลผล
15	แนะแนวทางปรับปรุงแก้ไขด้านการเรียน	+1	+1	+1	3	1.00	ใช้ได้
16	จัดหาทุนการศึกษาให้แก่พระสงฆ์ที่เรียนแผนกบาลี	+1	+1	0	2	0.67	ใช้ได้
17	ช่วยเหลือด้านอุปกรณ์การเรียน เอกสาร ตำรา	+1	+1	+1	3	1.00	ใช้ได้
18	ประสานจัดหาพาหนะในการเดินทางไปเรียน	+1	+1	+1	3	1.00	ใช้ได้

	สะดวกสบาย						
19	ให้ได้รับการศึกษา ฝึกอบรม ดูงานในระดับสูงขึ้น	+1	+1	+1	3	1.00	ใช้ได้
20	สอดคล้องดูแลเอาใจใส่สภาพความเป็นอยู่	+1	+1	+1	3	1.00	ใช้ได้
	3. ด้านพระปริยัติธรรม แผนกสามัญ						
21	ให้เรียนที่วัดตนเอง	+1	+1	+1	3	1.00	ใช้ได้
22	ให้เดินทางไปเรียนรวมที่วัดอื่นลักษณะไป-กลับ	+1	+1	+1	3	1.00	ใช้ได้
23	ให้ศึกษาด้วยตนเอง	+1	0	+1	2	0.67	ใช้ได้
24	ให้คำปรึกษากระตุ้นช่วยเหลือ แนะนำให้กำลังใจในการเรียน	+1	+1	+1	3	1.00	ใช้ได้
25	แนะนำแนวทางปรับปรุงแก้ไขด้านการเรียน	+1	+1	+1	3	1.00	ใช้ได้
26	จัดหาทุนการศึกษาให้แก่พระสงฆ์ที่เรียนแผนกสามัญ	+1	+1	+1	3	1.00	ใช้ได้
27	ช่วยเหลือด้านอุปกรณ์การเรียน เอกสาร ตำราเรียน	+1	+1	+1	3	1.00	ใช้ได้
28	ประสานจัดหาพาหนะในการเดินทางไปเรียน	+1	+1	+1	3	1.00	ใช้ได้
	สะดวกสบาย						
29	ให้ได้รับการศึกษา ฝึกอบรม ดูงานในระดับสูงขึ้น	+1	+1	+1	3	1.00	ใช้ได้

ข้อ ที่	บทบาทของพระสงฆ์ในการส่งเสริมการศึกษา	ผู้เชี่ยวชาญคนที่			สรุปและแปลผล		
		1	2	3	รวม	ค่าIOC	แปลผล
	4. ด้านวิปัสสนา						
30	สอดคล้องดูแลเอาใจใส่สภาพความเป็นอยู่	+1	+1	+1	3	1.00	ใช้ได้
31	ให้เรียนที่วัดตนเอง	+1	+1	+1	3	1.00	ใช้ได้
32	ให้ศึกษาด้วยตนเอง	0	+1	+1	2	0.67	ใช้ได้
33	จัดสภาพแวดล้อมภายในวัดให้มีความร่มรื่นในการฝึกวิปัสสนา	+1	+1	+1	3	1.00	ใช้ได้
34	ให้คำปรึกษากระตุ้นช่วยเหลือ แนะนำให้กำลังใจในการเรียน	+1	+1	+1	3	1.00	ใช้ได้
35	แนะนำแนวทางปรับปรุงแก้ไขด้านการเรียน	+1	+1	+1	3	1.00	ใช้ได้

36	จัดหาทุนการศึกษาให้แก่พระสงฆ์ที่เรียนด้าน วิปัสสนา	+1	+1	+1	3	1.00	ใช้ได้
37	ช่วยเหลือด้านอุปกรณ์การเรียน เอกสาร ตำรา เรียน	+1	+1	+1	3	1.00	ใช้ได้
38	สภาพภูมิ โภสถ์ ศาลาวัดเหมาะต่อการฝึก วิปัสสนา	+1	+1	+1	3	1.00	ใช้ได้
39	ให้ได้รับการศึกษา ฝึกวิปัสสนากับครูอาจารย์ ที่มี ความรู้ด้านนี้โดยเฉพาะ	+1	+1	+1	3	1.00	ใช้ได้
40	สอดส่องดูแลเอาใจใส่สภาพความเป็นอยู่	+1	+1	+1	3	1.00	ใช้ได้

แสดงค่าอำนาจจำแนกและค่าความเชื่อมั่นของแบบสอบถาม

ข้อ	ค่าอำนาจจำแนก	ข้อ	ค่าอำนาจจำแนก
1	3.50	21	2.81
2	2.84	22	2.91
3	3.37	23	3.54
4	2.84	24	2.57
5	2.66	25	2.89
6	3.40	26	2.96
7	3.10	27	2.98
8	3.33	28	3.37
9	3.15	29	3.28
10	3.22	30	3.40
11	3.13	31	3.37
12	3.22	32	2.94
13	3.08	33	3.50
14	2.86	34	3.49
15	2.71	35	3.37
16	2.55	36	3.27
17	2.55	37	3.49
18	2.69	38	3.33
19	2.45	39	3.57
20	2.10	40	3.50
ค่าความเชื่อมั่นของแบบสอบถามทั้งหมด = .97			

ประวัติผู้วิจัย

ชื่อ นามสกุล	พระสัจญ์พงษ์ สุนิมมโล (อนุวาร)
วัน เดือน ปี เกิด	6 สิงหาคม 2519
ภูมิลำเนา	33 หมู่ที่ 3 บ้านคุดเชียง ตำบลหนองบัว อำเภอ โกสุมพิสัย จังหวัดมหาสารคาม 44140
ที่อยู่ปัจจุบัน	หมู่ที่ 8 วัดโนนสว่าง ตำบลนาโพธิ์ อำเภอเมือง จังหวัดร้อยเอ็ด 45000
การศึกษา	บริหารธุรกิจบัณฑิต (สาขาการจัดการทั่วไป)
พ.ศ. 2549	มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช

